

Lönebildnings rapporten

2017

Lönebildningsrapporten 2017

Konjunkturinstitutet är en statlig myndighet under Finansdepartementet. Vi gör prognoser som används som beslutsunderlag för den ekonomiska politiken i Sverige. Vi analyserar också den ekonomiska utvecklingen samt bedriver tillämpad forskning inom nationalekonomi.

I Konjunkturbarometern publicerar vi varje månad statistik över företagens och hushållens syn på den ekonomiska utvecklingen. Undersökningar liknande Konjunkturbarometern görs i alla EU-länder.

Rapporten **Konjunkturläget** är främst en prognos för svensk och internationell ekonomi, men innehåller också djupare analyser av aktuella makroekonomiska frågor. Konjunkturläget publiceras fyra gånger per år. **The Swedish Economy** är den engelska översättningen av delar av rapporten.

I **Lönebildningsrapporten** analyserar vi varje år de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildningen.

Den årliga rapporten **Miljö, ekonomi och politik** är en översyn och analys av miljöpolitiken ur ett samhällsekonomiskt perspektiv.

Vi publicerar också resultat av utredningar, uppdrag och forskning i serierna **Specialstudier**, **Working paper**, **PM** och som remissvar.

Du kan ladda ner samtliga rapporter från vår webbplats, www.konj.se. Den senaste statistiken hittar du under www.konj.se/statistik.

Förord

Regeringen har gett Konjunkturinstitutet uppdraget att årligen utarbeta en rapport om de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildningen (prop. 1999/2000:32, Lönebildning för full sysselsättning). Syftet med rapporten är att tillhandahålla ett kvalificerat faktaunderlag som ska underlätta för arbetsmarknadens parter och Medlingsinstitutet att uppnå samsyn kring de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildning och löneförhandlingar.

Årets rapport innehåller tre tematiska kapitel som utifrån ekonomisk teori och empiri analyserar utvecklingen av jämviktsarbetslösheten, löneflexibiliteten på arbetsmarknaden och produktivitet. Rapporten innehåller också fördjupande analyser om sysselsättningsutvecklingen i internationellt konkurrensutsatta branscher samt förekomsten av utländsk arbetskraft i Sverige.

Arbetet med årets rapport har letts av enhetschef Åsa Olli Segendorf. I beräkningarna har inkommande statistik beaktats till och med den 4 oktober 2017.

Stockholm i oktober 2017

Urban Hansson Brusewitz
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning.....	7
Jämviktsarbetslöshetens utveckling till och med 2030.....	8
Löneflexibilitet och avtalskonstruktioner	9
Produktiviteten i Sverige.....	10
Jämviktsarbetslöshetens utveckling till och med 2030	13
Teoriram för jämviktsarbetslöshetens bestämningsfaktorer	14
Empirisk analys av jämviktsarbetslöshetens utveckling fram till och med 2016	20
En samlad bedömning av jämviktsarbetslöshetens utveckling 2017–2030	36
Löneflexibilitet och avtalskonstruktioner	43
Löneanpassning, variationer i efterfrågan och avtalskonstruktioner.....	44
Empirisk analys om löneflexibilitet.....	48
Produktiviteten i Sverige	59
Produktivitetstillväxten i Sverige och omvärlden	59
Branschvisa jämförelser av produktivitetsnivån mellan länder.....	76

RUTOR

Jämviktsarbetslöshet enligt Konjunkturinstitutet.....	14
Subventionerade anställningar påverkar sysselsättningen	23
Större differentiering av lägstalöner skulle kunna hjälpa grupper med låga kvalifikationer att få arbete	34
Analysen baseras på registerdata på individ- och länsnivå.....	48
Hur påverkar en negativ ekonomisk störning produktiviteten?.....	62
Forskningens syn på den framtida teknologiska utvecklingen.....	66
Hur beräknas kapitaltjänsteflödet?.....	70
Hur beräknas sammansättningseffekter?	75

FÖRDJUPNINGAR

Sysselsättning och konkurrenskraft i den svenska tillverkningsindustrin.....	85
Utländsk arbetskraft i Sverige.....	91

Sammanfattning

Sysselsättningen har stigit i en god takt det senaste decenniet och arbetsmarknaden var nära konjunkturrell balans 2016. Jämviktsarbetslösheten bedöms vara i stort sett oförändrad på ca 7 procent fram till 2030. Bedömningen av jämviktsarbetslösheten utgör ett värdefullt underlag för den ekonomiska politiken. Konjunkturvariationer påverkar arbetslösheten och variationerna i arbetslösheten över en konjunkturcykel kan bli mindre om lönerna är flexibla. I stora delar av den privata sektorn anpassar sig lönerna i betydande grad till variationer i det regionala arbetsmarknadsläget. Men det finns skillnader i löneanpassning mellan olika branscher beroende på hur lönerna sätts och hur lönestrukturen ser ut. Lönerna tycks inte påverkas av variationer i det regionala arbetsmarknadsläget i branscher där de centrala avtalen är särskilt styrande. Dessa branscher sysselsätter också i större utsträckning personer med hög risk att bli arbetslösa vilket leder till större variationer i sysselsättningen för personer med svag förankring på arbetsmarknaden. Löneutvecklingen påverkas också av produktiviteten. En branschvis jämförelse av produktivitetsnivåer mellan olika länder visar att Sverige är ett av länderna med högst produktivitet i tillverkningsindustrin, även om det finns variationer inom olika delbranscher. Tillverkningsindustrin är enligt Konjunkturinstitutets bedömning konkurrenskraftig.

Lönebildningsrapporten beskriver de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildningen i den kommande avtalsrörelsen. Rapporten syftar till att bistå arbetsmarknadens parter och Medlingsinstitutet med ett kvalificerat beslutsunderlag. Konjunkturinstitutet uttrycker inte någon uppfattning om hur löner generellt bör utvecklas.

Den senaste stora avtalsrörelsen resulterade i de flesta fall i treåriga avtal. Eftersom nästa stora avtalsrörelse inleds först om ett par år, fokuserar årets lönebildningsrapport i större utsträckning än föregående år på strukturella utmaningar på arbetsmarknaden. Årets rapport innehåller tre tematiska kapitel som utifrån ekonomisk teori och empiri analyserar utvecklingen av jämviktsarbetslösheten, löneflexibiliteten på arbetsmarknaden och produktivitet. Rapporten innehåller också fördjupande analyser om utvecklingen av sysselsättningen och konkurrenskraften i internationellt konkurrensutsatta branscher samt förekomsten av utländsk arbetskraft i Sverige.

Jämviktsarbetslöshetens utveckling till och med 2030

Konjunkturinstitutet definierar jämviktsarbetslösheten som den nivå på arbetslöshet som skulle råda vid konjunkturell balans i Sverige och omvärlden. Med hjälp av den uppskattade jämviktsarbetslösheten kan man dela upp den faktiska arbetslösheten i en konjunkturell del och en strukturell del. Jämviktsarbetslösheten är därför ett centralt begrepp vid analyser av arbetsmarknaden och vid utformningen av den ekonomiska politiken. I praktiken är arbetsmarknaden nästan aldrig i jämvikt eftersom det hela tiden uppstår nya störningar samtidigt som gamla störningar klingar av. Bedömningen av jämviktsarbetslösheten är därför behäftad med stor osäkerhet.

STRUKTURELLA FAKTORER PÅVERKAR JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

De viktigaste strukturella faktorerna som enligt Konjunkturinstitutet bestämmer jämviktsarbetslösheten är takten i struktur-omvandlingen, matchningseffektiviteten, demografiska förändringar, den ekonomiska politiken och arbetsmarknadens parter agerande.

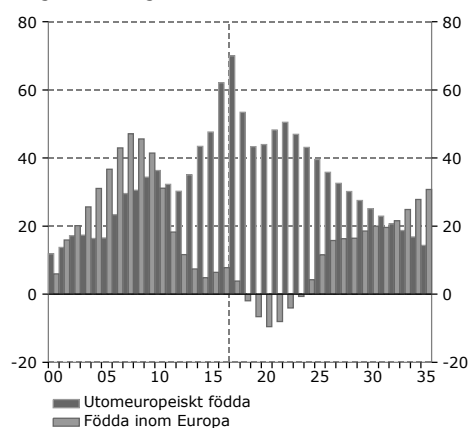
Konjunkturinstitutet bedömer att arbetsmarknaden var nära jämvikt 2016.

DEN DEMOGRAFISKA UTVECKLINGEN PRESSAR UPP JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

Den enskilt viktigaste faktorn som påverkar jämviktsarbetslösheten framöver är den demografiska utvecklingen. Tillväxten i arbetskraften har varit hög de senaste tio åren till följd av ett stort inflöde av utomeuropeiskt födda. Ett högt inflöde till arbetskraften innebär, allt annat lika, en högre jämviktsarbetslöshet därför att det tar tid för de arbetslösa att hitta ett jobb. Från 2018 minskar tillväxten i arbetskraften, vilket dämpar jämviktsarbetslösheten något. Samtidigt ändras arbetskraftens sammansättning när den inrikes födda befolkningen i åldern 15–74 år minskar och andelen utomeuropeiskt födda i arbetskraften ökar (se diagram 1).

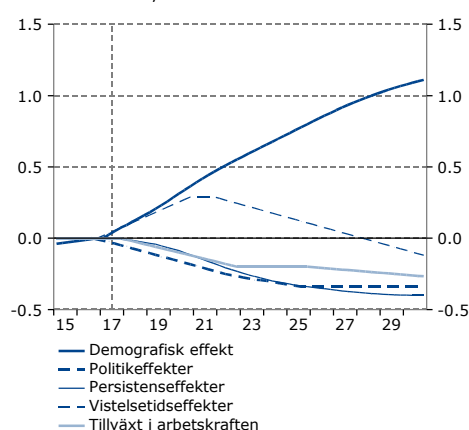
Utomeuropeiskt födda har i genomsnitt högre arbetslöshet vilket innebär att jämviktsarbetslösheten ökar när andelen utomeuropeiskt födda ökar. Den förändrade sammansättningen av arbetskraften är den största förklaringen till att jämviktsarbetslösheten stiger (se demografisk effekt i diagram 2). Jämviktsarbetslösheten höjs också tillfälligt till följd av att antalet personer som har vistats kort tid i landet har ökat.

Diagram 1 Befolkning 15-74 år
Årlig förändring i tusental

Källa: SCB.

Diagram 2 Effekter på jämviktsarbetslösheten
Procentenheter, kvartalsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

AVKLINGANDE EFFEKTER FRÅN FINANSKRISEN DÄMPAR JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

När personer blir långtidsarbetslösa förlorar de ofta humankapital och minskar sin sökaktivitet, vilket minskar sannolikheten att få ett jobb. En lågkonjunktur som medför ökad långtidsarbetslöshet leder därför till långvarigt försämrade matchning, så kallade persistenseffekter, vilket i sin tur ökar jämviktsarbetslösheten. Persistenseffekter som uppstod efter finanskrisen 2008 klingar av framöver. Detta verkar dämpande på jämviktsarbetslösheten. Effekterna på jämviktsarbetslösheten av ekonomisk-politiska åtgärder, inklusive arbetsmarknadspolitiska program, slår igenom gradvis under ett antal år efter det att åtgärden införts. Det innebär att redan beslutad politik dämpar jämviktsarbetslösheten framöver.

Alla de ovan nämnda effekternas påverkan på jämviktsarbetslösheten sammanfattas i diagram 2. Sammantaget innebär de olika effekterna att jämviktsarbetslösheten i stort sett bedöms vara oförändrad kring ca 7 procent fram till 2030 (se diagram 3).

OMVÄRLDEN PÅVERKAR SVENSK LÖNEBILDNING

Lönerna ökar långsamt givet det höga resursutnyttjandet i Sverige. Det finns flera tänkbara förklaringar till detta. En förklaring kan vara att arbetsmarknadens parter tar ett större ansvar för den totala sysselsättningen och ställer lägre lönekrav med syfte att sänka jämviktsarbetslösheten. En sådan ambition avspeglas dock inte i lägstalönerna i kollektivavtal, som ökar i samma takt som tidigare i förhållande till medianlönen.

En annan möjlig förklaring är omvärldens inflytande på den svenska lönebildningen. Industrin, som sätter märket i avtalsrörelsen, är i stor utsträckning utsatt för internationell konkurrens och tar därför mycket intryck av omvärlden där resursutnyttjandet är lägre än i Sverige. Det bidrar till lägre avtalade löner än vad svensk konjunkturutveckling skulle medge. Det förklarar dock inte varför löneökningar utöver avtal har minskat.

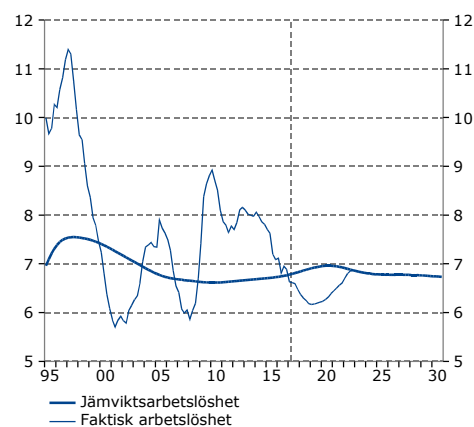
En internationell trend med låga löneökningar till följd av lägre produktivitetstillväxt och ökad global konkurrens är troligtvis ytterligare bidragande orsaker.

Löneflexibilitet och avtalskonstruktioner

Om lönerna anpassar sig till konjunkturvariationer minskar risken att perioder med svag efterfrågan leder till hög arbetslöshet och påföljande varaktiga negativa effekter på arbetsmarknaden. Löneflexibilitet är också viktigt för att uppnå förändringar i relativlönerna och på så sätt styra arbetskraften till de branscher och yrken där efterfrågan finns. Samtidigt bör flexibiliteten i lönerna inte motverka en önskvärd strukturomvandling, så att exempelvis nedläggning av varaktigt olönsamma företag med låg produktivitet förhindras. Konjunkturinstitutet har analyserat hur

Diagram 3 Jämviktsarbetslöshet och faktisk arbetslöshet

Procent av arbetskraften, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

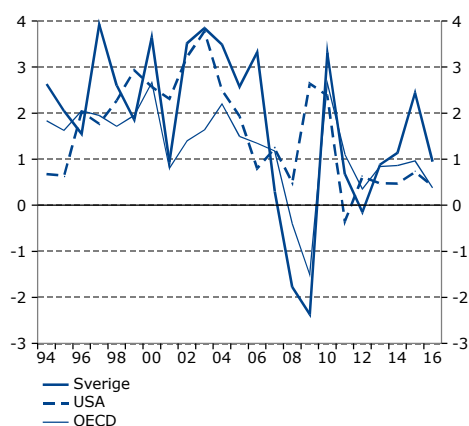
lönerna i olika branscher i privat sektor reagerat på variationer i det regionala arbetsmarknadsläget 1999–2013. Olika branscher skiljer sig åt i graden av lokal lönebildning och har därför olika förutsättningar för regional löneanpassning. Analysen tar hänsyn till att de regionala lönerna påverkas av strukturella och konjunkturella förändringar i sammansättningen av de sysselsatta.

Resultaten visar att avtalskonstruktioner är viktiga för graden av löneflexibilitet. Analysen indikerar att lönerna inte påverkas av variationer i det regionala arbetsmarknadsläget i branscher där de centrala avtalen är mer styrande för de faktiska lönerna, till exempel där de avtalade lägstelönerna har stor påverkan på den faktiska lönefördelningen eller där tarifflöner är vanliga. Inte ens löner för anställda med hög arbetslöshetsrisk eller nyanställda som varit arbetslösa eller utanför arbetskraften anpassar sig till det regionala arbetsmarknadsläget inom dessa branscher. Samtidigt har anställda i dessa branscher högre arbetslöshetsrisk än anställda i andra branscher i privat sektor. Bristen på löneflexibilitet är bekymmersam utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv. Eftersom om lönerna inte anpassar sig till lägre efterfrågan, sker hela anpassningen till det rådande arbetsmarknadsläget genom högre arbetslöshet och detta påverkar särskilt personer med svagare förankring på arbetsmarknaden.

Branscher där de centrala avtalen är mer styrande för de faktiska lönerna, och som därmed har låg löneflexibilitet, står dock för en relativt liten del av sysselsättningen i den privata sektorn (ca 20 procent). När dessa branscher exkluderas, visar resultaten att en jämförelsevis hög regional arbetslöshet har en tydlig dämpande effekt på den regionala lönenivån. En fördubblad arbetslöshet i länet, exempelvis från 4 till 8 procent, minskar den regionala lönenivån i dessa branscher med 3 procent på kort sikt och med nästan 9 procent på några års sikt. Dessutom är den regionala löneanpassningen i dessa branscher större för anställda som har en svag förankring på arbetsmarknaden än för anställda med låg arbetslöshetsrisk.

Diagram 4 Produktivitet i hela ekonomin

Procentuell förändring

Anm. Avser produktivitet per sysselsatt för OECD, för övriga länder per timme.

Källor: Conference Board och Macrobond.

Produktiviteten i Sverige

En viktig faktor för löneutvecklingen på lång sikt är företagens produktivitet, det vill säga hur mycket som kan produceras vid en given mängd insatsvaror. Sverige och många andra länder har haft en jämförelsevis låg produktivitetsutveckling under de senaste dryga 10 åren (se diagram 4). Produktivitetstillväxten i OECD-länderna har utvecklats på ett likartat sätt som i Sverige med ett initialt stort fall runt 2007 följt av en kraftig uppgång 2010 och därefter låga ökningstakter. Mönstret mellan länder och regioner skiljer sig även om den stora bilden är liknande. Den nedväxling i produktivitetsutvecklingen som vi observerar är alltså ett internationellt fenomen och indikerar att det åtminstone delvis finns gemensamma förklaringsfaktorer till den svaga produktivitetsutvecklingen.

PRODUKTIVITETEN I SVERIGE VÄXER LÅNGSAMT

Den svaga produktivitetstillväxten som inleddes i Sverige runt 2007 förstärktes av finanskrisen (se diagram 5). Det finns flera möjliga förklaringar till att produktiviteten har utvecklats svagt. Exempelvis kan det bero på lägre tillväxt i produktiviteten inom information- och kommunikationsteknologibranscherna, avtagande tillväxt i de teknologiskt mest avancerade länderna och även en konjunkturell effekt i och med att den utdragna lågkonjunkturen har bidragit till låga investeringar. För Sveriges del är det sannolikt flera faktorer som samverkar till den svaga produktivitetstillväxten och dessa är delvis kopplade till finanskrisen och utvecklingen i andra länder.

ALLA VIKTIGA FÖRKLARINGSFAKTORER BIDRAR TILL MINSKAD PRODUKTIVITETSTILLVÄXT

För att undersöka möjliga förklaringar till den svaga produktivitetstillväxten i Sverige sedan 2007 delas produktivitetstillväxten i näringslivet upp i tre beståndsdelar. De delarna är kapitalfördjupning (förändringen i flödet av kapitaltjänster som genereras i kapitalstocken per arbetad timme), arbetskraftens kompetens och förmågor samt totalfaktorproduktivitet (TFP).

Analysen visar att den långsamma produktivitetstillväxten sedan 2007 beror på att alla tre delar har bidragit mindre till produktivitetstillväxten jämfört med 1994–2006 (se diagram 6). Den viktigaste förklaringsfaktorn är förändringen i bidraget från TFP. Detta är ett internationellt fenomen och TFP-utvecklingen har varit dämpad även i många andra länder. På aggregerad nivå dämpar dessutom den pågående strukturomvandlingen i Sverige, med en minskande industrisektor och en växande tjänstesektor, produktivitetstillväxten något.

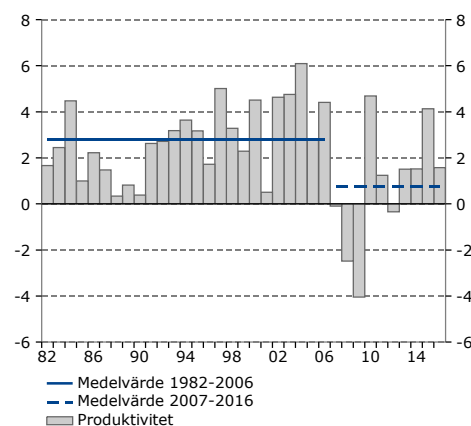
BRANSCHVISA JÄMFÖRELSE AV PRODUKTIVITETSNIVÅ MELLAN LÄNDER

På aggregerad nivå har Sverige en relativt hög produktivitetsnivå jämfört med andra länder men inte den högsta. En jämförelse av branschvisa produktivitetsnivåer mellan olika länder visar att Sverige är nära den europeiska produktivitetsfronten inom tillverkningsindustrin. Vad gäller information- och kommunikationstjänster ligger Sverige också nära produktivitetsfronten. Branschvisa jämförelser mellan länder måste dock tolkas med försiktighet eftersom det finns skillnader i statistiken och att branschernas sammansättning varierar mellan länderna. I en mer djupgående analys av industrin dras slutsatsen att Sverige har lägre produktivitetsnivåer än i åtskilliga länder i vissa delbranscher, bland annat elapparaturindustrin och textilindustrin.

Även andra branscher undersöks, exempelvis visar analysen att i vissa tjänstebanscher som hotell och restaurang, partihandel, hälso- och sjukvård samt delar av transportsektorn, är produktivitetsnivåerna i Sverige lägre än i de ledande länderna. För

Diagram 5 Produktivitet i näringslivet

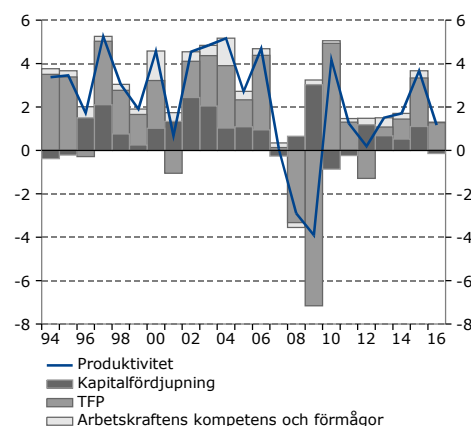
Procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 6 Dekomponering av arbetsproduktiviteten i näringslivet

Bidrag i procentenheter till arbetsproduktivitetstillväxten

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

mineralutvinning, jordbruk och fiske befinner sig även Sverige en bra bit ifrån produktivetsfronten.

Jämviktsarbetslöshetens utveckling till och med 2030

Arbetslöshetens jämviktsnivå är en viktig utgångspunkt för den ekonomiska politiken. Jämviktsarbetslösheten påverkas bland annat av takten i strukturomvandlingen, matchningseffektiviteten, demografiska förändringar, den ekonomiska politiken och arbetsmarknadens parter agerande. I detta kapitel presenteras Konjunkturinstitutets bedömning av jämviktsarbetslöshetens utveckling fram till 2030. Konjunkturinstitutet bedömer att arbetsmarknaden var nära jämvikt 2016, vilket innebär att jämviktsarbetslösheten uppskattades vara ca 7 procent. Framöver pressas jämviktsarbetslösheten upp av bland annat demografiska förändringar och sämre matchningseffektivitet samtidigt som den dämpas av politik och av att de negativa effekterna av finanskrisen klingar av. Sammantaget innebär det att jämviktsarbetslösheten bedöms vara i stort sett oförändrad fram till 2030.

För att kunna bedöma behovet av stabiliseringspolitik och strukturella reformer behövs en bedömning av jämviktsarbetslösheten, det vill säga den nivå på arbetslöshet som skulle råda vid konjunkturell balans i Sverige och i omvärlden. Jämviktsarbetslösheten beskriver den strukturella nivån på arbetslösheten och den kan därför användas för att skilja på konjunkturell och strukturell arbetslöshet. På kort sikt är jämviktsarbetslösheten en viktig referenspunkt för att kunna bedöma vad som är lämplig politik för att minska arbetslösheten. Om en hög arbetslöshet beror på konjunkturella faktorer, kan det motverkas genom expansiv stabiliseringspolitik. Hög strukturell arbetslöshet kan däremot inte varaktigt minskas genom stabiliseringspolitiska åtgärder. I stället krävs det strukturella åtgärder som förbättrar arbetsmarknadens funktionssätt för att arbetslösheten ska minska varaktigt.

En bedömning av jämviktsarbetslösheten är även en viktig utgångspunkt för att bedöma uppfyllelsen av olika ekonomisk-politiska mål, såsom överskottsmålet. Dessutom är analysen av bakomliggande faktorer för jämviktsarbetslösheten ett underlag för att bedöma behovet av olika reformer för att förbättra arbetsmarknadens funktionssätt på längre sikt.

Bedömningar av jämviktsarbetslösheten är alltid behäftade med stor osäkerhet eftersom jämviktsarbetslöshet inte går att observera i data. I praktiken är dessutom arbetsmarknaden aldrig i långsiktig jämvikt eftersom det hela tiden uppstår nya störningar samtidigt som gamla störningar klingar av. På grund av denna osäkerhet är det viktigt att transparent redovisa de modeller och indikatorer som Konjunkturinstitutets bedömning av jämviktsarbetslösheten baseras på.

I detta kapitel presenteras Konjunkturinstitutets analys av jämviktsarbetslösheten. Kapitlet inleds med en beskrivning av

och motivering till den definition av jämviktsarbetslöshet som Konjunkturinstitutet använder och en teoretisk genomgång av de strukturella faktorer som påverkar jämviktsarbetslösheten. Därefter presenteras en empirisk analys av hur jämviktsarbetslösheten har utvecklats i Sverige utifrån modeller och relevanta indikatorer. I nästa avsnitt görs bedömningar av hur jämviktsarbetslöshetens bestämningsfaktorer utvecklas i framtiden. Kapitellet avslutas med en samlad bedömning av jämviktsarbetslöshetens utveckling fram till 2030.

Jämviktsarbetslöshet enligt Konjunkturinstitutet

Konjunkturinstitutet definierar jämviktsarbetslösheten som *”den nivå på arbetslöshet som skulle råda vid konjunkturrell balans i Sverige och omvärlden”*.

Enligt denna definition av jämviktsarbetslöshet påverkas jämvikten enbart av strukturella faktorer och inte av kortsiktiga variationer i nominella variabler, såsom löner, priser och inflationsförväntningar. Det finns dock flera möjliga definitioner av jämviktsarbetslösheten och vilken definition som passar bäst beror på syftet med analysen. Konjunkturinstitutet har valt en definition som bedöms vara till störst hjälp för arbetsmarknadens parter och för beslut om arbetsmarknads- och finanspolitik.¹

Teoriram för jämviktsarbetslöshetens bestämningsfaktorer

Konjunkturinstitutets teoriram för jämviktsarbetslösheten bygger på förekomsten av sök- och matchningsfriktioner på arbetsmarknaden. Utgångspunkten är den teoretiska sök- och matchningsmodellen som har tagits fram av Peter A. Diamond, Dale T. Mortensen och Christopher A. Pissarides.² Precis som alla modeller är sök- och matchningsmodellen en förenklad bild av verkligheten, men Konjunkturinstitutet bedömer att modellen och dess utvidgningar ger en rimlig beskrivning av hur arbetsmarknaden fungerar på lång sikt. I denna teoriram beskrivs jämvikten som en flödesjämvikt där flödena in i och ut ur arbetslösheten är lika stora så att arbetslösheten är konstant. Jämviktsarbetslösheten påverkas inte av kortsiktiga variationer i nominella variabler, såsom löner, priser och inflationsförväntningar, utan enbart av strukturella faktorer. Om de strukturella faktorerna ändras, anpassas jämviktsarbetslösheten till en ny nivå. Följande

¹ Ett annat snarlikt begrepp är NAIRU (”Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment”) som avser den arbetslöshetsnivå som är förenlig med konstant inflationstakt.

² Se Pissarides (2000) för en läroboksbeskrivning av den ursprungliga teoriramen, som i vissa fall här har kompletterats med ytterligare faktorer som tillväxt i arbetskraften och persistenseffekter.

strukturella faktorer bestämmer jämviktsarbetslöshetens nivå enligt Konjunkturinstitutets teoriram

- Takten i strukturiomvandlingen – hur många jobb som försvinner och skapas i ekonomin, till exempel till följd av teknologisk utveckling
- Vakanskostnader – hur stora kostnader som företagen har för rekrytering och annonsering
- Tillväxten i arbetskraften – hur många nya individer som kommer till arbetsmarknaden³
- Matchningseffektiviteten – hur effektivt företag som söker arbetskraft och arbetssökande lyckas hitta varandra
- Reservationslönen – den lägsta lön som individen är beredd att acceptera för att ta en anställning
- Produktivitet – hur snabbt reallönen anpassar sig till förändringar i produktiviteten
- Arbetsmarknadens parter agerande – hur parterna på central och lokal nivå gör avvägningar mellan reallön och sysselsättning.

I detta avsnitt beskrivs hur dessa strukturella faktorer i teorin påverkar jämviktsarbetslöshetens nivå och effekterna sammanfattas i tabell 1.

För att bedöma hur jämviktsarbetslösheten påverkas av olika strukturella faktorer är det viktigt att förstå relationen mellan antalet lediga jobb (vakanser) i ekonomin och antalet arbetssökande, även kallad arbetsmarknadens täthet, och dess effekter på löner och arbetskostnader. Friktionerna på arbetsmarknaden gör att det tar tid för arbetsgivarna och arbetstagarna att hitta varandra och det är därför kostsamt för arbetsgivarna att byta personal och för arbetstagarna att byta jobb. Detta skapar en förhandlingssituation mellan arbetsgivare och arbetstagare, där lönerna blir högre när det är många lediga jobb men få arbetslösa, eftersom det då är lättare för arbetstagare att hitta nya jobb och svårare för arbetsgivare att hitta ny personal. Ju högre real-lönenivån blir, desto färre jobb kommer att skapas, vilket innebär högre arbetslöshet i jämvikt.

³ Att jämviktsarbetslösheten kan påverkas av förändringar i arbetskraftstillväxten är en utvidgning av den ursprungliga sök- och matchningsmodellen. Se exempelvis Konjunkturinstitutet (2012) för beräkning.

Tabell 1 Effekter på jämviktsarbetslösheten av strukturella förändringar

Effekt vid ökning av respektive faktor

Faktor	Jämviktsarbetslöshet
Takten i strukturomvandling	+
Vakanskostnader	+
Tillväxt i arbetskraften	+
Matchningseffektivitet	-
Reservationslön	+
Produktivitet	0
Arbetstagarnas förhandlingsstyrka	+

Källa: Konjunkturinstitutet, baserat på Cahuc och Zylbelberg (2004).

SNABBARE STRUKTUROMVANDLING ÖKAR JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

Arbetslöshetens utveckling beror dels på hur många jobb som försvinner i uppsägningar och frivilliga avgångar, dels på antalet nya jobb som skapas i ekonomin. Detta är bland annat kopplat till strukturomvandlingen i ekonomin. Strukturomvandling, till exempel på grund av teknologisk utveckling, innebär att vissa jobb försvinner och att det samtidigt skapas nya jobb på andra håll i ekonomin. Strukturomvandling pågår såväl inom som mellan regioner och branscher. I tider med snabbare strukturomvandling ökar jämviktsarbetslösheten därför att jobbseparationerna ökar. Det tar tid för de som förlorat sina jobb att hitta nya, särskilt om de arbetslösa inte har rätt kompetens för att få de nya jobben eller om de som blivit arbetslösa bor på en annan geografisk plats än där jobben finns.

Hur många nya jobb som skapas till följd av strukturomvandlingen beror på faktorer som bestämmer företagens incitament att anställa, hur väl efterfrågan på arbetskraft motsvarar utbudet och på lönebildningen.

LÄGRE VAKANSKOSTNADER GER LÄGRE JÄMVIKTSARBETSLÖSHET

Matchningsfriktioner på arbetsmarknaden innebär att vakanser blir kostsamma för företagen. Dessutom uppstår sökkostnader för själva rekryteringsprocessen. Vakanskostnader beror dels på hur svårt det är att hitta lämplig arbetskraft, dels på hur länge anställningen förväntas fortgå. Hur svårt det är för företagen att fylla en vakans beror bland annat på arbetsmarknadsläget, mätt som antalet vakanser relativt antalet arbetslösa. Samvariationer mellan vakanser och arbetslöshet brukar mätas med Beveridgekurvan. Hög efterfrågan på arbetskraft och lite lediga resurser, det vill säga många lediga jobb i förhållande till arbetslösa, innebär att det är svårare för företagen att hitta lämpliga personer att anställa. Det driver upp reallönerna och anställningskostnaderna. Högre vakanskostnader innebär att färre lediga jobb kommer att utlysas vilket leder till högre jämviktsarbetslöshet. Om företa-

gens vakanskostnader minskar, kommer de att vilja anställa fler personer och har fler vakanser än tidigare i jämvikt. Lägre vakanskostnader ger därför lägre jämviktsarbetslöshet.

HÖGRE TILLVÄXT I ARBETSKRAFTEN ÖKAR JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

På lång sikt brukar efterfrågan på arbetskraft anpassa sig till arbetskraftens storlek. Men i perioder då arbetskraften växer snabbare än normalt, stiger arbetslösheten eftersom det tar tid för företagen att investera och anpassa sig till det större arbetsutbudet och jämviktsarbetslösheten blir högre. Om det finns trögheter i ekonomin som gör att det tar tid för företagen att anpassa sin efterfrågan till den större arbetskraften, blir anpassningsperioden längre. Högre inflöde till arbetskraften innebär högre jämviktsarbetslöshet även om de nya i arbetskraften har samma jobbchans som övriga. Om ökningen av arbetskraften utgörs av personer som i genomsnitt har sämre förutsättningar på arbetsmarknaden än den befintliga arbetskraften, försämras matchningseffektiviteten. Om arbetskraften ökar i en lågkonjunktur kan också effekterna på jämviktsarbetslösheten bli högre till följd av persistenseffekter, som beskrivs närmare i ett separat avsnitt.

FÖRSÄMRAD MATCHNINGSEFFEKTIVITET HÖJER JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

På arbetsmarknaden finns vid varje tidpunkt både vakanser och arbetssökande. Hur snabbt och effektivt de företag som lyser ut vakanser och de individer som söker jobb lyckas hitta varandra kallas för matchningseffektivitet. Matchningseffektiviteten beror till stor del på institutionella faktorer. Det är lättare att få matchningen att fungera effektivt om arbetskraftens färdigheter efterfrågas av de existerande arbetsgivarna. Matchningseffektiviteten påverkas därför av sammansättningen av arbetskraften. Om de arbetssökande inte har rätt kvalifikationer för de jobb som finns, eller bor på fel plats, försämras matchningseffektiviteten. Hur effektiv matchningen är påverkas också av hur intensivt de arbetslösa söker arbete eftersom sökintensiteten enligt teorin påverkar sannolikheten att hitta arbete. Vid en försämrad matchningseffektivitet tar det längre tid att para ihop arbetslösa med lediga jobb, vilket innebär längre arbetslöshetstider och högre jämviktsarbetslöshet.

HÖGRE RESERVATIONSLÖN ÖKAR JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

Reservationslönen är den lägsta lön som en arbetstagare är villig att arbeta för. Reservationslönen vid given arbetslöshetsnivå påverkas av den arbetsfria inkomsten samt värdet av fritid. Ersättningsgraden i arbetslöshetsförsäkringen och andra socialförsäkringar samt skillnader i beskattningen av arbetsinkomster och

övriga inkomster har därför stor betydelse för reservationslönen. En högre ersättningsgrad vid arbetslöshet gör det mindre kostsamt att vara arbetslös och arbetstagaren kräver därför högre lön för att acceptera ett jobb. En ökning av reservationslönen minskar sannolikheten att den arbetslöse får ett jobberbjudande som den är villig att acceptera. Nivån på ersättningsgraden påverkar även sökintensiteten – ju större det ekonomiska utbytet är av att arbeta, desto mer intensivt kommer arbetslösa i genomsnitt att söka efter arbete. En högre ersättningsgrad minskar incitamenten att söka arbete. Detta leder till högre jämviktsarbetslöshet.

EN FÖRÄNDRAD PRODUKTIVITET PÅVERKAR NORMALT INTE JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

En högre produktivitet kommer, allt annat lika, normalt sett att leda till lika stor ökning av lönerna på sikt. Det blir dyrare att anställa, men eftersom också produktiviteten är högre, anställer företagen lika många ändå. I normalfallet förväntas därför en förändrad produktivitet inte påverka jämviktsarbetslösheten på sikt. Därför kan man inte heller utbilda bort arbetslöshetsproblemet så länge lönerna följer produktiviteten.⁴ I praktiken kan dock förekomsten av bindande lägstalöner innebära att ökad produktivitet leder till ökad sysselsättning. För arbetslösa med bristande utbildning kan utbildningsinsatser innebära att produktiviteten ökar till en nivå där det blir lönsamt för en arbetsgivare att anställa. Utbildning kan då ha en viss effekt på jämviktsarbetslösheten.

ARBETSMARKNADENS PARTER KAN BIDRA TILL LÄGRE JÄMVIKTSARBETSLÖSHET

Arbetsmarknadens parter har på lokal och central nivå en viktig roll för utvecklingen av arbetskostnaden, vilken har stor betydelse för jämviktsarbetslösheten. Om arbetstagarnas förhandlingsstyrka stiger, ökar reallönerna i ekonomin. Eftersom det blir dyrare för arbetsgivarna att anställa, minskar antalet vakanser och anställningar, vilket leder till högre jämviktsarbetslöshet. En lägre jämviktsarbetslöshet kan normalt uppnås genom att arbetsmarknadens parter under ett antal år verkar för en återhållsam aggregerad löneutveckling i ekonomin som helhet. Det medför en högre efterfrågan på arbetskraft hos företagen som, till följd av en långsammare löneutveckling, investerar och bygger ut produktionskapaciteten. Detta leder till lägre jämviktsarbetslöshet.⁵ För att arbetslösheten varaktigt ska bli lägre krävs att

⁴ Utbildningsinsatser kan dock förbättra matchningseffektiviteten om de innebär att de arbetslösas kompetens bättre motsvarar arbetsgivarnas efterfrågan.

⁵ I en situation där penningpolitikens handlingsutrymme är begränsat, till exempel på grund av mycket lågt ränteläge eller i ett land som ingår i en valutaunion och inte har självständig penningpolitik, kan långsammare löneökningar i stället ge högre faktisk arbetslöshet. Om centralbanken inte för en mer expansiv penningpolitik samtidigt som lönerna hålls tillbaka blir realräntan högre. Konsumtion och investeringar dämpas och arbetslösheten stiger. Se exempelvis Konjunkturinstitutet (2015a) och Galí och Monacelli (2016) för diskussion.

löneökningstakten inte överstiger den strukturella ökningstakten när den nya, lägre arbetslöshetsnivån har uppnåtts.

Det finns även andra aspekter i lönebildningen än den aggregerade löneutvecklingen som kan påverka jämviktsarbetslösheten. Till exempel kan förändringar i lägstalöner påverka jämviktsarbetslösheten.⁶ Hur jämviktsarbetslösheten påverkas av en höjning av lägstalönen beror på hur arbetskraftsdeltagandet och sökintensiteten bland arbetslösa förändras. Dessutom spelar nivån på lägstalönen i utgångsläget roll. Om lägstalöner är så höga att de överstiger produktiviteten hos delar av arbetskraften, innebär högre lägstalöner att vissa grupper inte får arbete och jämviktsarbetslösheten stiger.

DJUPA LÅGKONJUNKTURER KAN LEDA TILL HÖGRE JÄMVIKTSARBETSLÖSHET PÅ GRUND AV PERSISTENS

I normalfallet påverkas jämviktsarbetslösheten inte av konjunkturvariationer. Vid mycket djupa eller utdragna lågkonjunkturer kan dock jämviktsarbetslösheten stiga till följd av så kallade persistenseffekter, det vill säga arbetslösheten dröjer sig kvar på en hög nivå efter lågkonjunkturen.⁷ Persistenseffekter uppstår därför att långa arbetslöshetsperioder successivt kan minska individernas humankapital och arbetsrelaterade färdigheter, vilket minskar sannolikheten att få jobb när konjunkturläget blir bättre och arbetskraftsefterfrågan åter stiger. Det finns också risk att arbetsgivare väljer bort personer som varit långtidsarbetslösa därför att de tror att dessa har lägre produktivitet. Det är också möjligt att sökintensiteten minskar hos personer som varit arbetslösa länge. Sammantaget innebär lägre sökintensitet och minskat humankapital att matchningseffektiviteten försämrar och jämviktsarbetslösheten ökar.

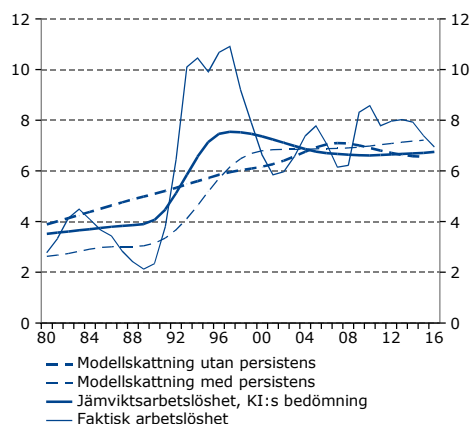
Jämviktsarbetslösheten kan stiga ytterligare om långtidsarbetslösa inte representeras i löneförhandlingar och därmed inte påverkar lönebildningen. Löneökningstakten kan då bli högre för en given arbetslöshetsnivå om andelen långtidsarbetslösa är hög. Detta försämrar möjligheterna för de med svagare förankring på arbetsmarknaden att få jobb.

Långvariga lågkonjunkturer kan också leda till lägre strukturellt arbetskraftsdeltagande när personer som varit utan arbete länge slutar söka jobb. Lägre arbetskraftsdeltagande, till följd av att arbetslösa lämnar arbetskraften, leder till lägre arbetslöshet men också lägre sysselsättning i jämvikt.

⁶ Se exempelvis Cahuc och Zylbelberg (2004).

⁷ Se exempelvis Pissarides (1992).

Diagram 7 Modellskattningar och bedömning av jämviktsarbetslöshet
Procent av arbetskraften, kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Empirisk analys av jämviktsarbetslöshetens utveckling fram till och med 2016

I detta avsnitt redovisas en bedömning av den historiska utvecklingen av jämviktsarbetslösheten fram till och med 2016, baserad bland annat på modellskattningar. Utöver modellskattningar vägs indikatorer och politik in i bedömningen. Bedömningen av jämviktsarbetslösheten längre tillbaka i tiden lägger större vikt vid modellskattningarna, medan bedömningarna i närtid i större utsträckning väger in andra faktorer, såsom demografisk utveckling, effekter av politikåtgärder och andra indikatorer.

Konjunkturinstitutets samlade bedömning är att arbetsmarknaden var nära jämvikt 2016. Den faktiska arbetslösheten var då 6,9 procent och jämviktsarbetslösheten bedöms ha varit strax under 7 procent (se diagram 7). Bedömningen av jämviktsarbetslösheten är osäker eftersom den inte går att observera i data och många av bestämningsfaktorerna är inte möjliga att kvantifiera. Bedömningen av jämviktsarbetslösheten ska därför tolkas som ungefärlig.

MODELLSKATTNINGAR ÄR ETT STÖD I BEDÖMNINGEN

Många av de strukturella faktorer som enligt teorin påverkar jämviktsarbetslösheten är inte direkt observerbara, till exempel företagens vakanskostnader eller förhandlingsstyrkan hos arbetsmarknadens parter. Det är därför inte möjligt att empiriskt skatta jämviktsarbetslösheten utifrån sök- och matchningsmodeller. Med så kallade *unobserved component* (UC) modeller skattas sambandet mellan faktisk arbetslöshet och prisökningar. På så sätt kan arbetslösheten delas upp i en strukturell del och en konjunkturell del. Modellerna skattas på utfallsdata och ger en indikation på jämviktsarbetslöshetens utveckling historiskt. Ett problem med skattningarna är att de är osäkra och ger olika resultat beroende på specifikation och vilken tidsperiod som används. Därför väger Konjunkturinstitutet också in annan information vid bedömningen av jämviktsarbetslösheten och den slutliga bedömningen sammanfaller därför inte exakt med modellskattningarna.

Diagram 7 redovisar en modellskattning som tillåter variationer i jämviktsarbetslösheten till följd av persistenseffekter och en som inte tar hänsyn till eventuella persistenseffekter.⁸ Modellskattningen som inte inkluderar persistenseffekter stiger näst intill linjärt från 1980 till 2005. Om persistenseffekter inkluderas visar modellskattningen i stället en brant ökning under 1990-talet. Persistenseffekter är en av förklaringarna till att jämviktsarbetslösheten ökade i samband med krisen under 1990-talet. Modellskattningarna med respektive utan persistens skiljer sig mycket åt i nivå redan på 1980-talet, vilket också visar att osäkerheten i skattningarna är stor. I modellen med persistens antas

⁸ Mossfeldt och Österholm (2010).

avvikelsen mellan den faktiska arbetslösheten och jämviktsarbetslösheten i en period påverka jämviktsarbetslösheten nästa period. Därför följer denna modellskattningen i större utsträckning den faktiska arbetslöshetens utveckling än modellen utan persistenseffekter.

JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN STEG UNDER 1990-TALET

Konjunkturinstitutets bedömning liknar modellskattningen som inkluderar persistens längre bakåt i tiden. Under 1980-talet bedöms jämviktsarbetslöshetens nivå dock vara högre än modellskattningen med persistens. En hög och stigande ökningstakt i lönerna och ett högt kapacitetsutnyttjande inom industrin i slutet på 1980-talet tyder på att resursutnyttjandet var högt och att jämviktsarbetslösheten därför var högre än den faktiska arbetslösheten.

1990-talskrisen var en ovanligt djup och lång lågkonjunktur med en hög arbetslöshet. Krisen innebar en snabb strukturomvandling vilket ledde till att den faktiska arbetslösheten steg. Jämviktsarbetslösheten steg under 1990-talet från ca 4 procent till ca 7,5 procent. Den bedöms därefter ha minskat något bland annat till följd av att arbetsmarknadens parter undertecknade Industriavtalet 1997. En bättre samordning av löneförhandlingarna med mer samhällsekonomisk hänsyn vid tecknande av centrala avtal bör ha bidragit till en något lägre jämviktsarbetslöshet.

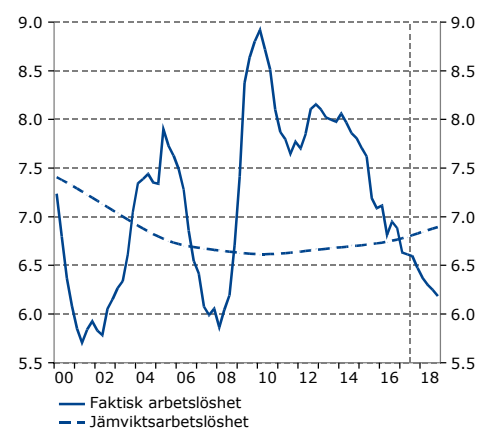
Under 2000-talet bedöms jämviktsarbetslösheten ha legat kring 7 procent. Den har pressats upp av den demografiska utvecklingen och av persistenseffekter samtidigt som nettoeffekten av politikåtgärder varit dämpande (se diagram 8). Finanskrisen 2008 hade inte lika stora effekter på arbetsmarknaden som krisen under 1990-talet. Utöver lågkonjunkturen som följde efter finanskrisen 2008 förändrades även sammansättningen av de arbetslösa av andra orsaker än enbart konjunkturella. Inflödet av utrikes födda var högre än tidigare och etableringsuppdraget, som infördes 2010, medförde att nyanlända i större utsträckning deltar i arbetskraften. Nyanlända har i genomsnitt lägre jobbchans och det tar tid att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden. Samtidigt innebar förändrade regler i sjukförsäkringen att många som tidigare stått utanför arbetskraften nu fördes från Försäkringskassan till Arbetsförmedlingen för att söka arbete. Dessa sammansättningsförändringar bidrog till en högre arbetslöshet samtidigt som konjunkturen försvagades. Det medförde fler långtidsarbetslösa, försämrade matchning och bidrog till persistenseffekter.

TIDIGARE GENOMFÖRD POLITIK DÄMPAR JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

Under andra halvan av 2000-talet genomfördes politikåtgärder som på lång sikt ökar arbetsutbudet och sysselsättningen och sänker jämviktsarbetslösheten. Jobbskatteavdraget förstärker inkomstskillnaden mellan att arbeta och att inte arbeta. Det in-

Diagram 8 Arbetslöshet och jämviktsarbetslöshet

Procent av arbetskraften, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

nebär att fler söker arbete och att sysselsättningen och även arbetskraften ökar. Sysselsättningseffekten dominerar och jämviktsarbetslösheten minskar. Jobbskatteavdraget innebär att en större del av lönen återstår efter skatt, vilket betyder att nettoersättningsgraden vid arbetslöshet blir lägre och att reservationslönen sänks.⁹ Konjunkturinstitutets bedömning är att det tar lång tid innan åtgärden når full effekt och full anpassning har ännu inte skett.¹⁰ Anpassningen till den nya lägre jämviktsarbetslösheten fortsätter därför även efter 2017.

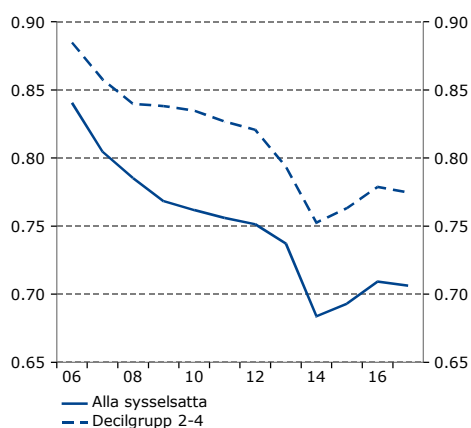
Sjukförsäkringsreglerna och implementeringen av dessa påverkar jämviktsarbetslösheten eftersom de påverkar arbetskraftsdeltagandet och incitament att arbeta. Förändringar i sjukförsäkringen som gjordes 2008 innebar bland annat striktare bedömning av arbetsförmågan vid olika fasta tidpunkter samt en bortre tidsgräns för sjukskrivningen. Förändringar i sjukförsäkringen bedöms ha ökat sysselsättningen men också arbetslösheten då många av de som tidigare varit sjukskrivna stod relativt långt ifrån arbetsmarknaden. Den bortre gränsen i sjukförsäkringen avskaffades 2016 och det bedöms minska jämviktsarbetslösheten något genom lägre arbetskraftsdeltagande. Totalt bedöms dock regelförändringar inom sjukförsäkringen öka jämviktsarbetslösheten och även sysselsättningen i jämvikt. Sysselsättningen ökar på grund av högre arbetskraftsdeltagande samtidigt som jämviktsarbetslösheten ökar på grund av sammansättningseffekter som medför försämrade matchningseffektivitet.

Taket i arbetslöshetsförsäkringen var nominellt oförändrat under en lång period, 2002 till 2014. Det har inneburit att ersättningsgraden vid arbetslöshet har sjunkit och bidragit till en lägre reservationslön och därmed lägre jämviktsarbetslöshet. Taket höjdes 2015 och nettoersättningsgraden ökade då något men den är fortfarande betydligt lägre än tidigare (se diagram 9). Höjningen kommer att öka jämviktsarbetslösheten även efter 2017 eftersom anpassningen till en ny jämvikt tar tid.¹¹

Inom arbetsmarknadspolitiken är det framför allt införandet av nystartsjobb 2007 som haft effekt på jämviktsarbetslösheten. Nystartsjobben har en positiv effekt på sysselsättningen eftersom de innebär att individer som inte anställs till ordinarie lönekostnad nu anställs.¹² Nystartsjobben infördes 2007 och ökade till närmare 50 000 personer 2011. Därefter har de legat på en nivå mellan 40 000 och 50 000. Från och med 1 februari

Diagram 9 Nettoersättningsgrad

Andel av ersatt lön efter skatt

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

⁹ Arbetskraftsökningen kan på kort sikt leda till att arbetslösheten ökar innan individerna får ett arbete.

¹⁰ Se OECD (2016) om hur lång tid det tar innan olika reformeffekter realiserar.

¹¹ En lägre ersättningsgrad kan också ge motsatt effekt på jämviktsarbetslösheten om det innebär att rörligheten på arbetsmarknaden minskar. En högre kostnad vid arbetslöshet innebär att risken med att byta arbetsgivare, och därmed förlora delar av anställningstryggheten, ökar. Minskad rörlighet på arbetsmarknaden kan leda till försämrade matchning och därmed höja jämviktsarbetslösheten. De ökade incitamenten att arbeta av en lägre ersättningsgrad antas dock dominera över effekten av minskad rörlighet (se exempelvis Nekoei och Weber, 2017).

¹² Liljeberg m.fl. (2012).

2017 förändrades regelverket kring nystartsjobb vilket tycks ha lett till att antalet med nystartsjobb minskar något.¹³

Subventionerade anställningar påverkar sysselsättningen

Subventionerade anställningar innebär att arbetsgivare får en del av lönekostnaden subventionerad. Det innebär att kostnaderna för att anställa minskar och att arbetsgivaren kan anställa fler. Men det finns också en risk att subventionerade anställningar tränger undan ordinarie anställningar, antingen genom att arbetsgivaren i frånvaro av subventionen ändå skulle ha anställt samma person (dödviktseffekt) eller att arbetsgivaren i frånvaro av subventionen skulle ha anställt en annan person (substitutionseffekt). Det senare anses vara mindre kostsamt eftersom personen som trängs undan sannolikt har en bättre ställning på arbetsmarknaden och större möjligheter att få ett annat arbete. Hur stor undanträngningseffekten är beror på vilken målgrupp som insatsen riktar sig till. Ju längre ifrån arbetsmarknaden målgruppen står, desto mindre blir undanträngningseffekten. En annan effekt av sysselsättningsprogram är behandlingseffekten, det vill säga om individens jobbchans förbättras efter att den subventionerade anställningen är slut. Generellt har det visat sig att ju mer lik en subventionerad anställning är ett ordinarie arbete, desto bättre effekt.¹⁴

Analys av jämviktsarbetslöshetens indikatorer och deras utveckling framöver

Även om det finns en stabil teoretisk grund att luta sig mot är osäkerheten stor vid bedömningen av jämviktsarbetslösheten eftersom den inte är observerbar i data. Olika metoder kan ge olika resultat för jämviktsarbetslösheten och det går inte att säga vilken metod som är ”rätt”.

Många av de strukturella faktorer som enligt teorin påverkar jämviktsarbetslösheten är inte direkt observerbara, till exempel företagets vakanskostnader eller förhandlingsstyrkan hos arbetsmarknadens parter. Bedömningen av jämviktsarbetslösheten måste därför göras utifrån ett antal indikatorer. Det är inte givet vilka indikatorer som bäst återspeglar bestämningsfaktorerna och olika indikatorers brister och fördelar måste vägas in vid bedömningen av jämviktsarbetslösheten.

¹³ Subventionen blev lägre för personer som varit arbetslösa en kort period och högre för personer som varit arbetslösa längre jämfört med tidigare. Det ställs också krav på anställningsvillkor som följer, eller är lika med, kollektivavtal.

¹⁴ Forslund och Vikström (2011).

Diagram 10 Separationsgrad

Procent, säsongrensade kvartalsvärden

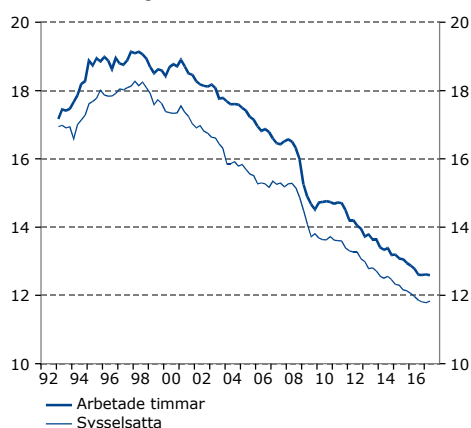

Anm. Separationsgraden mäts här som andelen sysselsatta som övergår till arbetslöshet per kvartal. AKU:s flödesstatistik är inte helt jämförbar före och efter 2005 på grund av tidsseriebrott i AKU.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 11 Arbetade timmar och sysselsatta inom industrin

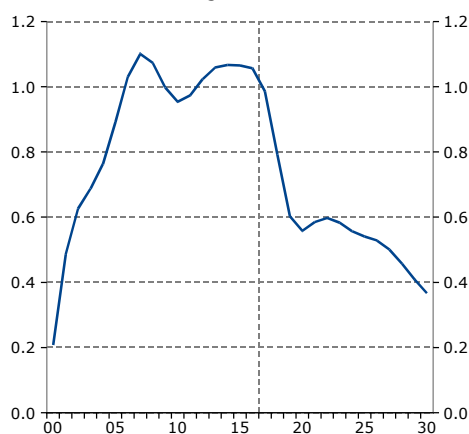
Procent av totalt sysselsatta och arbetade timmar, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 12 Potentiell arbetskraft

Procentuell förändring i årstakt

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

De strukturella faktorerna i teoriavsnittet avspeglar endast den inhemska arbetsmarknaden. Arbetsmarknaden i en liten öppen ekonomi som Sverige påverkas av omvärlden, vilket också måste vägas in. I följande avsnitt analyseras de indikatorer som enligt Konjunkturinstitutets bedömning är relevanta för att bedöma jämviktsarbetslöshetens utveckling. Bedömningarna sammanfattas i tabell 2.

TAKTEN I STRUKTUROMVANDLINGEN ÄR OFÖRÄNDRAD

En indikator på strukturomvandlingen är separationsgraden, det vill säga risken att gå från sysselsättning till arbetslöshet under en period. En högre strukturomvandlingstakt innebär att separationsgraden och inflödet till arbetslöshet ökar. Separationsgraden uppvisar dock även konjunkturella variationer. Den påverkas också av flöden på arbetsmarknaden till exempel till följd av mängden tillfälliga anställningar, graden av anställningstrygghet och antalet heltidsstuderande ungdomar (som periodvis söker arbete och ofta har korta anställningar).

De kvartalsvisa variationerna är stora men separationsgraden har legat ca 1,5 procent per kvartal sedan 2005 (se diagram 10). Detta tyder på att strukturomvandlingstakten har varit i stort sett oförändrad. Strukturomvandling är någonting som pågår kontinuerligt. Till exempel har andelen sysselsatta och andelen arbetade timmar inom industrin trendmässigt minskat under en längre tid (se diagram 11).¹⁵

Denna utveckling bedöms sammantaget fortsätta i ungefär samma takt som de senaste 15 åren. Jämviktsarbetslösheten bedöms därför inte påverkas av förändringar i strukturomvandlingstakten framöver.

POTENTIELL ARBETSKRAFT VÄXER LÅNGSAMARE

Ett högt inflöde till arbetskraften innebär att jämviktsarbetslösheten ökar eftersom det tar tid för arbetsmarknaden att anpassa sig till en snabbare ökning av arbetsutbudet. Inflödet till arbetskraften har varit högt sedan 2006 (se diagram 12). Det beror både på stora ungdomskullar som har trätt in på arbetsmarknaden och på att inflödet av utrikes födda varit högt. Dessutom har flera politiska reformer, exempelvis jobbskatteavdragen, bidragit till att arbetskraften har vuxit snabbt.¹⁶

Sammantaget har detta inneburit att arbetskraften vuxit med omkring 1 procent per år de senaste 10 åren. Från och med 2018 växlar tillväxttakten ner och den potentiella arbetskraften växer i genomsnitt med ca 0,6 procentenheter per år fram till 2030.

¹⁵ Minskningen förstärks till viss del av en statistikomfördelning när det till exempel har blivit vanligare att industriföretag köper tjänster istället för att anställa egen personal. Bemanningsföretag inkluderas i tjänstesektorn även om bemannings-tjänsten används av ett industriföretag.

¹⁶ Arbetskraften varierar med konjunkturen. Potentiell arbetskraft beräknas som den faktiska arbetskraften rensad för konjunkturella variationer. Därefter skrivs den fram med den demografiska utvecklingen och politikeffekter (se Konjunkturinstitutet, 2015b).

Ökningen avtar till följd av att den inrikes födda befolkningen 15–74 år nu minskar, samtidigt som effekterna av utbudsstimulerande politikåtgärder i stor utsträckning har realiserats.

De som fått uppehållstillstånd av den stora grupp asylsökande som kom till Sverige i slutet av 2015 kommer in i befolkningen och på arbetsmarknaden i huvudsak under 2016 och 2017. Efter 2018 avtar invandringen, vilket också bidrar till en lägre arbetskraftstillväxt. En långsammare ökning av arbetskraften innebär att jämviktsarbetslösheten minskar framöver. Minskningen sker framför allt de närmaste åren fram till 2020.

BEVERIDGEKURVAN TYDER PÅ FÖRSÄMRAD MATCHNING

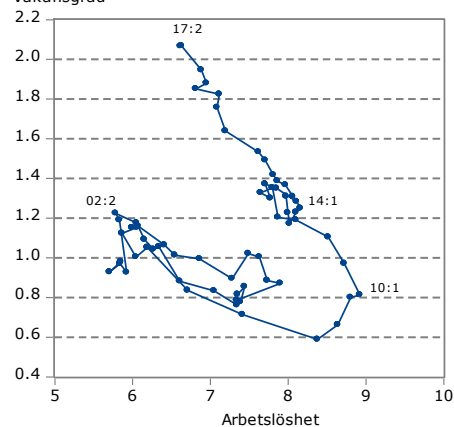
Beveridgekurvan används ofta som en indikator på matchningseffektiviteten. Den visar sambandet mellan vakanser, som andel av arbetskraften, och arbetslöshet. Ju längre från origo som kurvan befinner sig desto sämre fungerar matchningen mellan arbetslösa och vakanser. Rörelser utmed kurvan tolkas som konjunkturella förändringar medan skift i kurvan, det vill säga högre (lägre) arbetslöshet vid samma vakansgrad, indikerar sämre (bättre) matchningseffektivitet. Beveridgekurvan i diagram 13 indikerar att matchningen är mindre effektiv nu jämfört med åren före 2010. Skift i beveridgekurvan kan dock vara svåra att tolka eftersom kurvan även kan skifta av andra orsaker än förändrad matchningseffektivitet, exempelvis variationer i separationsgraden. Beveridgekurvan ger heller inget svar på varför matchningseffektiviteten har förändrats.

ÄVEN MATCHNINGSFUNKTIONER TYDER PÅ FÖRSÄMRAD MATCHNING

En annan indikator över matchningseffektiviteten är sambandet mellan sannolikheten för arbetslösa att få jobb (jobbchansen) och arbetsmarknadsläget, mätt som antalet lediga jobb per arbetslös. Givet det historiska (1997–2013) sambandet mellan arbetsmarknadsläget och jobbchansen har den förväntade jobbchansen skattats. När arbetsmarknadsläget förbättras (fler lediga jobb i förhållande till arbetslösa) ökar jobbchansen. Diagram 14 visar avvikelsen mellan den faktiska och den genomsnittliga jobbchansen (heldragen linje) samt avvikelsen mellan den skattade och den genomsnittliga jobbchansen (streckad linje). Åren 2008–2009 var arbetsmarknadsläget sämre och både den faktiska och skattade jobbchansen var lägre än det historiska genomsnittet. Efter 2010 förbättras arbetsmarknadsläget, de lediga platserna ökar, vilket innebär att även jobbchansen förväntas öka över genomsnittet (den streckade linjen i diagram 14 stiger över noll). Den faktiska jobbchansen avvikelse från det historiska genomsnittet ökar dock inte utan ligger kvar kring eller under genomsnittet trots det förbättrade arbetsmarknadsläget (heldragen linje i diagram 14). Från år 2016 är skillnaden mellan skattad och faktisk jobbchans tillräckligt stor för att vara signifikant, det vill säga den faktiska jobbchansen är lägre än den nedre gränsen

Diagram 13 Beveridgekurvan med lediga jobb från SCB, 2001–2017

Procent av arbetskraften, säsongsrensade kvartalsvärden

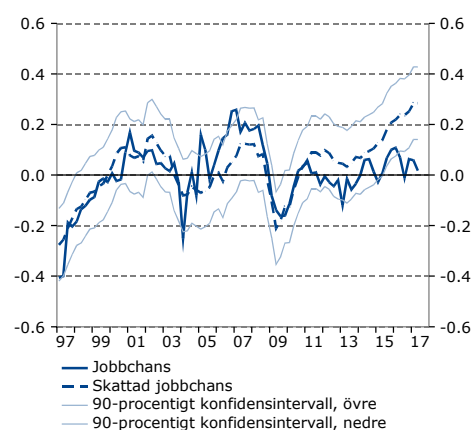

Anm. Vakanstal avser lediga jobb i förhållande till arbetskraften. Sista observation är 2017 kv.2.

Källa: SCB.

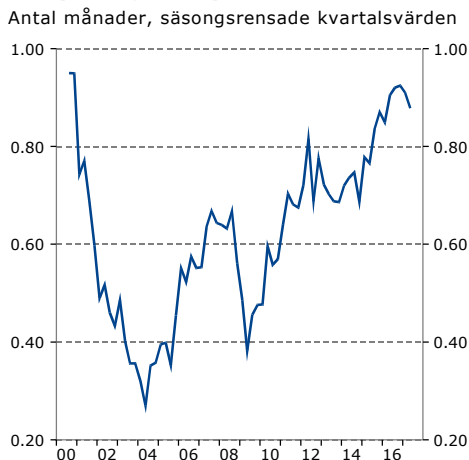
Diagram 14 Matchning av arbetslösa

Kvartalsvärden

Anm. Diagrammet visar den procentuella avvikelsen hos faktiska och skattade jobbchanser jämfört med genomsnittet 1998–2013 givet faktiska arbetsmarknadslägets avvikelser från dess genomsnitt under samma period.

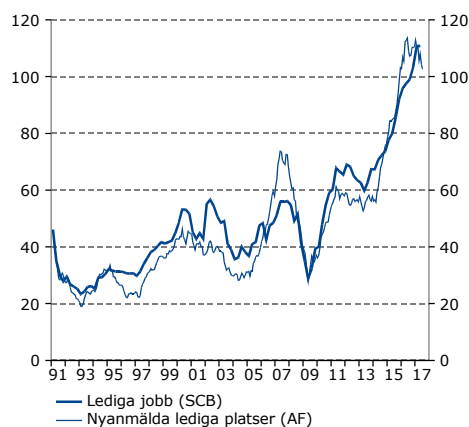
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 15 Genomsnittlig rekryteringstid i privat sektor

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 16 Nyanmälda lediga platser och lediga jobb

Tusental, säsongrensade kvartalsvärden respektive säsongrensade månadsvärden, 3-månaders glidande medelvärde

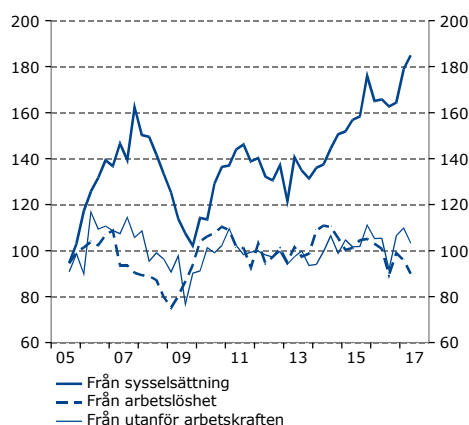

Anm. Lediga jobb är länkade av Konjunkturinstitutet före 2001. Nyanmälda lediga platser avser varaktighet med mer än tio dagar.

Källor: Arbetsförmedlingen och SCB.

Diagram 17 Rekryteringar

Tusental personer, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

för konfidensintervallet. Detta indikerar att matchningen har försämrats gradvis sedan 2010.

En möjlig förklaring till att matchningsfunktionen visar en försämrad matchning är att arbetsgivarnas rekryteringsmönster har ändrats till följd av teknologisk utveckling som gjort det billigare att annonsera lediga jobb. Samtidigt som antal lediga jobb har ökat har också genomsnittlig rekryteringstid i privat sektor ökat (se diagram 15). Minskade annonseringskostnader kan ha gjort att arbetsgivarna utannonserar fler lediga jobb men är mindre benägna att tillsätta dem. Detta kan delvis förklara varför lediga jobb enligt både SCB och Arbetsförmedlingen har ökat betydligt mer än jobbchanserna och nu är på rekordhöga nivåer (se diagram 16). De ökade lediga tjänsterna speglar därför inte enbart ökad efterfrågan på arbetskraft utan också strukturella förändringar i rekrytering och hur företagen ställer ut vakanser. Nivåjämförelser över en längre tidsperiod riskerar därför bli missvisande. På kortare sikt speglar dock fortfarande förändringar i antalet lediga jobb förändringar i efterfrågan.

En stor del av alla rekryteringar görs från andra grupper än arbetslösa, exempelvis redan sysselsatta eller personer utanför arbetskraften. Försämrade jobbchanser bland arbetslösa behöver därför inte motsvaras av en lägre sannolikhet för arbetsgivare att hitta arbetskraft om flöden från andra grupper ökar. Flödet från jobb till jobb har ökat (se diagram 17), vilket också kan bidra till fler lediga jobb.

På grund av bland annat den demografiska utvecklingen och inflödet av många nya på arbetsmarknaden bedöms matchningseffektiviteten försämrats ytterligare efter 2016 innan den till viss del återhämtar sig under 2020-talet beroende på att nyanlända etablerar sig på arbetsmarknaden (den så kallade vistelsetidseffekten, se nedan) och på att persistenseffekterna fasas ut (se diagram 18 och tabell 2).

FÖRÄNDRINGAR I BEFOLKNINGENS SAMMANSÄTTNING HÖJER JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

Befolkningen ökar i snabb takt 2016–2017 till följd av att gruppen utomeuropeiskt födda ökar (se diagram 19). Befolkningen ökade snabbt även 2006–2010 men då drevs befolkningsökningen delvis av att antalet inrikes födda ökade. Andelen utomeuropeiskt födda i befolkningen, 15–74 år, ökar från ca 11 procent 2016 till 18 procent 2030.

Ett sätt att uppskatta hur förändringar i sammansättningen av befolkningen påverkar arbetsmarknaden är att dela upp befolkningen efter ålder, kön och födelseregion och sedan skriva fram olika arbetsmarknadsvariabler vid konstanthållna arbetskraftsdeltagande och sysselsättningsgrad för varje enskild grupp. Denna demografiska effekt på jämviktsarbetslösheten visas i diagram 18. Då en grupp med relativt hög arbetslöshet, som utomeuropeiskt födda, ökar i förhållande till övriga grupper innebär det att jämviktsarbetslösheten ökar (se diagram 20). Sammantaget inne-

bär den demografiska effekten att matchningseffektiviteten för-sämras och jämviktsarbetslösheten pressas upp med drygt en procentenhet fram till 2030 (se diagram 18). Den enskilt största förklaringen är den ökande andelen utomeuropeiskt födda, men även ålderssammansättningen har betydelse.

NYANLÄNDAS ETABLERINGSTID HÖJER JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN TILLFÄLLIGT

Arbetskraftens sammansättning påverkas också av att invandringen under en tid varit högre än normalt eftersom en större del av befolkningen kommer att vara nya på den svenska arbetsmarknaden. Hur länge en person har vistats i landet har stor betydelse för etableringen på arbetsmarknaden (se diagram 21). Etableringen på arbetsmarknaden tar tid, bland annat på grund av att de nyanlända har bristande språkkunskaper och att de saknar jobbrelaterade nätverk och utbildning som är direkt gångbar på den svenska arbetsmarknaden.¹⁷ En ren demografisk framskrivning av jämviktsarbetslösheten tar inte hänsyn till att personer som vistats kort tid i landet har högre arbetslöshet än den befintliga gruppen utomeuropeiskt födda och arbetslösheten riskerar därför att underskattas under en period då inflödet av utrikes födda är högre än normalt.

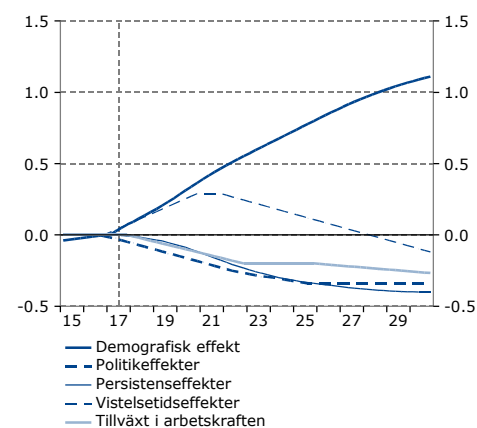
För att ta hänsyn till denna effekt (den så kallade vistelsetids-effekten) kan den del av inflödet av utomeuropeiskt födda som överstiger det tidigare genomsnittet (30 000 per år 2005–2010) vägas in i beräkningarna med lägre sysselsättningsgrad och arbetskraftsdeltagande. Konjunkturinstitutet antar i de här beräkningarna att sysselsättningsgraden det första året efter beviljat uppehållstillstånd bland utomeuropeiskt födda är 22 procent och arbetslösheten är 55 procent. Arbetslösheten sjunker och sysselsättningsgraden stiger med tiden i Sverige. Efter 15 år antas de vara på samma nivå som bland övriga utomeuropeiskt födda. Baserat på dessa antaganden ökar jämviktsarbetslösheten med som mest ca 0,5 procentenheter till följd av en högre andel nyanlända under en period. En del av denna effekt har redan realiserats och jämfört med 2016 återstår ca 0,3 procentenheter fram till 2021 då effekten är som störst (se diagram 18).

UTBILDNING FÖRBÄTTRAR MATCHNINGEN

Utbildningsnivån kan förbättra matchningseffektiviteten om det innebär att de arbetslösa kompetens i större utsträckning motsvarar arbetsgivarnas efterfrågan. Utbildning kan också leda till ökad produktivitet. Ökad produktivitet påverkar normalt inte jämviktsarbetslösheten eftersom det antas leda till motsvarande löneökning. Men vid höga och bindande lägstalöner kan däremot utbildningsinsatser innebära att fler uppnår en produktivitetsnivå som motsvarar lönekostnaderna och därför kan utbildningsinsatser förbättra matchningseffektiviteten och dämpa

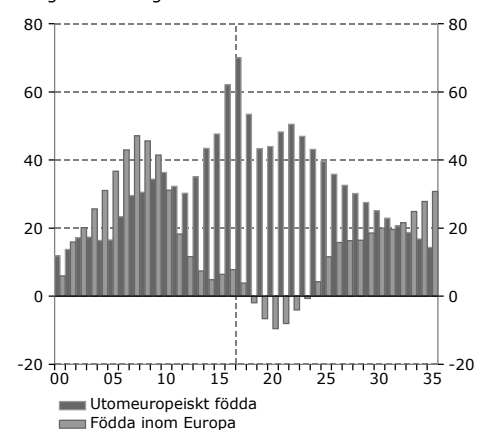
Diagram 18 Effekter på jämviktsarbetslösheten

Procentenheter, kvartalsvärden

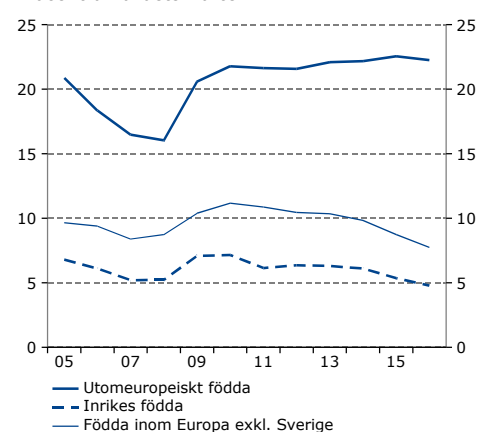
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 19 Befolkning, 15-74 år
Årlig förändring i tusental

Källa: SCB.

Diagram 20 Arbetslöshet
Procent av arbetskraften

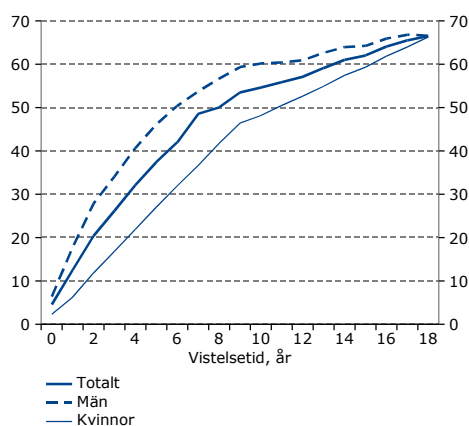

Källa: SCB.

¹⁷ Forslund m.fl. (2017)

Diagram 21 Sysselsättningsgrad och vistelsetid

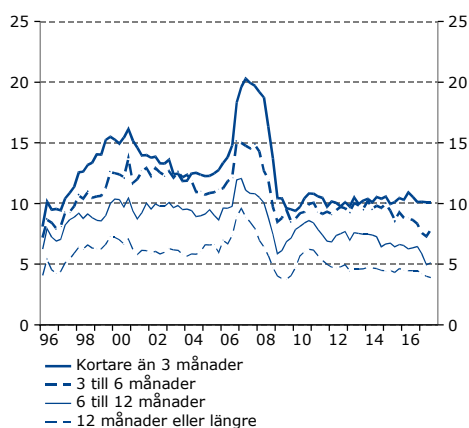
Procent av befolkningen, 20–64 år

Anm. Avser kommunmottagna flyktingar.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 22 Jobbchans, inskrivningstider

Procent av inskrivna arbetslösa, säsongsrensade kvartalsvärden

Anm. Utflöde från arbetslöshet eller programdeltagande till arbete utan stöd samt nystartsjobb.

Källor: Arbetsförmedlingen och Konjunkturinstitutet.

jämviktsarbetslösheten (se även rutan ”Större differentiering av lägstalöner skulle kunna hjälpa grupper med låga kvalifikationer att få arbete”).

För att bedöma effekterna på jämviktsarbetslösheten av investeringar i utbildning behöver det utökade antalet utbildningsplatser ställas i relation till målgruppens storlek och behov. Antalet utbildningsplatser måste öka i förhållande till storleken på målgruppen och dess behov för att jämviktsarbetslösheten ska minska. Stora volymökningar riskerar också att leda till sämre kvalitet i utbildningssystemet, vilket gör det ännu svårare att bedöma de långsiktiga effekterna.

Regeringen har sedan 2017 utökat antalet statligt finansierade utbildningsplatser i den kommunala vuxenutbildningen, yrkeshögskolan, folkhögskolan samt inom universitet och högskolor. Både målgruppens storlek och det genomsnittliga behovet av utbildningsinsatser har ökat till följd av hög flyktinginvandring där många saknar gymnasieutbildning. Det är osäkert hur stora utbildningsinsatser som krävs för att målgruppen ska uppnå exempelvis gymnasiekompetens. Dessutom är det svårt att bedöma vad de som deltar i utbildningsåtgärder hade gjort annars.¹⁸ Det är inte möjligt att bedöma om insatserna är tillräckligt stora för att kompensera det ökade behovet, det vill säga om utbildningsplatserna ökar mer än antagandet om bibehållet of-fentligt välfärdsåtagande.¹⁹

EN DJUP LÅGKONJUNKTUR PÅVERKAR JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

Persistenseffekter uppstår när individer blir långtidsarbetslösa eftersom längre tid i arbetslöshet kan innebära förlorat humankapital eller minskad sökaktivitet, vilket minskar jobbchansen och därmed ökar jämviktsarbetslösheten. Arbetsförmedlingens statistik visar att jobbchansen är lägre för personer med längre arbetslöshetstider (se diagram 22). En förklaring till denna skillnad är att en större del av de med högre jobbchans lämnar arbetslöshet innan de blir långtidsarbetslösa. En lägre jobbchans bland långtidsarbetslösa är därför inte nödvändigtvis en effekt av enbart arbetslöshetstiden som sådan.²⁰

Försämrade matchning i form av persistenseffekter är övergående. De fasas ut när långtidsarbetslösa lämnar arbetskraften exempelvis på grund av ålderspension. Persistenseffekterna kan också minska i en stark högkonjunktur som innebär att även

¹⁸ Konjunkturinstitutet har dock gjort bedömningen att studiestartstödet innebär marginellt lägre arbetskraftsdeltagande och lägre jämviktsarbetslöshet. Studiestartstöd är en utbildningsåtgärd som riktas till lågutbildade personer som varit arbetslösa i minst 6 månader. Det är troligt att dessa personer annars i stor utsträckning hade varit arbetslösa.

¹⁹ Se Fördjupningen ”Utvecklingen på arbetsmarknaden på lång sikt”, Konjunkturinstitutet (2016a).

²⁰ Se rutan ”Varför har långtidsarbetslösa lägre jobbchanser?” i Konjunkturinstitutet (2016b).

arbetslösa som står relativt långt ifrån arbetsmarknaden får arbete.

Olika mått på arbetslöshetstider används som en indikator på persistenseffekter. Diagram 23 visar långtidsarbetslöshetens utveckling över tid. Andelen långtidsarbetslösa av arbetskraften har minskat sedan finanskrisen men har inte nått tillbaka till samma nivå som före krisen, 2005–2007. Diagram 24 visar andelen långtidsarbetslösa av arbetskraften bland utrikes respektive inrikes födda (denna serie finns endast från 2005 och framåt). Långtidsarbetslösheten i båda grupperna har minskat och bland inrikes födda är andelen som varit arbetslösa mer än ett halvår på samma nivå som 2007. Bland utrikes födda är andelen fortfarande betydligt högre än 2007. Värt att notera är att inflödet av nyanlända till gruppen utrikes födda har varit stort under perioden efter finanskrisen. Eftersom det tar tid för nyanlända att etablera sig på arbetsmarknaden riskerar många också långa arbetslöshetsperioder. Långtidsarbetslösheten kan också ha ökat till följd av strukturella förändringar, till exempel regelförändringar i sjukförsäkringen som råkade sammanfalla med lågkonjunkturen. Det är svårt att särskilja dessa effekter.

Storleken på persistenseffekterna är svåra att bedöma. Konjunkturinstitutets bedömning stöds av en modellskattning.²¹ I bedömningen vägs också andra faktorer in som modellen inte beaktar, till exempel att en del av uppgången i den faktiska arbetslösheten efter finanskrisen 2008 kan förklaras av strukturella förändringar, såsom ändrade regler i sjukförsäkringen samt ett ökat inflöde av utrikes födda. Konjunkturinstitutets samlade bedömning är att jämviktsarbetslösheten i nuläget är uppressad till följd av finanskrisen och att jämviktsarbetslösheten framöver sjunker ungefär 0,4 procentenheter fram till 2026 i takt med att persistenseffekterna klingar av (se diagram 18).

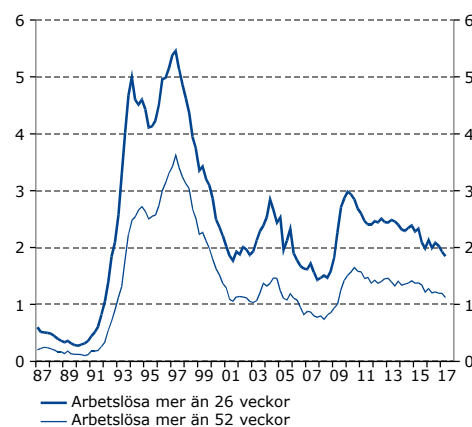
HÖJT TAK I ARBETSLÖSHETSFÖRSÄKRINGEN HÖJER RESERVATIONSLÖNEN

Den effektiva ersättningsgraden mäter den andel av inkomsten som en individ får vid arbetslöshet. För en individ som är berättigad till arbetslöshetsersättning bestäms ersättningsgraden av både arbetslöshetsförsäkringens ersättningsnivå, antal karensdagar och inkomsttak, samt av om det finns skillnader mellan inkomstskatten vid arbetslöshet respektive vid arbete (såsom jobbskatteavdraget). Ersättningsgraden används här som approximation på hur reservationslönen förändras.

Bland arbetslösa inskrivna vid Arbetsförmedlingen får ca hälften ersättning från arbetslöshetsförsäkringen. Denna andel har minskat kraftigt sedan början av 2000-talet. Regelförändring-

Diagram 23 Långtidsarbetslöshet, 16–64 år

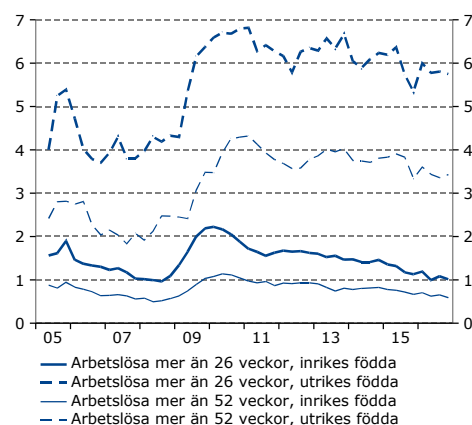
Procent av arbetskraften, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 24 Långtidsarbetslöshet

Procent av arbetskraften för inrikes respektive utrikes födda, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

²¹ Se Mossfeldt och Österholm (2010). Modellskattningen visar att varje kvartal som den faktiska arbetslösheten överstiger jämviktsarbetslösheten med en procentenhet innebär en bestående effekt på jämviktsarbetslösheten motsvarande 0,04 procentenheter.

ar som genomfördes 2007²², påverkade också andelen med rätt till ersättning. Andelen har varit relativt stabil sedan 2010, men antas minska framöver till följd av sammansättningsförändringar, då en stor del av de som registrerar sig vid Arbetsförmedlingen inte tidigare varit etablerade på den svenska arbetsmarknaden och därmed inte uppfyller arbetsvillkoret för att få arbetslöshetsersättning (exempelvis nyanlända).²³

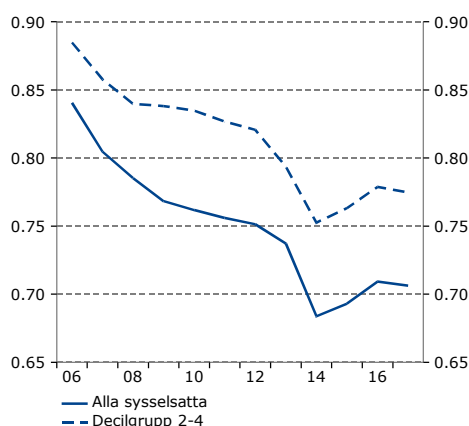
Arbetslösa som inte har arbetslöshetsersättning kan få aktivitetsstöd (som är på en lägre nivå än arbetslöshetsersättningen²⁴) vid programdeltagande, medan deltagare i etableringsuppdraget får etableringsersättning. Övriga är hänvisade till att ansöka om ekonomiskt bistånd hos kommunen. Dessa ersättningar och även andra socialförsäkringsförmåner kan påverka reservationslönen. Här används dock nettoersättningsgraden från arbetslöshetsförsäkringen som indikator på hur reservationslönen förändras.

Den genomsnittliga nettoersättningsgraden för alla i arbetskraften vid arbetslöshet i förhållande till inkomsten minskade mellan 2006 och 2014 (se diagram 25).²⁵ Det beror på att taket i arbetslöshetsförsäkringen varit oförändrat under en lång period samtidigt som jobbskatteavdraget införts.²⁶ Jobbskatteavdraget innebär att skillnaden mellan arbetsinkomst och annan ersättning ökade.

Taket höjdes 2015 vilket innebar att nettoersättningsgraden ökade efter en längre period där den successivt minskat. De som påverkas mest av nettoersättningsgraden är de individer som löper störst risk för arbetslöshet. Denna risk är störst för individer med inkomster i decilgrupp 2–4.²⁷ I diagram 25 framgår

Diagram 25 Nettoersättningsgrad

Andel av ersatt lön efter skatt

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

²² Bland annat förändrat arbetsvillkor, slopat studerandevillkor, slopad högre ersättning de första 100 dagarna, sänkt ersättningsnivå, begränsad ersättningsperiod till maximalt 300 dagar och att dagar med aktivitetsstöd räknas av från perioden med arbetslöshetsersättning. Se regeringens propositioner "En arbetslöshetsförsäkring för arbete" (prop. 2006/07:15) och "En effektivare arbetslöshetsförsäkring" (prop. 2007/08:118) för en mer fullständig redovisning av hur arbetslöshetsförsäkringen förändrats.

²³ Arbetsvillkoret innebär att det krävs att personen under en ramtid om 12 månader (1) haft förvärvsarbete under minst 6 månader och utfört arbete under minst 80 timmar per kalendermånad eller (2) arbetat minst 480 timmar under en sammanhängande tid om 6 kalendermånader och utfört arbete under minst 50 timmar under var och en av dessa månader för att få rätt till arbetslöshetsersättning. Se Lag om arbetslöshetsförsäkring (SFS 1997:238, 12§).

²⁴ Personer som inte har rätt till arbetslöshetsersättning får 223 kr per dag vid deltagande i program (se Förordning om aktivitetsstöd, SFS 1996:1100, 5a§). Det kan jämföras med grundersättningen i arbetslöshetsförsäkringen som är 365 kr per dag.

²⁵ Den genomsnittliga ersättningsgraden vid arbetslöshet har beräknats med hjälp av SCB:s FASIT-modell och den tillhörande modul för att beräkna ersättningsgraden. Beräkningen kan ses som medelvärde av ett stort antal typfallsberäkningar. Beräkningen görs för alla individer i urvalet mellan 20 och 64 år som är anställda eller fått annan inkomstrelaterad ersättning. För alla individer jämförs tillståndet heltidsarbete under hela året med arbetslöshet under hela året. Modellen beräknar en helårslön som individen skulle ha fått om den hade arbetat heltid under hela året. Denna helårslön ligger sedan till grund för att beräkna arbetslöshetsersättning om individen hade varit arbetslös hela året.

²⁶ Taket i arbetslöshetsförsäkringen var nominellt oförändrat 2002 till 2014.

²⁷ Indelningen i decilgrupper beräknas med hjälp av FASIT och baseras på den beräknade helårslönen (arbetsinkomsten givet heltidsarbete hela året). Den relativa arbetslösheten och nettoersättningsgraden har beräknats inom respektive decilgrupp.

ersättningsgraden för denna grupp separat. Diagrammet visar att ersättningsnivån relativt lön efter skatt för denna grupp är högre (eftersom färre slår i taket) än för övriga men utvecklingen över tid är likartad.

Utöver arbetslöshetsersättning förekommer också kompletterande inkomstförsäkringar via fack, kollektivavtal eller privat tecknade försäkringar. Inkomstbortfallsförsäkringen innebär att individer som har högre lön än taket kan få ytterligare ersättning upp till maximalt 80 procent av den tidigare lönen.²⁸ Den genomsnittliga ersättningsnivån underskattas därmed genom att endast inkludera ersättningen från arbetslöshetsförsäkringen. Omfattningen av kompletterande inkomstförsäkringar är osäker eftersom kvalifikationskraven kan skilja sig åt mellan olika fackförbund eller avtalsområde. För att få ersättning från en kompletterande försäkring krävs också att individen aktivt söker ersättning och tidigare studier har visat att många inte är medvetna om att de omfattas av kompletterande inkomstförsäkringar.²⁹ Uppgifter över hur många som faktiskt tar del av kompletterande inkomstförsäkringar saknas. En minskande andel som omfattas av arbetslöshetsförsäkringen i kombination med att fler av dem som omfattas av arbetslöshetsförsäkringen också omfattas av kompletterande inkomstförsäkringar innebär att effekterna av förändrade ersättningsnivåerna i arbetslöshetsförsäkringen blir mindre.

Konjunkturinstitutet bedömer dock att det tidigare oförändrade taket har haft en dämpande effekt på jämviktsarbetslösheten. Höjningen av taket 2015 innebär att jämviktsarbetslösheten ökar något framöver men inte lika mycket som den sammantagna effekten av att ersättningsgraden sjunkit till följd av oförändrat nominellt tak.³⁰ På lång sikt gör Konjunkturinstitutet det beräkningstekniska antagandet att det offentliga välfärdsåtagandet bibehålls, vilket bland annat innebär att nominella ersättningar följer med inkomstutvecklingen så att ersättningsgraden framöver är oförändrad och har därmed ingen ytterligare effekt på jämviktsarbetslösheten.

Att vara arbetslös kan också innebära kostnader i form av stigmatisering. Studier visar att arbetslöshet har långvariga effekter på individens framtida lön och att arbetsgivare undviker att anställa personer som är arbetslösa.³¹ Den ökade tudelningen på arbetsmarknaden kan innebära att arbetsgivarna numera ser arbetslöshet som en tydligare signal att individen har lägre för-

²⁸ Reglerna kan se olika ut beroende på avtalsområde och försäkring, ersättningen kan dock aldrig överstiga den lagstadgade ersättningsgraden på 80 procent av den tidigare inkomsten. Lagen om arbetslöshetsförsäkring (SFS 1997:238, 31§).

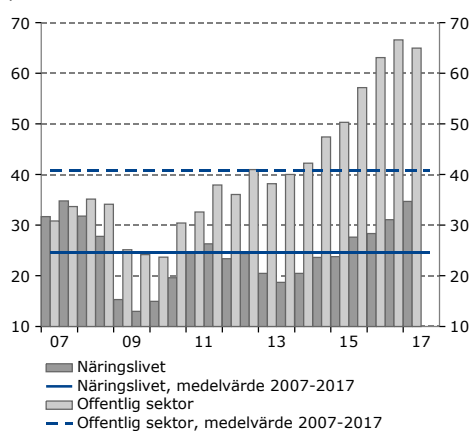
²⁹ Sjögren Lindquist och Wadensjö (2011).

³⁰ I budgetpropositionen för 2018 föreslås en slopad karensdag, dvs. 6 karensdagarr istället för 7. Effekten på ersättningsgraden är dock försumbar.

³¹ Se exempelvis Eliason och Storrie (2006), Oreopoulos m.fl. (2012) och Schmieder m.fl. (2016) om arbetslöshetens effekter på framtida lön samt exempelvis Kroft m.fl. (2013) och Eriksson och Rooth (2014) om hur signalering eller minskning av humankapital leder till att arbetsgivare inte vill anställa arbetslösa.

Diagram 26 Brist på arbetskraft

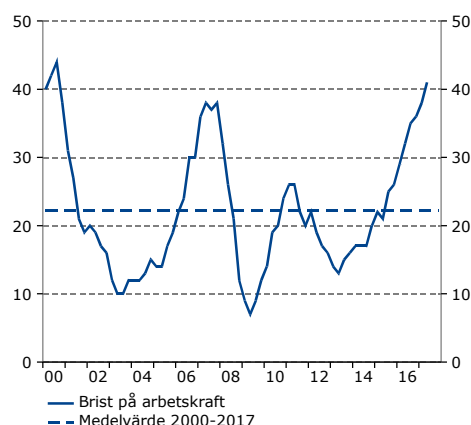
Andel arbetsställen med rekryteringsproblem, procent, halvårsvärden

Källa: Arbetsförmedlingen.

Diagram 27 Brist på arbetskraft i näringslivet

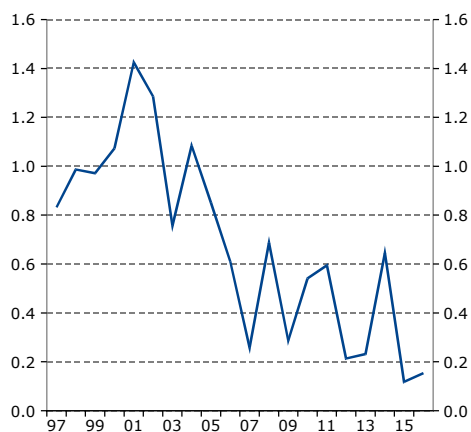
Andel ja-svar, säsongsrensade kvartalsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 28 Restpost, hela ekonomin

Procentenheter

Anm. Restpost är faktisk lön minus avtalad lön.

Källa: Medlingsinstitutet.

måga än vad de gjort tidigare. I så fall har kostnader för arbetslöshet ökat och de som blivit arbetslösa eller som riskerar att bli arbetslösa borde då vara beredda att acceptera lägre lön än tidigare för att undvika arbetslöshet. Detta beaktas dock inte i bedömningen av reservationslönens utveckling.

OMVÄRLDEN PÅVERKAR SVENSK LÖNEBILDNING

Industriavtalet har sedan det tecknades 1997 varit normerande för lönebildningen på hela arbetsmarknaden och sannolikt inneburit lägre jämviktsarbetslöshet än vad som skulle ha varit fallet utan någon samordning mellan olika avtalsområden.³² Även de centrala löneavtalen som gäller för 2017–2020 följer industriavtalets norm i både löneökningstakt och avtalsperiodens längd. Avtalen på 6,5 procents löneökningar 2017–2020 blev överraskande låga mot bakgrund av den höga efterfrågan på arbetskraft och de stora brister på arbetskraft som arbetsgivare upplever (se diagram 26 och diagram 27).

De faktiska lönerna och löneutvecklingen bestäms inte enbart av de centrala avtalen utan även av lokal lönebildning och så kallad löneglidning. Löneglidningen, som mäts som restposten mellan de centrala avtalen och den faktiska löneutvecklingen, har minskat sedan början av 2000-talet (se diagram 28). Detta beror sannolikt på flera olika faktorer, men hur stor betydelse olika faktorer har är svårt att bedöma.

En förklaring till de relativt låga genomsnittliga avtalade löneökningarna är att industrin, som sätter märket för övriga avtal, tar mer intryck av lönekostnadsutvecklingen i omvärlden än resursutnyttjandet i Sverige med syfte att behålla eller förbättra sin konkurrenskraft. Denna faktor avser i huvudsak de centrala avtalen, men förklarar inte varför ökad löneglidning uteblir i sektorer där det råder brist på arbetskraft och som inte är internationellt konkurrensutsatta. En sådan förklaring implicerar att fenomenet är övergående och att de avtalade löneökningarna kommer att ta fart när konjunkturen och resursutnyttjandet i omvärlden kommer i balans med den svenska konjunkturen. Därmed påverkas inte jämviktsarbetslösheten.

ÖVERRASKANDE LÅGA LÖNEÖKNINGAR ÄVEN I OMVÄRLDEN

Löneökningarna har varit överraskande låga i förhållande till resursutnyttjandet även i många andra länder (se diagram 29).³³ OECD förklarar detta med strukturella faktorer såsom lägre produktivitetstillväxt (se diagram 30) tillsammans med ökad global konkurrens. Ökad global konkurrens innebär ett sämre förhandlingsläge för arbetstagaren och minskade möjligheter för företagen att kompensera sig för högre lönekostnader genom

³² Se exempelvis Calmfors och Driffil (1988) och Gottfries (2010).

³³ Se rutan "Internationella och svenska löner" i Konjunkturläget juni 2017, OECD (2017a) och Adler m.fl. (2017).

högre priser. Den internationella trenden med låga löneökningar kan bidra till att förklara både lägre centrala avtal än väntat och lägre löneglidning inom internationellt konkurrensutsatta branscher.

Det finns således indikationer på att sambandet mellan resursutnyttjande och löneutveckling har försvagats efter 2008.³⁴ Riksbanken visar att korrelationen mellan resursutnyttjandet på arbetsmarknaden och inflationen sker med en något längre fördröjning efter 2008 jämfört med innan.³⁵ Ett svagare samband mellan resursutnyttjande och löneutveckling kan bidra till att förklara varför lönerna ännu inte reagerar mer på det allt högre inhemska resursutnyttjandet.

PARTERNA KAN PÅVERKA SYSSELSÄTTNINGEN VARAKTIGT

Ytterligare en möjlig förklaring är att parterna har ändrat sitt beteende med ambitionen att öka sysselsättningen och minska jämviktsarbetslösheten. Det är svårt att bedöma om parterna faktiskt har ändrat sitt beteende. En sådan ambitionsförändring bör också avspeglas i lönestrukturen, exempelvis genom återhållna lägstalöner. Lägstalönebettet mäter lägstalönen i förhållande till medianlönen. Diagram 31 visar lägstalönebettet inom tre områden där en stor del av de anställda har en faktisk lön som motsvarar de avtalade lägstalönerna; handel, hotell och restaurang samt kommunal sektor. Lägstalönen i förhållande till medianlönen har ökat över tid och lägstalönerna i årets avtal var i linje med tidigare avtal.³⁶ Ett högt löneläge i den nedre delen av lönefördelningen minskar sannolikt sysselsättningen bland grupper med låga kvalifikationer (se rutan ”Större differentiering av lägstalöner skulle kunna hjälpa grupper med låga kvalifikationer att få arbete” nedan). Lägstalönernas utveckling i kombination med att också löneglidningen är måttlig och att löneökningarna är låga även internationellt talar emot att parternas agerande har förändrats med syfte att sänka jämviktsarbetslösheten.

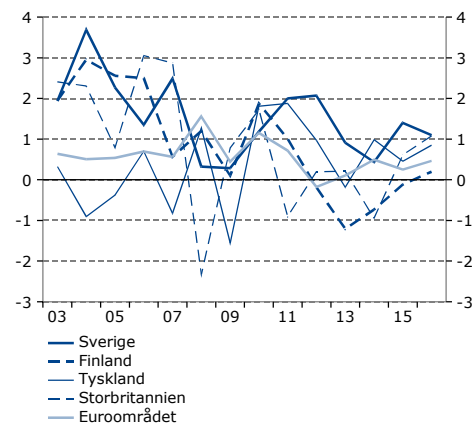
Eftersom löneglidningen mäts som restposten mellan de centrala avtalen och den faktiska löneutvecklingen innebär det att löneglidningen också påverkas av lönen vid nyrekrytering och av förändrad sammansättning bland de sysselsatta. Sammansättningen har förändrats över tid när relativt stora grupper äldre anställda har gått i pension de senaste tio åren samtidigt som många unga och utrikes födda har trätt in på arbetsmarknaden. Sammansättningsförändringar som innebär fler relativt oerfarna unga och utrikes födda än tidigare håller tillbaka den aggregerade löneutvecklingen. Sammansättningseffekterna bedöms dock vara relativt begränsade därför att löneutvecklingen är svag även om lönerna justeras för yrke, utbildning, födelseland och ålder.

³⁴ OECD (2017a).

³⁵ Riksbanken (2016).

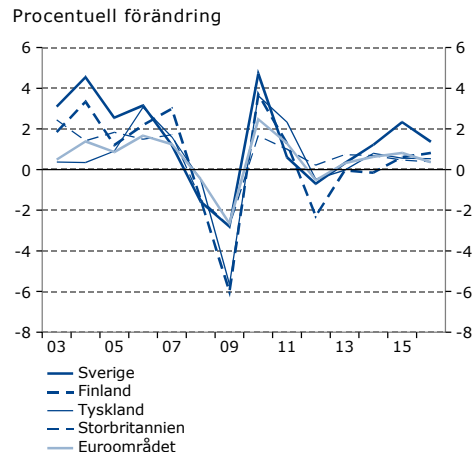
³⁶ En hög personalomsättning med många nyanställda kan ha en dämpande effekt på medianlönen, vilket skulle innebära att lägstalönebettet stiger. Lägstalönebettet kan påverkas av de anställdas sammansättning såväl som avtalsskrivningar.

Diagram 29 Reallöner i utvalda länder
Procentuell förändring

Källa: OECD.

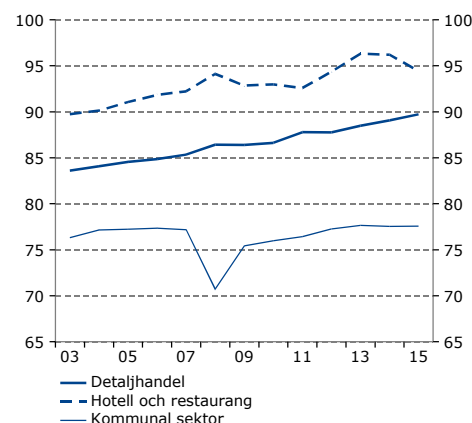
Diagram 30 Produktivitet i utvalda länder
Procentuell förändring

Källa: OECD.

Diagram 31 Lägstalönebetti efter avtalsområde, arbetare

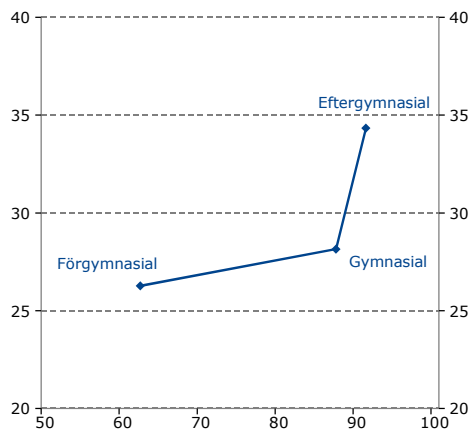
Lägstalön som andel av medianlönen

Källor: SCB, Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Diagram 32 Lön och sysselsättningsgrad för olika utbildningsnivåer 2016, totalt

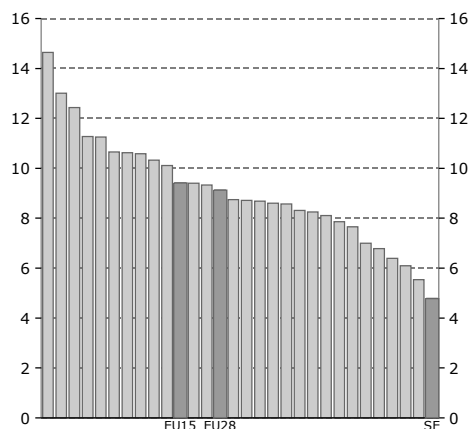
Medianlön, tusental kronor per månad före skatt respektive sysselsättningsgrad i åldersgruppen 30–54 år, procent av befolkningen

Anm. Vertikal axel avser medianlön och horisontell axel avser sysselsättningsgrad.
Källa: SCB.

Diagram 33 Andel arbetstillfällen utan krav på särskild yrkesutbildning 15–64 år, 2016

Procent av sysselsatta

Källa: Eurostat.

Konjunkturinstitutets samlade bedömning är att det troligen är flera av de ovan nämnda faktorerna som bidrar till den relativt svaga löneutvecklingen. Industrins normerande roll är tydligt förankrad vilket betyder att den svenska löneutvecklingen tar starkt intryck av internationell lönekostnadsutveckling. En internationell trend med låga löneökningar till följd av ökad globalisering och låg produktivitetstillväxt kan också ha betydelse. På en arbetsmarknad med relativt sammanpressad lönestruktur, som i Sverige, har den förändrade sammansättningen troligen mindre betydelse för löneutvecklingen.³⁷ Det är en osäker bedömning huruvida parternas agerande förändrats och vilka effekter det i så fall har på jämviktsarbetslösheten. Den sammantagna bedömningen är att parternas agerande inte har förändrats på ett sätt som påverkar jämviktsarbetslösheten framöver.

Tabell 2 Bestämningsfaktorernas effekt på jämviktsarbetslösheten

Faktor	Effekt på jämviktsarbetslöshet
Takten i strukturomvandling	0
Vakanskostnad	0
Tillväxt i arbetskraften	-
Matchningseffektivitet	+
<i>Demografi</i>	+
<i>Arbetskraftens sammansättning</i>	+
<i>Vistelsetider</i>	+/-
<i>Persistenseffekter</i>	-
Reservationslön	+
Arbetslagarnas förhandlingsstyrka	0

Anm: Politik kan påverka jämviktsarbetslösheten genom flera av bestämningsfaktorerna, exempelvis reservationslön och matchningseffektivitet.

Större differentiering av lägstalöner skulle kunna hjälpa grupper med låga kvalifikationer att få arbete

De kollektivavtalade lägstalönerna i Sverige är höga och lönestrukturen är mycket sammanpressad i ett internationellt perspektiv. Ett högt löneläge i den nedre delen av lönefördelningen minskar sannolikt sysselsättningen bland grupper med låga kvalifikationer. Detta syns till exempel i att lågutbildade har betydligt lägre sysselsättningsgrad än personer med gymnasial utbildning, medan skillnaderna i lönenivån bland de som har ett arbete är små (se diagram 32). I Sverige finns också internationellt sett en mycket låg andel jobb med låga kvalifikationskrav (se diagram 33). De

³⁷ Se exempelvis fördjupningen "Löneökningar rensade för sammansättningsförändringar" i Konjunkturinstitutet (2015c).

senaste årens stora flyktinginvandring innebär att antalet personer med låga kvalifikationer som saknar både arbetsrelaterade nätverk och relevant arbetslivserfarenhet har ökat kraftigt på den svenska arbetsmarknaden. Det behövs åtgärder på flera områden för att öka jobbchanserna för dessa individer, exempelvis utbildning, lönesubventioner och andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Men det är sannolikt att dessa insatser inte räcker. Arbetsmarknadens parter kan bidra till att öka sysselsättningen bland grupper med låga färdigheter genom att avtala om lägre löner för jobb med lägre kvalifikationskrav.³⁸

De som är sysselsatta i dag till de rådande lönerna har den kompetens och färdigheter som krävs på den svenska arbetsmarknaden. Parterna kan om de vill komma överens om frysta eller sänkta lägstralöner samt en ökad differentiering av de lägsta lönerna så att nya grupper kan få arbete.

I ett scenario där påtagligt fler personer med låga kvalifikationer får arbete är det möjligt att relativpriset på de produkter och tjänster som kan produceras med lågkvalificerad personal faller som en följd av det ökade utbudet. Detta innebär att det finns en risk att lönerna pressas även för de lågavlönade som redan har ett jobb till de lägstralöner som gäller för närvarande.

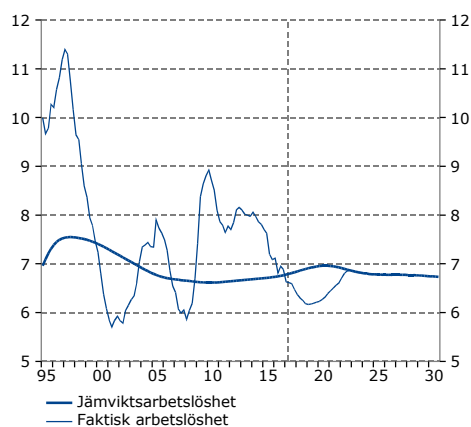
En ökad differentiering av lägstralönerna skulle dock kunna minska risken för att alla lågavlönade får lägre löner. Större differentiering av löner för olika arbetsuppgifter möjliggör också högre löner för de relativt sett mer kvalificerade arbetarna bland lågavlönade. Det beror på att de lågkvalificerade arbetsuppgifterna kan vara ett komplement till befintliga jobb och öka produktiviteten hos dem som redan arbetar. I många kollektivavtal finns det redan särskilda löner för unga utan yrkeserfarenhet. Lägre lägstralöner för okvalificerade arbeten borde därför kunna införas inom ramen för kollektivavtalen genom att öka differentieringsgraden för grupper som saknar utbildning och erfarenhet.

Det är en stor fördel om lönedifferentieringen kan regleras inom kollektivavtalen i stället för att det införs en nationell minimilön eftersom kollektivavtalade lägstralöner kan utformas så att de tar hänsyn till de olika branschspecifika förutsättningarna. Det kräver dock engagemang från både arbetstagar- och arbetsgivarorganisationerna.

³⁸ Detta har också föreslagits av andra bedömare, se exempelvis Arbetsmarknads-ekonomiska rådet (2016, 2017), Finanspolitiska rådet (2016, 2017), Konjunkturrådet (2017) och OECD (2017b).

Diagram 34 Jämviktsarbetslöshet och faktisk arbetslöshet

Procent av arbetskraften, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

En samlad bedömning av jämviktsarbetslöshetens utveckling 2017–2030

Bedömningen av jämviktsarbetslösheten fram till 2016 baseras på indikatorer med modellskattningar som stöd. Ju närmare nuläget desto mer vikt läggs vid indikatorer. Jämviktsarbetslöshetens utveckling framåt i tiden är en bedömningsprognos utifrån indikatorer och annan information. Jämviktsarbetslösheten pressas upp något framöver till följd av demografiska förändringar och sämre matchningseffektivitet. Samtidigt motverkas dessa effekter till viss del av ekonomisk politik och av att de negativa effekterna av finanskrisen klingar av. Jämviktsarbetslösheten bedöms vara relativt oförändrad på ca 7 procent fram till 2030 (se diagram 34).

SAMMANTAGET POSITIVA SYSSELSÄTTNINGSEFFEKTER AV POLITIK

Det tar tid för jämviktsarbetslösheten att anpassa sig till en ny jämvikt. Det innebär att redan beslutad politik kommer att påverka jämviktsarbetslöshetens utveckling även efter 2017. Det beror till exempel på att det tar tid att öka volymerna i nya arbetsmarknadspolitiska program eller för arbetsmarknaden att anpassa sig till nya skatteregler. Nedan redovisas de effekter av politik som påverkar jämviktsarbetslösheten 2017 och framåt.

Effekten av det tidigare nominellt oförändrade taket i arbetslöshetsförsäkringen och höjningen som genomfördes 2015 bedöms öka jämviktsarbetslösheten med ca 0,1 procentenheter på lång sikt jämfört med 2016. På lång sikt görs ett beräkningstekniskt antagande att ersättningsgraden är oförändrad och har därmed ingen ytterligare effekt på jämviktsarbetslösheten.

Nya anställningsstöd har införts med ambitionen att öka antal i sysselsättningsåtgärder.³⁹ Personer med anställningsstöd räknas som sysselsatta och volymen påverkar därmed jämviktsarbetslösheten. Antal i sysselsättningsåtgärder har ökat och bedöms fortsätta att öka framöver. Volymökningen i sysselsättningsprogram beräknas minska jämviktsarbetslösheten med ca 0,2 procentenheter på lång sikt. 2018 avser regeringen att ersätta flera befintliga anställningsstöd med så kallade introduktionsjobb.⁴⁰ I vilken utsträckning denna förändring påverkar den totala volymen i sysselsättningsprogram är ännu oklart.

Reglerna i sjukförsäkringen ändrades 2016 och den bortre tidsgränsen för sjukskrivningsperioden togs bort. Till följd av denna förändring väntas flödet från sjukförsäkringen till Arbetsförmedlingen minska. Personer som kommer från sjukförsäk-

³⁹ Extratjänster och traineejobb infördes 2015. Moderna beredskapsjobb infördes 2017.

⁴⁰ Introduktionsjobb ersätter instegsjobb, särskilt anställningsstöd, förstärkt särskilt anställningsstöd och traineejobb.

ringen har i många fall varit borta från arbetsmarknaden under en lång period och har i genomsnitt lägre jobbchans. Regelförändringen innebär att sammansättningen förändras och matchningseffektiviteten förbättras. Till följd av detta minskar jämviktsarbetslösheten med ca 0,2 procentenheter framöver. Även sysselsättningen i jämvikt minskar till följd av dessa förändringar på grund av lägre arbetskraftsdeltagande. I tabell 3 redovisas de olika komponenternas bidrag till jämviktsarbetslöshetens utveckling framöver.

FÖRSÄMRAD MATCHNINGSEFFEKTIVITET HÖJER TILLFÄLLIGT JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

Indikatorernas sammantagna utveckling ger relativt små förändringar i jämviktsarbetslösheten fram till 2030. Bilden är dock annorlunda om man ser på de enskilda indikatorerna (se diagram 35 och tabell 3).

Tillväxten i arbetskraften har varit hög de senaste tio åren men avtar från och med 2018 till följd av att invandringen avtar och att den inrikes födda befolkningen i arbetsför ålder minskar. Det innebär att jämviktsarbetslösheten dämpas med 0,3 procentenheter på lång sikt.

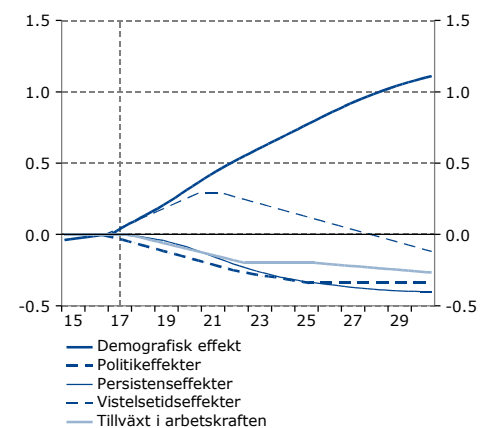
Demografins utveckling har bidragit till att matchningseffektiviteten har försämrats och försämringen bedöms fortsätta ytterligare till följd av sammansättningsförändringar i arbetskraften. En högre andel utomeuropeiskt födda med i genomsnitt lägre jobbchans påverkar matchningen negativt (demografisk effekt). Den relativt stora invandringen de senaste tio åren innebär att den genomsnittliga vistelsetiden bland utrikes födda är kortare. Utrikes födda har initialt lägre sysselsättningsgrad och högre arbetslöshet, vilket innebär att jämviktsarbetslösheten under en period kommer att öka till följd av en större andel utrikes födda med korta vistelsetider (vistelsetidseffekter).

Persistenseffekter från finanskrisen har pressat upp jämviktsarbetslösheten fram till i dag. Denna effekt fasas ut framöver och dämpar jämviktsarbetslösheten med ca 0,4 procentenheter fram till 2026.

Parternas förhandlingsstyrka är svår att bedöma. Den generella löneutvecklingen har varit låg givet det höga resursutnyttjandet samtidigt som lägstalönerna relativt medianlönerna har ökat i ungefär samma takt som tidigare. Vilka mekanismer som ligger bakom den relativt låga löneökningen är oklart. En möjlig förklaring är att parterna agerar för att sänka jämviktsarbetslösheten. En annan, mer sannolik, förklaring är att konjunkturen i omvärlden är svagare än i Sverige. Eftersom den märkessättande industrisektorn tar mycket intryck av den internationella konjunkturen påverkas svensk lönebildning av den internationella konjunkturen, vilket dämpar löneökningarna. Samtidigt har även den internationella löneutvecklingen varit oväntat svag givet resursutnyttjandet. Den sammantagna bedömningen i nuläget är

Diagram 35 Effekter på jämviktsarbetslösheten

Procentenheter, kvartalsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

att parternas agerande inte har förändrats på ett sätt som påverkar jämviktsarbetslösheten framöver.

Tabell 3 Olika komponenters bidrag till jämviktsarbetslöshetens förändring 2017–2030

Procentenheter

	2017	2020	2025	2030
Demografi	0,0	0,3	0,8	1,1
Tillväxt i arbetskraften	0,0	-0,1	-0,2	-0,3
Vistelsetider	0,0	0,2	0,1	-0,1
Politik	0,0	-0,1	-0,3	-0,3
Persistenseffekter	0,0	-0,1	-0,3	-0,4
Summa förändring¹	0,0	0,2	0,1	0,0
Jämviktsarbetslöshet	6,8	7,0	6,8	6,7

¹ Jämfört med 2016.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Kapitlet i korthet

- Konjunkturinstitutet använder den teoretiska sök- och matchningsmodellen för att analysera de strukturella faktorer som påverkar jämviktsarbetslösheten.
- Utifrån denna teoriram definierar Konjunkturinstitutet jämviktsarbetslösheten som ”*den nivå på arbetslöshet som skulle råda vid konjunkturell balans i Sverige och omvärlden*”.
- Med stöd av bland annat modellskattningar bedöms jämviktsarbetslösheten ha ökat kraftigt i samband med krisen under 1990-talet och därefter stabiliserats på en högre nivå.
- Det finns tecken på att matchningseffektiviteten har försämrats efter finanskrisen 2008. Arbetskraftens sammansättning är en förklaring. En annan bidragande orsak till beveridgekurvans och matchningsfunktionens utveckling kan vara att arbetsgivarnas rekryteringsmönster har förändrats då det är enklare att annonsera platser och en större andel av rekryteringarna verkar ske från gruppen redan sysselsatta.
- Arbetskraftens sammansättning förändras framöver av demografiska skäl. Den demografiska utvecklingen innebär att jämviktsarbetslösheten pressas upp fram till 2030.
- Fram till 2022 försämrats matchningseffektiviteten tillfälligt till följd av ett stort inflöde av flyktinginvandrare med korta vistelsetider som initialt har sämre jobbchans.
- Arbetskraften har växt i snabb takt det senaste decenniet. Ett minskat inflöde till arbetskraften bidrar till att jämviktsarbetslösheten minskar.
- Långvariga effekter på arbetsmarknaden av finanskrisen 2008, så kallade persistenseffekter, klingar av framöver och pressar ner jämviktsarbetslösheten fram till 2026.
- Lönebildningen i en liten öppen ekonomi tar mycket intryck av omvärlden. Ett lägre resursutnyttjande i omvärlden än i Sverige tillsammans med en internationell trend med låga löneökningar håller tillbaka löneökningstakten även i Sverige.
- Jämviktsarbetslösheten bedöms vara i stort sett oförändrad på ca 7 procent fram till 2030.

Referenser

- Adler, G., R. Duval, D. Furceri, S. Kiliç Çelik, K. Koloskova, och M. Poplawski-Ribeiro (2017), *Gone with the Headwinds: Global Productivity*, IMF Staff discussion note, April 2017.
- Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2016), *Arbetsmarknadsekonomisk rapport, Dags för större lönespridning?*.
- Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2017), *Arbetsmarknadsekonomisk rapport, Tudelningarna på arbetsmarknaden*.
- Cahuc, P. och A. Zylbelberg (2004), *Labor Economics*, The MIT Press, Cambridge, MA.
- Calmfors, L och J. Driffill (1988), "Bargaining Structure, Corporatism and Macroeconomic Performance", *Economic Policy*, 3 (6), sid. 13–61.
- Eliason, M. och D. Storrie (2006), "Lasting or Latent Scars? Swedish Evidence on the Long-Term Effects of Job Displacement", *Journal of Labor Economics*, 24 (4), sid. 831–856.
- Eriksson, S. och D-O. Rooth (2014), "Do employers use unemployment as a sorting criterion when hiring? Evidence from a field experiment", *American economic review* 2014, 104(3), sid. 1014–1039.
- Finansdepartementet (2011), *Hur ska utvecklingen av arbetsmarknadens funktionssätt bedömas?*, Rapport från ekonomiska avdelningen på Finansdepartementet.
- Finanspolitiska rådet (2016), *Svensk finanspolitik 2016*.
- Finanspolitiska rådet (2017), *Svensk finanspolitik 2017*.
- Forslund, A., L. Liljeberg och O. Åslund (2017), "Flyktning- och anhöriginvandrades etablering på den svenska arbetsmarknaden", Rapport 2017:14, IFAU.
- Forslund, A och J. Vikström (2011), "Arbetsmarknadspolitikens effekter på sysselsättning och arbetslöshet – en översikt", Rapport 2011:7, IFAU.
- Galí, J. och T. Monacelli (2016), "Understanding the Gains from Wage Flexibility: the Exchange Rate Connection", NBER Working paper no. 22489.
- Gottfries, N. (2010), "Fungerar den svenska lönebildningen?" i *Att skapa arbeten: löner, anställningskydd och konkurrens*, bilaga 5, Långtidsutredningen 2011, SOU 2010:93.
- Konjunkturinstitutet (2012), *Lönebildningsrapporten 2012*.
- Konjunkturinstitutet (2015a), *Lönebildningsrapporten 2015*.
- Konjunkturinstitutet (2015b) "En beskrivning av hur Konjunkturinstitutet beräknar potentiell BNP", promemoria, 2015-12-15, Konjunkturinstitutet.
- Konjunkturinstitutet (2015c), *Konjunkturläget mars 2015*.
- Konjunkturinstitutet (2016a) *Konjunkturläget december 2016*.
- Konjunkturinstitutet (2016b) *Lönebildningsrapporten 2016*.
- Konjunkturinstitutet (2017) *Konjunkturläget juni 2017*.
- Konjunkturrådet (2017), *Åtgärder för en inkluderande arbetsmarknad*, Konjunkturrådets rapport, SNS förlag.
- Kroft, K., F. Lange och M.J. Notowidigdo (2013), "Duration dependence and labour market conditions: Theory and evidence from a field experiment", *Quarterly Journal of economics*, 128(3), sid. 1123–1167.

- Liljeberg, L., A. Sjögren och J. Vikström (2012), *Leder nystartsjobben till högre sysselsättning?*, 2012:6, IFAU.
- Mossfeldt, M. och P. Österholm (2010), "The Persistent Labour Market Effects of the Financial Crisis", Working paper nr 117, Konjunkturinstitutet.
- Nekoei, A. och A. Weber (2017), "Does extending unemployment benefits improve job quality?", *American Economic Review*, 2017, 107(2), sid. 527–561.
- OECD (2016), *Going for growth*, OECD Publishing, Paris.
- OECD (2017a), *Global Economic Outlook*, June 2017.
- OECD (2017b), *OECD Economic Surveys: Sweden 2017*, OECD Publishing, Paris.
- Oreopoulos, P., T. von Wachter och A. Heisz (2012), "The Short- and Long-Term Career Effects of Graduating in a Recession", *American Economic Journal: Applied Economics*, 4(1), sid. 1–29.
- Pissarides, C. (1992), "Loss of Skill during Unemployment and the Persistence of Employment Shocks", *Quarterly Journal of Economics*, 107(4), sid. 1371–1391.
- Pissarides, C. (2000), *Equilibrium Unemployment Theory*, second edition, The MIT Press, Cambridge, MA.
- Regeringens proposition (2006/07:15) En arbetslöshetsförsäkring för arbete.
- Regeringens proposition (2007/08:118) En effektivare arbetslöshetsförsäkring.
- Sveriges Riksbank (2016), *Penningpolitisk rapport oktober 2016*.
- Schmieder, J. F., T. von Wachter och S. Bender (2016), "The Effect of Unemployment Benefits and Nonemployment Durations on Wages", *American Economic Review*, 106(3), sid. 739–777.
- SFS 1996:1100, Förordning om aktivitetsstöd.
- SFS 1997:238, Lag om arbetslöshetsförsäkring.
- Sjögren Lindquist, G. och E. Wadensjö (2011), "Avtalsbestämda ersättningar, andra kompletterande ersättningar och arbetsutbudet", ESO-rapport 2011:4.

Löneflexibilitet och avtalskonstruktioner

Om lönerna anpassar sig till konjunkturvariationer minskar risken att perioder med svag efterfrågan leder till varaktiga negativa effekter på arbetsmarknaden. Löneflexibilitet är också viktig för att uppnå förändringar i relativlönerna och på så sätt styra arbetskraften till de branscher och yrken där efterfrågan finns. Detta kapitel studerar hur lönerna i olika delar av den privata sektorn har reagerat på variationer i den regionala arbetslösheten 1999–2013. Resultaten visar att denna löneflexibilitet varierar mellan olika branscher beroende på hur lönerna sätts och hur lönestrukturen ser ut. Generellt har högre regional arbetslöshet en tydlig dämpande effekt på den regionala lönenivån i privat sektor. Dessutom är löneanpassningen större för anställda med hög arbetslöshetsrisk och för nyanställda som varit arbetslösa eller utanför arbetskraften. Men i branscher där de centrala avtalen är särskilt styrande för de faktiska lönerna, till exempel där de avtalade lägstalönerna har stor påverkan på den faktiska lönefördelningen eller där tarifflöner är vanliga, påverkas inte lönerna av variationer i det regionala arbetsmarknadsläget. Samtidigt är arbetslöshetsrisken hög inom dessa branscher med låg löneflexibilitet. Bristen på löneflexibilitet innebär större variationer i sysselsättningen för personer med svagare förankring på arbetsmarknaden.

Löneflexibilitet, vilket i detta kapitel definieras som hur mycket reallönenivån reagerar på variationer i den regionala arbetslösheten, bestäms i huvudsak av institutionella faktorer och varierar därför över tid samt mellan olika länder och lönesättningsmodeller. Den empiriska analysen av löneanpassningen i detta kapitel syftar till att bidra till bättre förståelse för hur den svenska lönebildningen fungerar och att belysa lönenivåns och lönestrukturens samband med arbetslöshet och sysselsättning.

I detta kapitel studeras hur lönerna anpassar sig till variationer i det regionala arbetsmarknadsläget i olika branscher inom privat sektor beroende på hur lönesättningen går till och hur lönestrukturen ser ut.⁴¹ Olika avtalsområden skiljer sig åt i graden av lokal lönebildning och har därför olika förutsättningar för regional löneanpassning. De flesta löneavtal påverkar lönerna framför allt genom avtalade löneökningstakter för befintligt

⁴¹ Högre arbetslöshet innebär lägre löner relativt andra regioner, inte nödvändigtvis lägre nominell lönenivå. I Konjunkturinstitutet (2016) studerades den konjunkturella löneflexibiliteten på den svenska arbetsmarknaden i genomsnitt och för olika grupper. Resultaten visade för privat sektor att en fördubbling av den regionala arbetslösheten leder till ca 3 procent lägre lönenivå i länet på kort sikt och 7–9 procent lägre lönenivå på längre sikt. Dessa resultat är ungefär i nivå med studier från andra liknande länder. Mäns löner reagerar mer på den regionala arbetslösheten än kvinnors löner, men det finns inga större skillnader i löneflexibiliteten mellan olika utbildningsgrupper eller mellan inrikes och utrikes födda. Den offentliga sektorns löner reagerar mindre på variationer i den regionala arbetslösheten än den privata sektorns löner. Se även Carlsson m.fl. (2017).

anställda, men anpassningen av lönerna till arbetsmarknadsläget går också via nyanställningar. De avtalade lägstalönerna har stor betydelse för den faktiska lönefördelningen inom vissa avtalsområden, men i stora delar av arbetsmarknaden är inte lägstalönerna bindande. Det är därför möjligt att lönerna för nyanställda generellt varierar mer med det regionala arbetsmarknadsläget än lönerna för befintligt anställda. Samtidigt är det troligt att de nyanställdas löner, till exempel av rättviseskäl, inte skiljer sig alltför mycket från de befintliga anställdas löner. I kapitlet analyseras också skillnader mellan olika avtalskonstruktioner i löneflexibiliteten för personer i pågående anställningar med olika arbetslöshetsrisker, för nyanställda som kommer från ett annat jobb, och för nyanställda som varit arbetslösa eller utanför arbetskraften året innan.

Kapitlet inleds med en beskrivning av varför löneflexibilitet är en viktig del av en välfungerande lönebildning och varför arbetslöshet har en återhållande effekt på lönerna. Sedan beskrivs de data och metoder som används i den empiriska analysen av löneflexibiliteten. Slutligen redovisas de empiriska resultaten.

Löneanpassning, variationer i efterfrågan och avtalskonstruktioner

VARFÖR ÄR LÖNEFLEXIBILITET VIKTIGT?

Penningpolitiken har normalt huvudansvaret för att stabilisera konjunktursvängningar, men även lönebildningen kan bidra till att minska variationerna i sysselsättningen och arbetslösheten över konjunkturcykeln.⁴² Att lönerna reagerar på variationer i arbetsmarknadsläget är viktigt för att kortsiktiga svängningar i arbetskraftsefterfrågan inte ska leda till kortsiktigt hög arbetslöshet, men också för att minska risken för varaktiga negativa effekter på arbetsmarknaden genom så kallad persistens.⁴³ Löneflexibilitet kan därför bidra till lägre jämviktsarbetslöshet och högre sysselsättning på längre sikt.

Efter en negativ störning på efterfrågan kan en lägre arbetslöshet normalt uppnås genom att arbetsmarknadens parter under ett antal år verkar för en återhållsam aggregerad löneutveckling. Det medför en högre efterfrågan på arbetskraft hos företagen

⁴² Se exempelvis Hall (2005), Shimer (2005) och Blanchard och Galí (2007, 2010) för diskussion om vilken roll löneanpassningen har på variationer i arbetsmarknadsläget.

⁴³ Se exempelvis Blanchard (1991), Layard m.fl. (1991) och Blanchard och Katz (1997). Persistens innebär att hög arbetslöshet riskerar att bli bestående bland annat därför att individer efter en tids arbetslöshet förlorar humankapital och blir mindre anställningsbara.

som, till följd av en långsammare löneutveckling, investerar och bygger ut produktionskapaciteten.⁴⁴

Löneflexibilitet innebär att kostnader av konjunktursvängningar fördelas jämnare över arbetskraften än om anpassningen enbart sker genom arbetslöshet. Löneflexibilitet innebär också kostnader för individerna, men arbetslösheten har generellt större välfärdsförluster för de som drabbas.⁴⁵ För stor varaktig anpassning av lönerna till lokala förhållanden (exempelvis till det enskilda företagets lönsamhet) är dock inte samhällsekonomiskt effektivt eftersom det kan motverka den strukturomvandling som behövs för att uppnå ett ökat ekonomiskt välbefinnande.⁴⁶

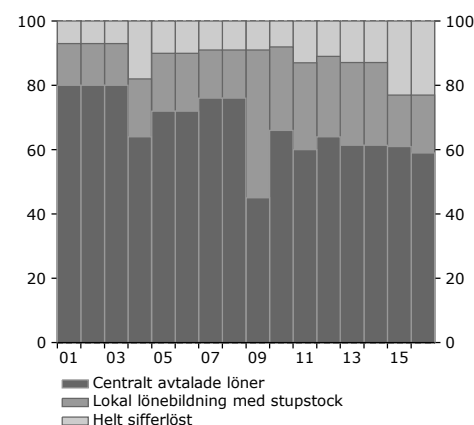
LÖNEFLEXIBILITETEN BESTÄMS AV INSTITUTIONELLA FAKTORER

Hur mycket lönerna reagerar på variationer i arbetsmarknadsläget beror till stor del på institutionella faktorer, till exempel arbetslöshetsförsäkringens, arbetsmarknadspolitikens, skatternas och anställningsskyddets utformning. Högre inkomster vid arbetslöshet, aktiv arbetsmarknadspolitik som mildrar arbetslöshetens negativa effekter och anställningsskydd som skyddar arbetsmarknadens insiders från arbetslöshet kan leda till lägre löneflexibilitet. Även förhandlingsstyrkan hos arbetsmarknadens parter har betydelse liksom om löneförhandlingarna sker på central nivå, branschnivå eller lokal nivå.⁴⁷ Den svenska lönebildningen bygger på en blandning av olika typer av förhandlingslösningar. Sedan industriavtalet tecknades 1997 har de centralt avtalade lönerna satts i koordinerade löneförhandlingar där industrin haft en normerande roll. De centrala avtalen inom industrin har dock inte varit normerande fullt ut.⁴⁸ Inom vissa avtalsområden finns betydande inslag av lokal lönebildning och avtalen med mer lokal lönebildning har ökat över tid (se diagram 36).⁴⁹ Många tjänstemannaavtal, särskilt inom offentlig sektor, har numera en helt individuell lönesättning.

Inom många avtal sätts dock lönerna fortfarande i olika grad av central styrning. Centrala avtal är mer styrande för lönerna

Diagram 36 Avtalskonstruktioner vid ingången av respektive år

Andel anställda, procent

Anm. Fördelningen avser 1 januari respektive år.
Källa: Medlingsinstitutet.

⁴⁴ I en situation där penningpolitikens handlingsutrymme är begränsat, till exempel på grund av mycket lågt ränteläge eller i ett land som ingår i en valutaunion och inte har självständig penningpolitik, kan långsammare löneökningar i stället ge högre arbetslöshet. Om centralbanken inte för en mer expansiv penningpolitik samtidigt som lönerna hålls tillbaka blir realräntan högre. Då dämpas konsumtionen och investeringarna och arbetslösheten stiger. Se även Konjunkturinstitutet (2015) och Galí och Monacelli (2016).

⁴⁵ Clark (2003), Kassenboehmer och Haisken-DeNew (2009) samt Krueger och Mueller (2012) visar att arbetslöshet har en stor negativ effekt på individens subjektiva välbefinnande och Sullivan och von Wachter (2009) finner att de som förlorat jobbet har en signifikant högre risk att dö. Enligt Krusell m.fl. (2009) har mindre konjunkturell variation i arbetslösheten totalt sett positiva välfärdseffekter.

⁴⁶ Se exempelvis Långtidsutredningen (2011).

⁴⁷ Se exempelvis Konjunkturinstitutet (2006) för en mer detaljerad beskrivning av olika institutionella faktorerens betydelse för löneflexibilitet.

⁴⁸ Se Gottfries (2010) och Konjunkturinstitutet (2012).

⁴⁹ Det behöver dock inte innebära att de lokalt avtalade lönerna avviker från industriavtalets norm. Det finns vissa tecken på att den lokala löneglidningen har blivit mindre de senaste åren.

inom avtalsområden där lägstalönerna har stor inverkan på den faktiska lönefördelningen, exempelvis inom hotell- och restaurangverksamhet, fastighetsservice samt vissa företagstjänster. Centrala avtal är också mer styrande inom avtalsområden där alla anställda får samma generella lönehöjningar, till exempel inom detaljhandel eller inom transport där tarifflöner⁵⁰ är vanligt förekommande. I dessa branscher förväntas den lokala lönebildningen spela mindre roll och därmed förväntas också löneanpassningen till det rådande lokala arbetsmarknadsläget vara mindre än inom övriga delar av den privata sektorn.⁵¹

I den svenska lönebildningsmodellen, där de allmänna löneökningarna följer industriavtalens norm, är den lokala löneflexibiliteten nödvändig för att åstadkomma förändringar i relativlönerna mellan olika grupper, såsom olika yrken. Trögrörliga relativlöner kan fördröja ekonomins anpassning när ekonomin genomgår en snabb strukturomvandling. Utan löneflexibilitet som leder till förändringar i relativlönerna finns det risk att arbetskraften inte allokeras till olika yrken och branscher på det mest samhällsekonomiskt effektiva sättet.

VARFÖR ANPASSAR SIG LÖNERNA TILL ARBETSMARKNADSLÄGET?

Att arbetslöshet har en återhållande effekt på lönerna kan förklaras med flera teoretiska modeller om arbetsmarknaden, till exempel effektivitetslöneteorin och sök- och matchningsmodeller.⁵² Sämre arbetsmarknadsläge dämpar lönenivån genom olika kanaler. Lägre efterfrågan på arbetskraft leder till ökad arbetslöshet och att de anställda har sämre möjligheter att kräva högre löner eftersom det är svårare att hitta andra jobb till högre löner. Lägre arbetskraftsefterfrågan dämpar också de fackliga organisationernas lönekrav.⁵³ I ett sämre konjunkturläge brukar också företagets lönsamhet vara lägre, vilket ökar arbetsgivarnas motstånd mot höga löneökningar. De som har ett jobb är också mer benägna att acceptera lägre löneökningar för att få behålla sina jobb när det finns många arbetslösa som konkurrerar om jobben. När arbetslösheten är hög finns det dessutom många sökande till de lediga jobben, vilket gör att arbetsgivarna inte behöver betala lika höga löner vid nyrekrytering. Anpassningen av lönerna till arbetsmarknadsläget går därför inte enbart via

⁵⁰ Tarifflöner innebär att kollektivavtalet har fastställda lönenivåer för olika grupper, ofta differentierade på antalet tjänsteår och arbetsuppgifternas svårighetsgrad. Lönenivåerna förhandlas på central nivå och lönerna i en aktuell grupp får i allmänhet varken över- eller underskridas. Vilken lönegrupp som varje individ tillhör bestäms av de lokala parterna.

⁵¹ I registerdata saknas information om vilka avtal som gäller för olika sysselsatta. Bransch kan användas som en grov indikator på avtalsområdet, fast många branscher täcks av flera olika centrala avtal som kan ha olika avtalskonstruktioner.

⁵² Se exempelvis Shapiro och Stiglitz (1984), Blanchard och Katz (1997) samt Pissarides (2000).

⁵³ I Sverige brukar dock argumentationen bland arbetsmarknadens parter i lönerörelsen mest handla om lönekostnadsökningar i de viktigaste konkurrentländerna samt efterfrågeläget för exportindustrin.

avtalade löneökningstakter för befintligt anställda utan också via nyanställningar.⁵⁴ Löneflexibiliteten kan också skilja sig beroende på om en nyanställd varit arbetslös eller utanför arbetskraften eller enbart bytt jobb eftersom dessa personer har olika förhandlingspositioner. I vilken mån de nyanställdas löner kan reagera på arbetslösheten beror också på hur nära de typiska faktiska lönerna är de avtalade lägstalönerna.

I en situation med låg arbetslöshet och hög efterfrågan på arbetskraft stiger lönerna snabbare. Det är lättare för de fackliga organisationerna och de anställda att kräva högre löneökningar därför att det finns större möjligheter att hitta andra jobb. Arbetsgivarnas motstånd till högre löneökningar kan också vara mindre i ett bättre arbetsmarknadsläge på grund av bättre lönsamhet. Bristen på arbetskraft kan också leda till högre löner vid nyrekryteringar.

Löneflexibiliteten kan också variera mellan olika branscher beroende på hur lätt det är att hitta personal och vilka kostnader en hög personalomsättning har. Kostnader för personalomsättning är lägre i arbeten där det krävs lite företagsspecifik utbildning eftersom det är lättare att hitta och utbilda nya anställda.

Sannolikheten att hitta ett nytt jobb beror på hur många som söker jobb i förhållande till antalet lediga jobb, men också på hur konkurrenskraftiga de sökande är. Om de arbetslösa saknar de kvalifikationer som efterfrågas på arbetsmarknaden, eller inte aktivt söker jobb, har hög arbetslöshet mindre påverkan på lönebildningen. Hur mycket arbetslösheten påverkar löneanpassningen kan därför också bero på sammansättningen av de arbetslösa. Detta kan naturligtvis variera över tid.

Löneflexibiliteten kan också variera beroende på inflationsnivån. Alla arbetsmarknader präglas av viss nominallönestelhet eftersom det är svårt att justera ingångna löneavtal och löntagarna ogärna accepterar en sänkning av den nominella lönen.⁵⁵ De flesta löneavtalen gäller under en viss period och indexeras inte till prisnivån eller någon annan makroekonomisk storhet. Det är därför möjligt att löneflexibiliteten blir lägre vid låga inflationsnivåer.⁵⁶ Låg inflation kan också göra det svårare att genomföra förändringar i relativlöner.

⁵⁴ För empirisk evidens från andra länder om att arbetsmarknadsläget påverkar lönerna för nyanställda och personer som träder in på arbetsmarknaden, se exempelvis Pissarides (2009), Carneiro m.fl. (2012) och Haefke m.fl. (2013).

⁵⁵ Se exempelvis Dickens m.fl. (2007) som visar med mikrodata från 16 länder att fördelningen av årliga löneförändringar i pågående anställningar ofta har stora koncentrationer vid noll och att lönesänkningar i pågående anställningar är relativt ovanliga. Det finns dock stor variation över tid och mellan olika länder hur betydelsefull nominell lönestelhet är. Viss trögrörlighet i den nominella lönen kan också vara bra av många skäl såsom löntagarnas riskaversion eller företagets incitament att göra produktivitetshöjande investeringar.

⁵⁶ Se exempelvis Rusinova m.fl. (2015). Om löneflexibiliteten i Sverige är lägre vid låga inflationsnivåer analyseras inte empiriskt i detta kapitel därför att inflationen inte har varierat särskilt mycket under den undersökta perioden.

Empirisk analys om löneflexibilitet

Detta avsnitt analyserar vilka skillnader det finns mellan olika avtalskonstruktioner i hur mycket lönerna reagerat på det regionala arbetsmarknadsläget 1999–2013. Denna löneflexibilitet analyseras separat för branscher som karaktäriseras av hög grad av central styrning i lönebildningen⁵⁷ (detaljhandel, hotell- och restaurangverksamhet, kontorstjänster och andra företagstjänster, fastighetsservice samt skötsel och underhåll av grönytor och transport) och för alla resterande branscher inom privat sektor.⁵⁸ Dessutom analyseras skillnader mellan dessa avtalskonstruktioner i löneflexibiliteten för individer i pågående anställningar med låg respektive hög arbetslöshetsrisk⁵⁹, för nyanställda som bytt arbetsgivare utan att ha varit arbetslösa, och för nyanställda som varit inskrivna som arbetslösa hos Arbetsförmedlingen⁶⁰ eller varit utanför arbetskraften året innan. Länets arbetslöshet används som en indikator på det regionala arbetsmarknadsläget.

Resultaten visar att avtalskonstruktioner är viktiga för graden av löneflexibilitet. Generellt har högre regional arbetslöshet en tydligt dämpande effekt på den regionala lönenivån. Löneflexibiliteten är också större för anställda med hög arbetslöshetsrisk och för nyanställda som varit arbetslösa. Men i branscher där de centrala avtalen har stor påverkan på de faktiska lönerna är löneflexibiliteten mycket låg.

Analysen baseras på registerdata på individ- och länsnivå

Den empiriska analysen baseras på individdata för åldersgruppen 20–64 år från Statistiska centralbyråns lönestrukturstatistik och LISA-databasen för 1998–2013. Lönestrukturstatistiken omfattar ca 50 procent av sysselsatta inom den privata sektorn. Lönemåttet som används i analysen är individens månadslön uppräknad till heltid. I månadslönen ingår utöver grundlönen även vissa fasta och rörliga tillägg, exempelvis chefställägg och jourersättning, men inte övertidsersättning.

⁵⁷ Med hög grad av central styrning i lönebildningen menas att branscher karaktäriseras av samma generella lönehöjningar för alla anställda, eller att lägstalönerna har stor påverkan på den faktiska lönefördelningen i branschen, eller att tarifflöner är vanliga i branschen. Det är tyvärr inte möjligt att koppla individer till ett specifikt avtalsområde. Bransch används som en grov indikator på avtalskonstruktion. Branscherna har valts utifrån Medlingsinstitutets klassificering av avtal.

⁵⁸ Det finns en relativt stor variation i graden av lokal lönebildning i den resterande delen av privat sektor.

⁵⁹ Dessa är sysselsatta som har samma arbetsgivare som året innan. Med låg (hög) arbetslöshetsrisk menas lägre (högre) skattad arbetslöshetsrisk än medianen bland alla sysselsatta i åldersgruppen 20–64 år. Arbetslöshetsrisken mäter sannolikheten att en person som är anställd år t är inskriven som arbetslös hos Arbetsförmedlingen minst 1 dag år $t+1$.

⁶⁰ I gruppen ingår även de som bytt arbetsgivare från året innan men haft arbetslöshetsdagar, vilka kan klassas som ofrivilliga jobbyten.

Uppgifter om individernas bakgrund, till exempel kön, ålder och utbildning, är hämtade från LISA. Det gäller även uppgifterna om individens sysselsättningsstatus⁶¹ och om individen har varit inskriven som arbetslös hos Arbetsförmedlingen. Både sysselsättning och arbetslöshet mäts i november varje år.⁶² LISA omfattar också uppgifter om arbetsgivare för de som är sysselsatta. Konjunkturinstitutet har beräknat arbetslösheten och andra variabler på länsnivå, till exempel andelen kvinnor och utrikes födda, samt skattat arbetslöshetsrisker⁶³ med hjälp av individdata från LISA som omfattar hela befolkningen i åldersgruppen 20–64 år.⁶⁴

SVÅRT ATT FASTSTÄLLA DET KAUSALA SAMBANDET MELLAN ARBETSLÖSHET OCH LÖNER

För att skatta löneflexibiliteten utnyttjas variationen i den regionala (länsnivå) arbetslösheten. Eftersom en hög regional lönenivå också kan orsaka hög regional arbetslöshet är det svårt att fastställa det kausala sambandet mellan arbetslöshet och löner.⁶⁵ För att hantera detta simultanitetsproblem används en så kallad instrumentvariabelmetod (IV-metod). Länets arbetslöshet påverkas av vilken branschammansättning som länet har och hur den globala och nationella efterfrågan på olika branschers produkter utvecklas. Länet drabbas därför över tid av olika upp- och nedgångar i efterfrågan på arbetskraft beroende på deras branschammansättning. Dessa regionala variationer i efterfrågan på arbetskraft beror inte direkt på den regionala lönenivån och kan därför användas som ett instrument för den regionala arbetslösheten. Instrumentet säkerställer att det är variationer i efterfrågan på arbetskraft och inte utbudet av arbetskraft som fångas av den regionala arbetslösheten.⁶⁶

⁶¹ Sysselsättningsstatus mäts enligt definitionen i registerbaserad arbetsmarknadsstatistik RAMS.

⁶² Arbetslösheten enligt Arbetsförmedlingen avser personer som var inskrivna som arbetssökande vid Arbetsförmedlingen i procent av den registerbaserade arbetskraften. Denna registerbaserade mått på arbetslösheten skiljer sig i nivå från den officiella arbetslösheten som mäts av SCB:s arbetskraftsundersökningar (AKU). Dessa två mått följer dock samma mönster under den tidsperiod som studeras. Konjunkturinstitutet har inte tillgång till regionala AKU-serier för perioden före 2005.

⁶³ Arbetslöshetsrisken mäter sannolikheten att en person som är anställd år t är inskriven som arbetslös hos Arbetsförmedlingen minst 1 dag år $t+1$.

⁶⁴ Se Carlsson m.fl. (2017) för en mer detaljerad beskrivning av data.

⁶⁵ Se exempelvis Konjunkturinstitutet (2015) för en beskrivning av de kanaler genom vilka löneförändringar kan påverka sysselsättningen och arbetslösheten på kort sikt.

⁶⁶ Det är dock möjligt att den regionala arbetslösheten i IV-modellerna även fångar effekter av andra konjunkturella faktorer som samvarierar med arbetslösheten, exempelvis vakansgraden eller företagens lönsamhet. Det är därför svårt att fastställa om det är just arbetslösheten i sig eller andra konjunkturella faktorer som lönerna reagerar på. Se Carlsson m.fl. (2017) för en närmare beskrivning av instrumentet och metoden.

VIKTIGT ATT JUSTERA LÖNENIVÅER FÖR SAMMANSÄTTNINGSEFFEKTER

Sammansättningen av de sysselsatta varierar över tid och variationerna kan delvis bero på konjunkturen. Det är möjligt att den genomsnittliga lönenivån stiger när fler blir arbetslösa om det är de med svagast position på arbetsmarknaden som förlorat sina jobb.⁶⁷ Lönenivån påverkas också exempelvis av vilken utbildningsnivå de sysselsatta har, vilket kan variera över tid. Aggregerad lönestatistik visar ofta små variationer över konjunkturcykeln på grund av dessa sammansättningsförändringar.

För att kunna särskilja effekten av det regionala arbetsmarknadsläget på lönenivån från andra faktorer justeras lönerna för förändringar i sammansättningen av de sysselsatta. De sammansättningsjusterade lönenivåerna används sedan i en regional panelmodell för att skatta löneflexibiliteten.⁶⁸ De regionala panelmodellerna kontrollerar för tidsvarierande länsegenskaper, icke-tidsvarierande länseffekter, samt tidseffekter (årsdummys) som fångar de aggregerade konjunktur- och priseffekter som är gemensamma för alla län. De skattade effekterna kan därför tolkas som reallöneflexibilitet.⁶⁹

DET REGIONALA ARBETSMARKNADSLÄGET PÅVERKAR INTE LÖNENIVÅN I BRANSCHER DÄR DE CENTRALA AVTALEN ÄR MER STYRANDE FÖR LÖNERNA

Tabell 4 visar skattningar på löneflexibilitet i privat sektor uppdelat på branscher där de centrala avtalen är mer styrande för lönerna⁷⁰ och för alla resterande branscher i privat sektor.⁷¹ Koefficienten för länets arbetslöshet (i logaritmerad form) mäter den kortsiktiga löneflexibiliteten och ska tolkas som en elasticitet.⁷² Resultaten tyder på att lönerna inte reagerar på variationer i den regionala arbetslösheten i de branscher där de centrala avtalen är mer styrande för lönerna. Den skattade koefficienten för den regionala arbetslösheten är relativt liten och inte statistiskt

⁶⁷ Se exempelvis Bills (1985) och Solon m.fl. (1994).

⁶⁸ Den regionala löneflexibiliteten skattas alltså i två steg. I det första steget används individdata för att justera den genomsnittliga lönen i den studerade gruppen i varje län för sammansättningseffekter. Denna tvåstegsmetod föreslås i Card (1995) och Bell m.fl. (2002). I den regionala panelmodellen finns en observation per län och år. De skattade modellerna beskrivs i detalj i Carlsson m.fl. (2017).

⁶⁹ Resultaten blir alltså exakt desamma oavsett om nominella löner eller reallöner används som beroende variabel eftersom de aggregerade priseffekterna fångas av tidseffekterna. Det förutsätter förstas att prisutvecklingen är densamma i olika län. Det är troligen inte så i praktiken, men det finns inga regionala inflationsserier att justera de nominella lönerna med.

⁷⁰ Dessa branscher är detaljhandel utom med motorfordon och motorcyklar (SNI2007-kod 47), hotell- och logiverksamhet (55), restaurang-, catering- och barverksamhet (56), kontorstjänster och andra företagstjänster (82), fastighetsservice samt skötsel och underhåll av grönytor (81), landtransport (49), sjötransport (50), lufttransport (51). Cirka 20 procent av den privata sektorns sysselsatta arbetar inom dessa branscher (enligt RAMS).

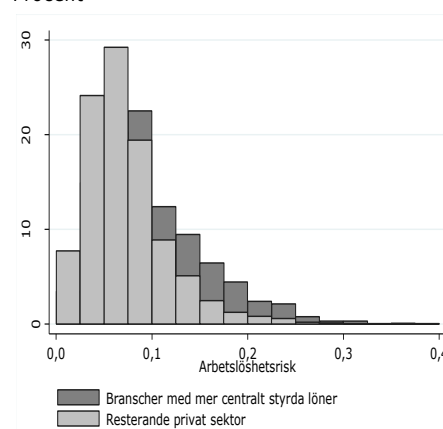
⁷¹ Beroende variabel i tabellen är respektive branschgruppens logaritmerade genomsnittliga månadslön på länsnivå, justerad för sammansättningseffekterna.

⁷² Elasticiteten ger den procentuella förändringen av lönenivån när den regionala arbetslösheten ökar med en procent.

signifikant (se kolumn 1 i tabell 4). Samtidigt är arbetslöshetsrisken betydligt högre i dessa branscher med mer centralt styrd lönebildning (se diagram 37). 39 procent av de anställda i dessa branscher har mer än 10 procents risk att förlora jobbet och bli arbetslös. Motsvarande andel i resterande privat sektor är 19 procent. Bristen på löneflexibilitet innebär större variationer i sysselsättningen för personer med svagare förankring på arbetsmarknaden, vilket är bekymmersamt från ett samhällsperspektiv.

Inom övriga branscher i privat sektor är de centrala avtalen generellt mindre styrande för de faktiska lönerna och resultaten visar en tydlig anpassning av lönenivån till det regionala arbetsmarknadsläget. Resultaten visar att en fördubblad arbetslöshet i länet, exempelvis från 4 till 8 procent, skulle minska lönenivån på kort sikt med 3 procent (se kolumn 2 i tabell 4). Löneanpassningen till variationer i den regionala arbetslösheten sker under flera år. På lång (flera års) sikt blir lönenivån i dessa branscher nästan 9 procent lägre om den regionala arbetslösheten fördubblas.⁷³

Diagram 37 Fördelning av arbetslöshetsrisken
Procent

Anm. Arbetslöshetsrisken mäter sannolikheten att en person som är anställd år t är inskriven som arbetslös hos Arbetsförmedlingen minst en dag år $t+1$.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Tabell 4 Skattade löneelasticiteter av regional arbetslöshet för branscher med mer centralt styrd lönebildning och resterande branscher i privat sektor, 1999–2013

Beroende variabel: Logaritmerad och sammansättningsjusterad månadslön på länsnivå

	(1)	(2)
	Branscher med mer centralt styrda löner	Resterande branscher i privat sektor
Länets arbetslöshet	-0,017 (0,011)	-0,030** (0,008)
Branschgruppens lön $t-1$	0,750** (0,059)	0,661** (0,041)
Långsiktig elasticitet	-0,068	-0,087**
Antal observationer	315	315

Anm. Länets arbetslöshet och branschgruppens lön $t-1$ är i logaritmerad form. Alla modeller är skattade med IV-regression och inkluderar läns- och årsfixa effekter samt kontroller för tidsvarierande länsegenskaper (andelen kvinnor, utrikes födda, förgymnasialt och eftergymnasialt utbildade i procent av befolkningen). Länets arbetslöshet är instrumenterad med regionala variationer i arbetskraftsefterfrågan, se Carlsson m.fl. (2017). Standardfelen inom parentes är klustrade på län (21 län). ** visar statistisk signifikans på 1-procentsnivå, * statistisk signifikans på 5-procentsnivå och + statistisk signifikans på 10-procentsnivå.

Källa: Konjunkturinstitutet.

FÖRANKRING PÅ ARBETSMARKNADEN PÅVERKAR LÖNEFLEXIBILITETEN I BRANSCHER MED MINDRE CENTRALT STYRDA LÖNER

Löneflexibilitet handlar inte enbart om löneökningstakter för de befintligt anställda utan också om hur det regionala arbetsmark-

⁷³ Den långsiktiga elasticiteten är kortsiktig elasticitet/(1-koefficient för laggad beroende variabel). Den laggade beroende variabeln kan vara problematisk i skattningen eftersom den kan vara korrelerad med länets arbetslöshet. Om den dynamiska komponenten utesluts visar modellen en elasticitet på -0,056 (statistiskt signifikant på 5-procentsnivå) för resterande branscher i privat sektor. Se vidare Carlsson m.fl. (2017).

nadsläget påverkar löner för de som bytt jobb och för de som varit arbetslösa eller utanför arbetskraften. Därför är det intressant att skatta effekterna separat för personer i pågående anställningar med olika arbetslöshetsrisker och för nyanställda.⁷⁴

Inom branscher med mer centralt styrd lönebildning finns det inte några statistiskt signifikanta effekter av den regionala arbetslösheten på löner för personer i pågående anställningar med låg respektive hög arbetslöshetsrisk, personer som bytt arbetsgivare eller för nyanställda som varit arbetslösa eller utanför arbetskraften året innan (se tabell 5). Att inte ens ingångslöner för de som kommer från arbetslöshet eller utanför arbetskraften varierar med arbetslösheten kan bero på att de faktiska lönerna i många av dessa branscher är nära de avtalade lägstalönerna. Därmed finns det inget utrymme för löneflexibilitet i lågkonjunkturer. Drygt hälften av personer med pågående anställning har högre arbetslöshetsrisk än medianen på arbetsmarknaden och 11 procent av de nyanställda har varit arbetslösa eller utanför arbetskraften året innan. Dessa andelar är mycket högre inom branscher med mer centralt styrd lönebildning än inom resterande privat sektor (se tabell 5 och tabell 6).

Tabell 5 Skattade löneelasticiteter av regional arbetslöshet för branscher med mer centralt styrd lönebildning, uppdelade på olika grupper

Beroende variabel: Logaritmerad sammansättningsjusterad månadslön på länsnivå

	(1)	(2)	(3)	(4)
	Pågående anst. låg arbetslöshetsrisk	Pågående anst. hög arbetslöshetsrisk	Bytt arbetsgivare	Arbetslöshet/inaktivitet
Länets arbetslöshet	-0,028 (0,027)	-0,038 (0,040)	-0,0003 (0,027)	-0,046 (0,037)
Antal observationer	294	294	294	294
Antal län (kluster)	21	21	21	21
Andel av observationer i löneskattningen i första steget	26 %	51 %	12 %	11 %

Anm. Länets arbetslöshet är i logaritmerad form. Alla modeller är skattade med IV-regression och inkluderar läns- och årsfixa effekter samt kontroller för tidsvarierande länsegenskaper (andelen kvinnor, utrikes födda, förgymnasialt och eftergymnasialt utbildade i procent av befolkningen). Länets arbetslöshet är instrumenterad med regionala variationer i arbetskraftsefterfrågan, se Carlsson m.fl. (2017). Standardfelen inom parentes är klustrade på län. ** visar statistisk signifikans på 1-procentsnivå, * statistisk signifikans på 5-procentsnivå och + statistisk signifikans på 10-procentsnivå.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Resultaten för privat sektor när branscher med mer centralt styrd lönebildning har exkluderats visar att löner för anställda med hög arbetslöshetsrisk reagerar ungefär dubbelt så mycket på variationer i den regionala arbetslösheten än löner för anställda

⁷⁴ Dessa modeller är skattade utan den laggade beroende variabeln eftersom dynamiska modeller är svårtolkade för nyanställda som bytt jobb eller kommit från arbetslöshet (den laggade beroende variabeln definieras av förra periodens nyanställda). Se vidare Carlsson m.fl. (2017).

med låg arbetslöshetsrisk (se kolumn 1 och 2 i tabell 6).⁷⁵ Löner för nyanställda som kommer från arbetslöshet eller inaktivitet är ännu mer flexibla; lönenivån för denna grupp minskar med över 8 procent om den regionala arbetslösheten fördubblas (se kolumn 4 i tabell 6).

Resultaten visar också att löner för personer som bytt arbetsgivare utan att ha varit arbetslösa påverkas mindre av den regionala arbetslösheten (se kolumn 3 i tabell 6). Den skattade elasticiteten är ungefär lika stor som för personer i pågående anställningar med låg arbetslöshetsrisk, men effekten är inte statistiskt signifikant. Resultatet är oväntat eftersom man kan tänka sig att de som byter jobb frivilligt ofta lyckas få högre löner, särskilt i högkonjunkturer. Sannolikheten att byta arbetsgivare är dock starkt konjunkturberoende, vilket kan påverka den skattade löneflexibiliteten.

Tabell 6 Skattade löneelasticiteter av regional arbetslöshet för privat sektor exklusive branscher med mer centralt styrd lönebildning, uppdelade på olika grupper

Beroende variabel: Logaritmerad sammansättningsjusterad månadslön på länsnivå

	(1)	(2)	(3)	(4)
	Pågående anst. låg arbetslöshetsrisk	Pågående anst. hög arbetslöshetsrisk	Bytt arbetsgivare	Från arbetslöshet/inaktivitet
Länets arbetslöshet	-0,035 ⁺	-0,061 ^{**}	-0,034	-0,084 ^{**}
	(0,019)	(0,021)	(0,022)	(0,031)
Antal observationer	294	294	294	294
Antal län (kluster)	21	21	21	21
Andel av observationer i första stegets löneskattningen	45 %	39 %	11 %	6 %

Anm. Länets arbetslöshet är i logaritmerad form. Alla modeller är skattade med IV-regression och inkluderar läns- och årsfixa effekter samt kontroller för tidsvarierande länssegenskaper (andelen kvinnor, utrikes födda, förgymnasialt och eftergymnasialt utbildade i procent av befolkningen). Länets arbetslöshet är instrumenterad med regionala variationer i arbetskraftefterfrågan, se Carlsson m.fl. (2017). Standardfelen inom parentes är klustrade på län. ^{**} visar statistisk signifikans på 1-procentsnivå, ^{*} statistisk signifikans på 5-procentsnivå och ⁺ statistisk signifikans på 10-procentsnivå.

Källa: Konjunkturinstitutet.

På den svenska arbetsmarknaden är den lokala lönebildningen viktig för att åstadkomma relativlöneförändringar eftersom de centrala avtalens löneökningstakter följer industrinormen. Resultaten i detta kapitel visar att avtalskonstruktioner är viktiga för graden av löneflexibilitet. Generellt i stora delar av den privata sektorn har högre regional arbetslöshet en tydlig dämpande effekt på den regionala lönenivån. Dessutom är denna löneanpassning generellt större för anställda med hög arbetslöshetsrisk och för nyanställda som varit arbetslösa eller utanför arbetskraften än för anställda med låg arbetslöshetsrisk. Resultaten tyder därför på att lönebildningen i privat sektor generellt kan åstadkomma väsentliga förändringar i relativlönerna.

⁷⁵ Arbetslöshetsrisken är sannolikheten att en sysselsatt blir inskriven som arbetslös hos Arbetsförmedlingen minst 1 dag året efter. Arbetslöshetsrisken är skattad för hela arbetsmarknaden (20–64 år) med kontroller för interaktionen av åldersgrupp, utbildningsnivå och -inriktning, kvinna, gift, utrikes född, grovnivå bransch och privat sektor samt fixa effekter för interaktionen av år och län. Hög risk innebär att den predikterade arbetslöshetsrisken är större än medianen bland sysselsatta och låg risk att den predikterade arbetslöshetsrisken är lägre än medianen.

Resultaten visar dock också att löneflexibiliteten är mycket låg i branscher där de centrala avtalen har stor påverkan på de faktiska lönerna. Samtidigt har de anställda i dessa branscher högre arbetslöshetsrisk än anställda i andra branscher i privat sektor. Bristen på löneflexibilitet är bekymmersam från ett samhällsekonomiskt perspektiv eftersom om lönerna inte anpassar sig till lägre efterfrågan, sker hela anpassningen till det rådande arbetsmarknadsläget genom lägre sysselsättning och detta påverkar särskilt personer med svagare förankring på arbetsmarknaden.

Kapitlet i korthet

- Resultaten visar att avtalskonstruktioner är viktiga för graden av löneflexibilitet.
- Lönerna anpassar sig inte till variationer i den regionala arbetslösheten i branscher där de centrala avtalen är mer styrande för lönerna, till exempel där lägstalönerna har stor betydelse för den faktiska lönefördelningen eller där tarifflöner är vanliga.
- Inte ens lönerna för anställda med hög arbetslöshetsrisk eller för nyanställda som kommer från arbetslöshet har någon statistiskt signifikant anpassning till variationer i arbetsmarknadsläget inom branscher med mer centralt styrd lönebildning.
- Risker för arbetslöshet är högre inom branscher med mer centralt styrd lönebildning och bristen på löneflexibilitet innebär större variationer i sysselsättningen bland grupper med svag förankring på arbetsmarknaden.
- När dessa branscher har exkluderats visar resultaten för resterande privat sektor att lönenivån minskar med ungefär 3 procent på kort sikt och med ungefär 9 procent på lång sikt om den regionala arbetslösheten fördubblas.
- När branscher med mer centralt styrd lönebildning har exkluderats visar resultaten att löneanpassningen är ungefär dubbelt så stor för anställda med hög arbetslöshetsrisk än för anställda med låg arbetslöshetsrisk. Mest påverkas löner för nyanställda som varit arbetslösa eller utanför arbetskraften då lönenivån för gruppen minskar med över 8 procent om den regionala arbetslösheten fördubblas.

Referenser

- Bell, B., S. Nickell och G. Quintini (2002), "Wage Equations, Wage Curves and all that", *Labour Economics*, 9 (3), sid. 341–360.
- Bils M. (1985), "Real Wages over the Business Cycle: Evidence from Panel Data", *Journal of Political Economy*, 93(4), sid. 666–689.
- Blanchard, O. (1991), "Wage Bargaining and Unemployment Persistence", *Journal of Money, Credit and Banking*, 23(3), sid. 277–292.
- Blanchard, O. och J. Galí (2007), "Real Wage Rigidities and the New Keynesian Model", *Journal of Money, Credit and Banking*, supplement to vol. 39(1), sid. 35–66.
- Blanchard, O. och J. Galí (2010), "Labor Markets and Monetary Policy: A New Keynesian Model with Unemployment", *American Economic Journal: Macroeconomics*, 2(2), sid. 1–33.
- Blanchard, O. och L. Katz (1997), "What we Know and do not Know about the Natural Rate of Unemployment", *Journal of Economic Perspectives*, 11 (Winter), sid. 51–72.
- Card, D. (1995), "The Wage Curve: A Review", *Journal of Economic Literature*, 33 (June), sid. 785–799.
- Carlsson, M., I. Häkkinen Skans och O. Nordström Skans (2017), "Wage Flexibility in a Unionized Economy with Stable Wage Dispersion", Working paper nr 149, Konjunkturinstitutet.
- Carneiro, A., P. Guimarães och P. Portugal (2012), "Real Wages and the Business Cycle: Accounting for Worker, Firm, and Job Title Heterogeneity", *American Economic Journal: Macroeconomics*, 4(2), sid. 133–152.C
- Clark, A. E. (2003), "Unemployment as a Social Norm: Psychological Evidence from Panel Data", *Journal of Labor Economics*, 21 (2), sid. 323–51.
- Dickens, W. T., L. Goette, E. L. Groshen, S. Holden, J. Messina, M. E. Schweitzer, J. Turunen och M. E. Ward (2007), "How Wages Change: Micro Evidence from the International Wage Flexibility Project", *Journal of Economic Perspectives*, 21(2), sid. 195–214.
- Galí, J. och T. Monacelli (2016), "Understanding the Gains from Wage Flexibility: The Exchange Rate Connection", NBER Working paper no. 22489.
- Gottfries, N. (2010), "Fungerar den svenska lönebildningen?" i *Att skapa arbeten: löner, anställningskydd och konkurrens*, bilaga 5, Långtidsutredningen 2011, SOU 2010:93.
- Haefke, C., M. Sonntag och T. van Rens (2013), "Wage Rigidity and Job Creation", *Journal of Monetary Economics*, 60(8), sid. 887–899.
- Hall, R. (2005), "Employment Fluctuations with Equilibrium Wage Stickiness", *American Economic Review*, vol. 95(1), sid. 50–64.
- Konjunkturinstitutet (2006), *Lönebildningsrapporten*, 2006.
- Konjunkturinstitutet (2012), *Lönebildningsrapporten*, 2012.
- Konjunkturinstitutet (2015), *Lönebildningsrapporten*, 2015.
- Konjunkturinstitutet (2016), *Lönebildningsrapporten*, 2016.
- Kassenboehmer S. och J. Haiken-DeNew (2009), "You're Fired! The Causal Negative Effect of Entry Unemployment on Life Satisfaction", *The Economic Journal*, 119(March), sid. 448–462.

- Krueger, A. och A. Mueller (2012), "Time Use, Emotional Well-Being, and Unemployment: Evidence from Longitudinal Data", *American Economic Review, Papers & proceedings*, 102(3), sid. 594–599.
- Krusell, P., T. Mukoyama, A. Sahin, och A. A. Smith Jr. (2009), "Revisiting the Welfare Effects of Eliminating Business Cycles", *Review of Economic Dynamics*, 12 (3), sid. 393–404
- Layard, R., S. Nickell och R. Jackman (1991), *Unemployment, Macroeconomic Performance and the Labor Market*, Oxford University Press.
- Långtidsutredningen (2011), *Huvudbetänkande*, SOU 2011:1.
- Pissarides, C. (2000), *Equilibrium Unemployment Theory*, second edition, Cambridge, MA, MIT Press.
- Pissarides, C. (2009), "The Unemployment Volatility Puzzle: Is Wage Stickiness the Answer?", *Econometrica*, 77(5), sid. 1339–1369.
- Rusinova, D., V. Lipatov och F. F. Heinz (2015), "How Flexible Are Real Wages in EU Countries? A Panel Investigation", *Journal of Macroeconomics*, 43(March), sid. 140–154.
- Shapiro, C. and J. E. Stiglitz (1984), "Equilibrium Unemployment as a Worker Discipline Device", *American Economic Review*, 74 (3), sid. 433–444.
- Shimer, R. (2005), "The Cyclical Behavior of Equilibrium Unemployment and Vacancies", *American Economic Review*, 95(1), sid. 25–49.
- Solon, G., R. Barsky och J. A. Parker (1994), "Measuring the Cyclicalities of Real Wages: How Important Is the Composition Bias?", *Quarterly Journal of Economics*, 109(1), sid. 1–25.
- Sullivan, D. och T. von Wachter (2009), "Job Displacement and Mortality: An Analysis Using Administrative Data", *Quarterly Journal of Economics*, 124(3), sid. 1265–1306.

Produktiviteten i Sverige

Produktivitetsnivån i Sverige sjönk i samband med finanskrisen. Redan innan dess började produktivitetstillväxten försvagas. Många länder i omvärlden har haft en liknande utveckling. Möjliga förklaringar till den lägre tillväxttakten i Sverige är avtagande effekter på produktiviteten av informations- och kommunikationsteknologi, långsammare teknologisk utveckling i de flesta avancerade länderna och att den utdragna lågkonjunkturen har bidragit till låga investeringar. Jämfört med andra europeiska länders produktivitet ligger Sverige nästan i topp inom tillverkningsindustrin. Det finns ett antal branscher där Sverige inte ligger på den internationella produktivetsfronten och där det kan finnas utrymme för förbättringar av produktiviteten.

Produktivitetstillväxten i Sverige och omvärlden

Produktivitetstillväxten har saktat in i Sverige. Avmattningen påbörjades redan innan finanskrisen men nedgången har förstärkts sedan krisen inträffade.⁷⁶ Den genomsnittliga årliga produktivitetstillväxten i näringslivet i Sverige var 2007–2016 0,7 procentenheter och det är drygt 2 procentenheter lägre jämfört med perioden 1982–2006 (se diagram 38). Eftersom en högre produktivitet innebär att mer kan produceras för en given mängd insatsvaror är produktivitet av stor vikt för den ekonomiska utvecklingen. Nedväxlingen i produktiviteten är inget unikt för Sverige utan är en del av en internationell trend.

I detta kapitel analyseras produktivitetens utvecklingen i Sverige och produktivitetsnivåer i olika branscher i Sverige jämförs med läget i andra länder.⁷⁷

VAD ÄR PRODUKTIVITET OCH VARFÖR ÄR DET VIKTIGT?

Det vanligaste måttet på produktivitet är arbetsproduktiviteten⁷⁸, vilken definieras som förädlingsvärde i fast pris per arbetad timme (se diagram 39). Förädlingsvärde avser produktion med avdrag för de varor och tjänster som har förbrukats som insats, förädlingsvärdet är alltså det mervärde som har skapats. En högre produktivitet innebär att fler varor och tjänster kan produceras med samma mängd arbetade timmar.

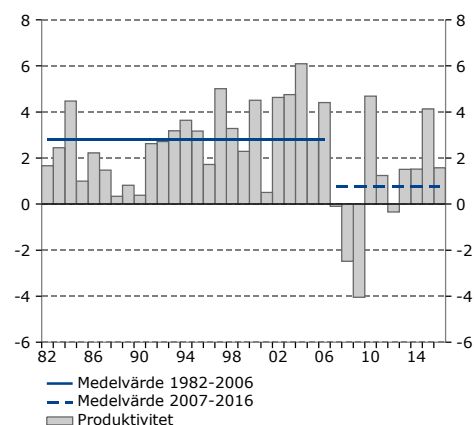
⁷⁶ Se även beskrivning i fördjupningen "Produktivitetens utvecklingen i Sverige" i Lönebildningsrapporten 2015, där produktivitetens utvecklingen i samband med krisen beskrivs.

⁷⁷ Konjunkturinstitutet har i regleringsbrevet för 2017 fått i uppdrag att analysera produktiviteten i Sverige och detta kapitel är en del av rapporteringen av uppdraget.

⁷⁸ Produktivitet används genomgående som synonym till arbetsproduktivitet i detta kapitel.

Diagram 38 Produktivitet i näringslivet

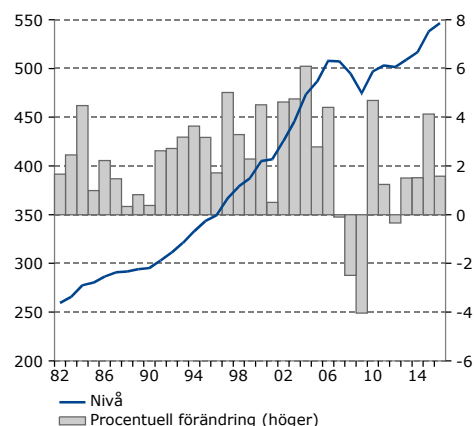
Procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 39 Produktivitet i näringslivet

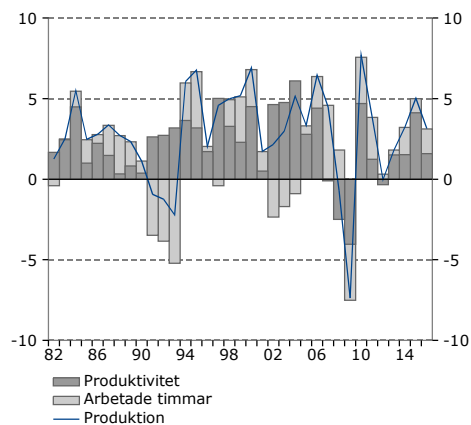
Förädlingsvärde per timme, fasta priser, kalenderkorrigerade värden. Nivå respektive procentuell förändring

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 40 Produktion, produktivitet och arbetade timmar i näringslivet

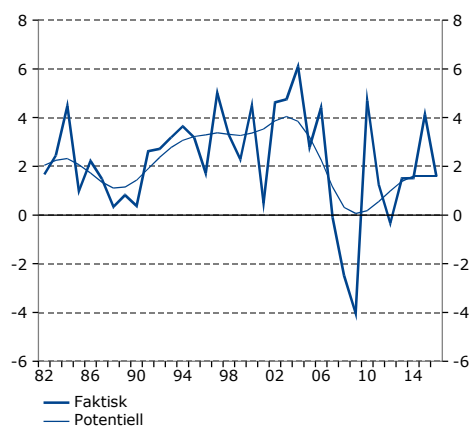
Årlig procentuell förändring, fasta priser, kalenderkorrigerade värden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 41 Faktisk och potentiell produktivitet i näringslivet

Procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

Anm. Potentiell produktivitet för perioden till och med år 2013 beräknas med hjälp av ett Hodrick-Prescott filter med bedömningsrestriktioner. Åren 2014–2016 avser Konjunkturinstitutets bedömning baserat på bland annat indikatorer.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Produktivitetstillväxten är en viktig beståndsdel för tillväxten i BNP per capita på längre sikt och därmed för hur det materiella välståndet i Sverige utvecklas. Andra viktiga faktorer för ett lands materiella välstånd är bland annat demografi, försörjningsbörda, sysselsättningsgrad och bytesförhållande. Utöver det vi producerar i Sverige tillkommer kapitalavkastning och arbetsinkomster till och från utlandet, vilket fångas i BNI, som också är ett viktigt mått på den ekonomiska aktiviteten. Fokus i detta kapitel är emellertid på produktiviteten.⁷⁹

Under perioden 1982–2016 ökade produktionen i näringslivet i genomsnitt med 2,8 procent per år varav produktiviteten bidrog med 2,2 procentenheter och antalet arbetade timmar med 0,6 procentenheter (se diagram 40).⁸⁰

Produktivitetstillväxten varierar mycket enskilda år till följd av konjunktursvängningar i ekonomin och andra tillfälliga effekter (se diagram 41). Variationerna i produktiviteten beror på hur efterfrågan och produktionen förändras. Vid en minskande efterfrågan drar företagen vanligtvis först ner på produktionen och därefter på arbetade timmar, vilket normalt gör att produktiviteten minskar vid konjunkturedgångar och ökar vid konjunkturåterhämtningar.

Eftersom den faktiska produktiviteten varierar jämförelsevis mycket från år till år studeras ofta den potentiella produktivitetstillväxten (se diagram 41). Den potentiella produktivitetstillväxten definieras som den produktivitet som skulle ha observerats i avsaknad av konjunkturrell variation, men med den faktiska kapitalstocken.^{81, 82} Utöver förändringar i kapitalstockens nivå och sammansättning beror tillväxten i den potentiella produktiviteten även på arbetskraftens sammansättning samt den teknologiska utvecklingen.

På aggregerad nivå påverkas såväl produktivitetsnivån som produktivitetstillväxten även av sammansättningseffekter som uppstår när mindre produktiva branscher ökar som andel av näringslivet och mer produktiva branscher minskar.

PRODUKTIVITETEN I SVERIGE VÄXER LÅNGSAMT

Produktiviteten i det svenska näringslivet växte med i genomsnitt 2,8 procent per år 1982 till 2006 (se diagram 38). Sedan 2007 har produktivitetstillväxten varit betydligt lägre. Produktivitetstillväxten har, trots några enstaka undantag, varit måttlig sedan dess och i genomsnitt uppgått till 0,7 procent per år

⁷⁹ För en beskrivning av sambandet mellan produktivitet och lönebildning, se fördjupningen "Strukturell utveckling av arbetskostnaderna" i Lönebildningsrapporten 2016.

⁸⁰ I kapitlet analyseras huvudsakligen produktiviteten i näringslivet på grund av svårigheter att mäta produktivitetstillväxten i offentlig sektor.

⁸¹ Se även "En beskrivning av hur Konjunkturinstitutet beräknar potentiell BNP" i Konjunkturinstitutet (2015a).

⁸² Potentiell produktivitetstillväxt beräknas med hjälp av ett Hodrick-Prescott filter (HP-filter). HP-filter är en statistisk metod som delar upp utvecklingen i en variabel i en trendmässig och en konjunkturrell del.

2007–2016. Avmattningen är en del av en internationell trend som beskrivs senare i kapitlet.

En så utdragen period med svag produktivitetstillväxt i Sverige har inte inträffat sedan slutet av 1980-talet (se diagram 38). Slutet av 1980-talet var dock en exceptionell period då hög inflation kombinerat med fast växelkurs bidrog till att näringslivets internationella konkurrenskraft gradvis urholkades. När Sverige övergick från fast till flytande växelkurs 1992 försvagades kronan kraftigt och konkurrenskraften förbättrades. Investeringarna och tillväxten i näringslivet ökade och produktivitetstillväxten likaså. Under krisen i början av 1990-talet slogs många lågproduktiva företag ut, vilket också bidrog till att höja produktivitetstillväxten.⁸³ Även en ökad internationalisering tillsammans med avregleringar av olika marknader bidrog till att öka konkurrensen och därmed höja omvandlingstrycket.

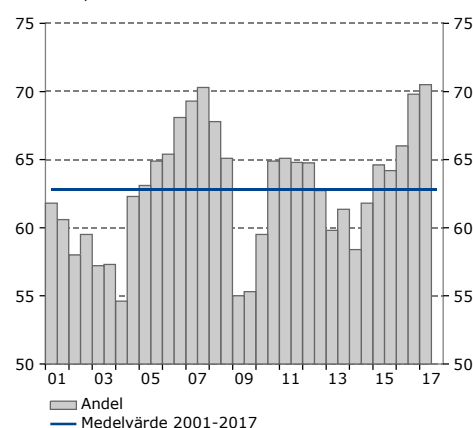
Produktivitetsutvecklingen 2006–2010 präglades till stor del av konjunkturutvecklingen, även om den till viss del orsakades av en avmattning i den potentiella produktivitetstillväxten som påbörjades omkring 2005 (se diagram 41). År 2006–2007 utgjorde slutet av en högkonjunktur och då minskade produktivitetstillväxten, vilket är ett normalt mönster under senare delen av uppgångsfasen i en högkonjunktur. Det beror på att företagen då vanligtvis använder resurserna nästan fullt ut och nyanställer personal, vilket inledningsvis medför lägre produktivitetstillväxt då nyanställda ofta till en början är mindre produktiva. Resursutnyttjandet inom företagen var högt 2006–2007. En indikation på detta är arbetsförmedlingens statistik över andelen arbetsställen som högst kan öka produktionen med 10 procent utan att anställa ny personal som då låg på nivåer betydligt över det historiska genomsnittet (se diagram 42).

När finanskrisen bröt ut 2008 förstärktes nedgången i produktiviteten. Efterfrågan föll markant, vilket ledde till att många företag minskade sin produktion snabbt. Men antalet arbetade timmar minskade inte lika snabbt och det orsakade ett kraftigt fall i produktiviteten. Det beror på så kallad labour hoarding, det vill säga att företagen väljer att behålla fler anställda än vad de behöver för stunden, bland annat eftersom det är kostsamt att avskeda och nyanställa personal och för att företagen inte vet hur långvarig nedgången blir. Den lediga kapaciteten inom företagen var stor, inte minst inom industrin som drabbades hårdast av finanskrisen (se diagram 43). När efterfrågan sedan steg kraftigt 2010 tog företagen de lediga resurserna i anspråk, vilket gav en hög produktivitetstillväxt och ett stigande kapacitetsutnyttjande.

Åren 2011–2016 fortsatte produktivitetstillväxten att vara måttlig. BNP utvecklades svagt 2012 och resursutnyttjandet inom företagen minskade och produktiviteten föll något. Sedan dess har efterfrågan successivt stigit snabbare och produktivitetstillväxten har varit högre. Den faktiska produktivitetstillväx-

Diagram 42 Andel arbetsställen som högst kan öka produktionen med 10 procent utan att nyrekrytera

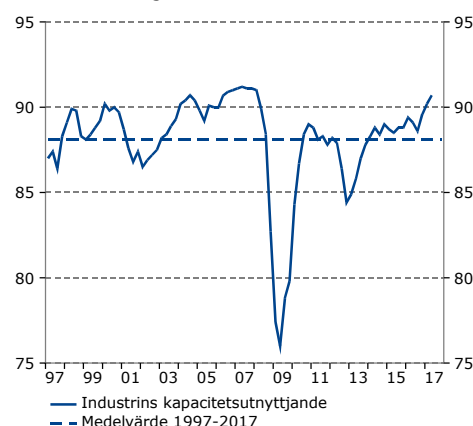
Procent, halvårssvärden

Källa: Arbetsförmedlingen.

Diagram 43 Industrins kapacitetsutnyttjande

Procent, säsongrensade kvartalsvärden

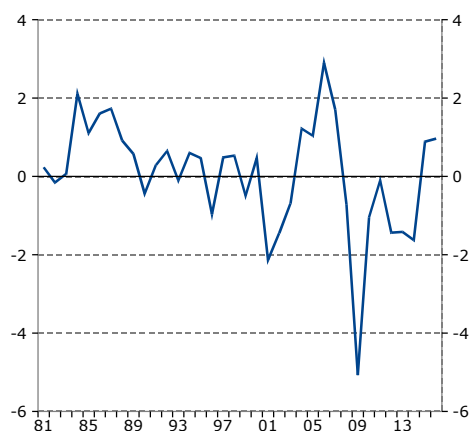

Källa: SCB.

⁸³ Se SOU 2008:14.

Diagram 44 Produktivitetsgap i näringslivet

Procent av potentiell produktivitet

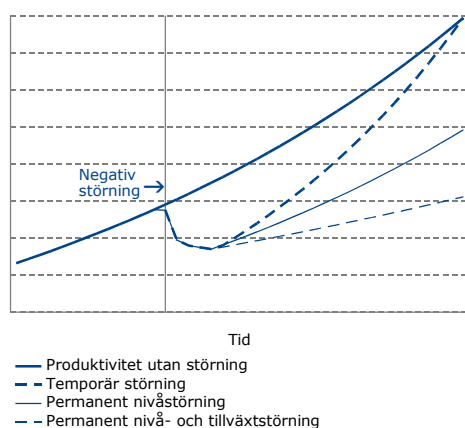

Anm. Produktivitetsgapet visar den procentuella avvikelsen mellan den faktiska produktiviteten och den potentiella produktiviteten. Det kan ses som ett ungefärligt mått på resursutnyttjandet inom företagen, det vill säga i vilken grad befintliga resurser i form av arbete och kapital används inom företagen.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 45 Produktivitetens utveckling vid olika störningar, fiktivt exempel

Produktivitetsnivå

Anm. Produktivitet utan störning: framskrivning av nivån med trendtillväxten före störningen. Temporär störning: temporärt fall i produktivitetsnivån på grund av låg efterfrågan. Permanent nivåstörning: störning med en permanent effekt på produktivitetsnivån. Permanent nivå- och tillväxtestörning: störning som även påverkar produktivitetstillväxten permanent.

ten var stark 2015 men Konjunkturinstitutet bedömer att den till stor del berodde på tillfälliga effekter. Tjänsteexporten ökade ovanligt mycket 2015 vilket bland annat berodde på stora licensintäkter⁸⁴ som höjde BNP tillfälligt och som inte påverkade arbetade timmar på motsvarande sätt. I dagsläget är produktiviteten något högre än normalt enligt Konjunkturinstitutets bedömning (se diagram 44). Den ur ett historiskt perspektiv långsamma ökningen i potentiell produktivitet fortsatte 2011–2016, även om den har ökat något snabbare de sista åren (se diagram 41).

Den dämpade produktivitetens utvecklingen kan delvis vara en följd av att informations- och kommunikationsteknologi (IKT) inte bidrar lika mycket till produktivitetstillväxten som tidigare. Men även andra faktorer kopplade till finanskrisen spelar sannolikt in. Olika scenarier för hur en negativ ekonomisk störning kan påverka nivån och tillväxten i produktiviteten under en längre period beskrivs i rutan ”Hur påverkar en negativ ekonomisk störning produktiviteten?”.

Hur påverkar en negativ ekonomisk störning produktiviteten?

Diagram 45 visar schematiskt hur produktivitetsnivån och produktivitetstillväxten (lutningen på linjen) kan påverkas av en negativ ekonomisk störning.⁸⁵ I alla tre fallen minskar produktivitetsnivån initialt men produktivitetstillväxten utvecklas sedan olika i de tre fallen vilket påverkar nivån.

I det första fallet, här benämnt ”temporär störning”, försvagas produktivitetsnivån endast temporärt till följd av låg efterfrågan och ett fallande resursutnyttjande inom företagen. Att produktivitetstillväxten försvagas beror på att företagen vanligtvis först drar ner på produktionen när efterfrågan minskar och därefter på antalet arbetade timmar. Det medför att produktivitetstillväxten inledningsvis ofta minskar vid en begynnande konjunkturedgång. När efterfrågan åter stiger tas den lediga kapaciteten inom företagen successivt i anspråk och företagen kan producera mer utan att antalet arbetade timmar stiger nämnvärt, vilket medför högre produktivitetstillväxt. Produktivitetsnivån återgår vid den temporära störningen till trendnivån före krisen. I ett sådant scenario påverkas inte den långsiktiga produktivitetsnivån.

I det andra fallet, benämnt ”permanent nivåstörning”, försvagas produktivitetsnivån varaktigt. Det kan bero på att mängden kapital per arbetad timme och/eller totalfaktor-

⁸⁴ Licensintäkterna berodde troligtvis på att det fanns en tvist mellan Ericsson och Apple. När den löstes gav det Ericsson stora licensintäkter som engångsbelopp. Se även <https://www.ericsson.com/en/press-releases/2015/12/1974964-ericsson-and-apple-sign-global-patent-license-agreement-settle-litigation>

⁸⁵ En ekonomisk störning är en oförutsedd händelse som förändrar ekonomins utveckling. En sådan kan vara antingen positiv eller negativ samt ha temporära och/eller permanenta effekter.

produktivitet (TFP) blir varaktigt lägre. Till exempel kan en varaktigt ökad osäkerhet leda till att företagen minskar sina investeringar. Det innebär att mängden kapital per arbetad timme blir mindre än den annars skulle ha varit vilket hämmar produktiviteten. I det här fallet återhämtar sig produktivitetstillväxten och blir lika hög som innan störningen men produktivetsnivån förblir lägre än vad den skulle ha varit i avsaknad av störningen. Nivån har därmed skiftat ner men lutningen på linjen, det vill säga ökningstakten, är densamma som trendtillväxten före krisen.

Ett ännu mer pessimistiskt scenario är att även tillväxttakten blir permanent lägre, det vill säga en ”permanent nivå- och tillväxtstörning”. Den teknologiska utvecklingen kan bli långsammare än tidigare, exempelvis på grund av lägre investeringar i forskning och utveckling, vilket orsakar varaktigt svagare produktivitetstillväxt. Det skulle medföra att skillnaden mellan produktivetsnivån och trendnivån i ovanstående exempel fortsätter att bli större på obestämdd tid.⁸⁶

PRODUKTIVITETSTILLVÄXTEN I SVERIGE LÄGRE ÄN TREND SEDAN 2007

Utvecklingen i Sverige sedan 2007 påminner om det pessimistiska scenariot ”permanent nivå- och tillväxtstörning” i diagram 45. Det vill säga produktivetsnivån och produktivitetstillväxten (lutningen på linjen) har varit lägre än vad som impliceras av den historiska trenden före 2007 (se diagram 46). I diagrammet jämförs utfallen för produktiviteten med en framskrivning av produktivetsnivån från och med 2007 med den historiska trendtillväxten som var 2,8 procent 1982–2006. Produktivetsnivån skiftade ner påtagligt i samband med krisen och därefter har även tillväxttakten varit låg, med enstaka undantag.

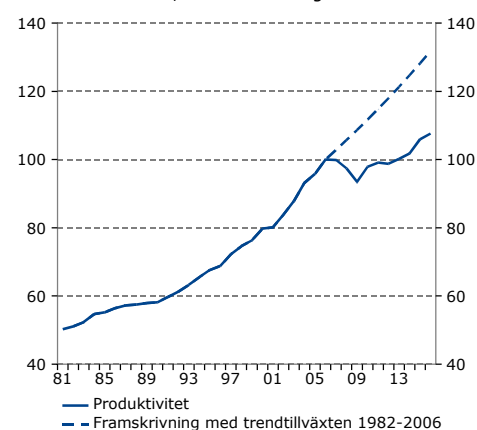
Den svenska produktivitetstillväxten var dock ovanligt hög i synnerhet 1997–2006, vilket till stor del förklaras av exceptionell produktivitetstillväxt inom informations- och kommunikationsteknologi (IKT) som drev upp produktivitetstillväxten i hela näringslivet (se diagram 47). Produktivitetstillväxten inom branschen informations- och kommunikationstjänster har stått för omkring en tredjedel av produktivitetstillväxten i näringslivet 1994–2016. Detta trots att branschen är liten och endast uppgick till drygt 8 procent av hela näringslivets förädlingsvärde 2016. Det är dock endast de direkta produktivitetshöjande effekterna av IKT-branscherna som fångas här och inte de indirekta effekterna som uppstår när IKT-tjänster implementeras även i andra branscher.⁸⁷ Att Sverige hade så pass hög produktivitetstillväxt i telekomsektorn berodde bland annat på Ericssons

⁸⁶ För ytterligare beskrivning se Barnett m.fl. (2014).

⁸⁷ IKT-branscherna avser informations- och kommunikationsverksamhet (J58-J63) och tillverkning av datorer, elektronikvaror och optik (C26) enligt SNI2007.

Diagram 46 Produktivetsnivå i näringslivet

Index 2006=100, kalenderkorrigerade värden

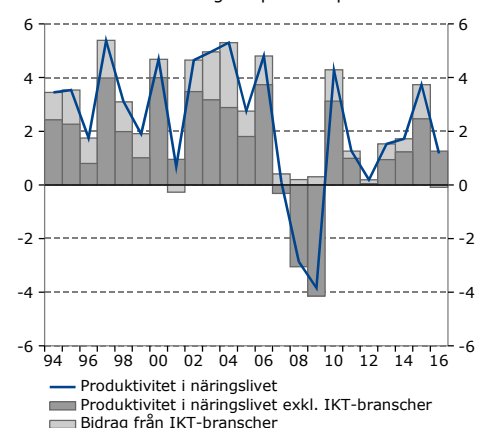

Anm. Trendtillväxten avser den genomsnittliga produktivitetstillväxten i näringslivet 1982–2006 på 2,8 procent.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 47 Produktivitet i näringslivet och bidrag från IKT-branscher

Procentuell förändring respektive procentenheter

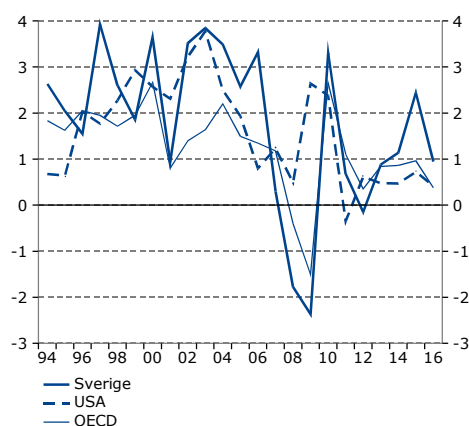

Anm. IKT-branscherna avser J58–J63 samt C26 enligt SNI2007 se fotnot 87.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 48 Produktivitet i hela ekonomin

Procentuell förändring

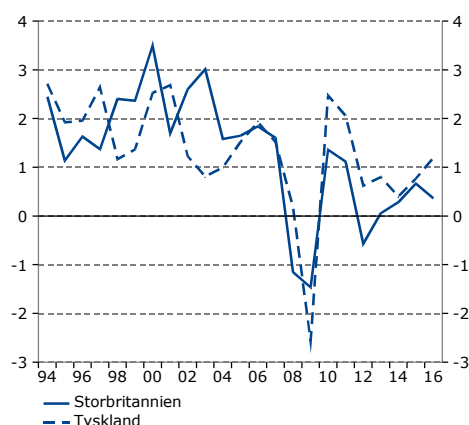

Anm. Avser produktivitet per sysselsatt för OECD, för övriga länder per timme.

Källor: Conference Board och Macrobond.

Diagram 49 Produktivitet i hela ekonomin

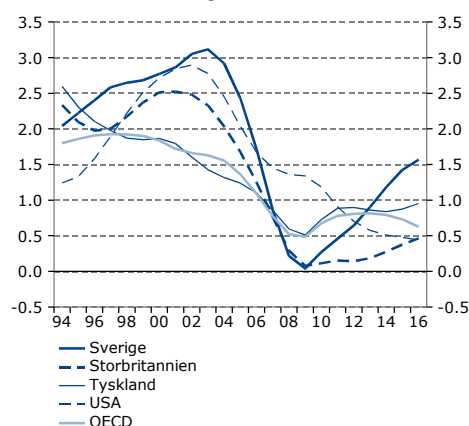
Procentuell förändring

Källor: Conference Board och Macrobond.

Diagram 50 Produktivitet i hela ekonomin, trend

Procentuell förändring

Anm. Trend beräknad med ett HP-filter. Avser produktivitet per sysselsatt för OECD, för övriga länder per timme.

Källor: Conference Board, Macrobond och Konjunkturinstitutet.

framstående position i telekombranschen. I Långtidsutredningen (2008) fastslås att IKT-branschen har spelat en avgörande roll för produktivitetstillväxten i näringslivet 1997–2005. Omkring hälften av TFP-tillväxten i näringslivet under perioden kan hänföras direkt till IKT-branschen. Tillväxtanalys (2014) kommer fram till en liknande siffra i sina beräkningar och menar att drygt 30 procent av produktivitetstillväxten i den svenska ekonomin åren 1995–2005 kommer från informations- och kommunikationstjänster.

LÅG PRODUKTIVITETSTILLVÄXT ÄVEN I ANDRA LÄNDER

Många andra länder har haft en liknande produktivitetsutveckling som Sverige sedan finanskrisen. Produktivitetstillväxten i OECD-länderna har utvecklats på ett likartat sätt med ett initialt stort fall följt av en kraftig uppgång och därefter låga ökningstakter (se diagram 48).⁸⁸ I USA minskade produktivitetstillväxten tidigare än i Sverige. Åren 2005–2008 var produktivitetstillväxten i USA dämpad. Sedan ökade produktiviteten snabbare igen under ett par år men från och med 2011 har ökningstakten varit ovanligt låg i ett historiskt perspektiv. Storbritannien har haft ännu svagare produktivitetstillväxt än Sverige, i synnerhet åren 2012–2016 (se diagram 49). Under 2015–2016 har Sverige haft en högre produktivitetstillväxt än genomsnittet för de andra OECD-länderna. Det förklaras delvis av tillfälliga effekter som höjde BNP 2015 men också av ett konjunkturellt uppsving i Sverige. Att många länder samtidigt har haft svag produktivitetstillväxt indikerar att det delvis finns gemensamma förklaringsfaktorer till utvecklingen.

Under 1990-talet hade många länder hög produktivitetstillväxt. Diagram 50 visar den trendmässiga⁸⁹ produktivitetstillväxten i ett antal länder. I USA var produktivitetstillväxten hög 1998–2004, vilket till stor del förklaras av hög produktivitetstillväxt inom informations- och kommunikationsteknologi.⁹⁰ I USA har trendtillväxten gradvis minskat sedan 2002. OECD-länderna har sammantaget haft en något lägre trendtillväxt än Sverige och den började avta omkring 2000.

MÖJLIGA FÖRKLARINGAR TILL DEN LÅGA PRODUKTIVITETSTILLVÄXTEN

I breda drag kännetecknas utvecklingen av att produktivitetstillväxten successivt har minskat i många länder. Denna trendmässiga avmattning har pågått en längre tid och har fortsatt efter finanskrisen. Det talar för att det fanns faktorer redan innan krisen som hade dämpande effekter på produktivitetstillväxten

⁸⁸ I detta kapitel används generellt statistik från SCB när endast produktiviteten i Sverige visas. Vid internationella jämförelser används data från the Conference Board (Total Economy Database) eller OECD.

⁸⁹ Med trendmässig avses en mekanisk rensning av den faktiska produktiviteten från the Conference Board med hjälp av ett HP-filter (lamda 6,25).

⁹⁰ Se OECD (2015).

globalt. IMF konstaterar i flera studier att produktivitetstillväxten har saktat in i de avancerade ekonomierna och att denna trend pågick redan innan finanskrisen.⁹¹ Även OECD drar liknande slutsatser.⁹²

För Sveriges del är det sannolikt flera olika faktorer som samverkar till den svaga potentiella produktivitetstillväxten och dessa är delvis kopplade till finanskrisen och utvecklingen i andra länder. I detta avsnitt redogörs för en del möjliga orsaker till nedväxlingen som kan vara relevanta för Sverige.⁹³

Avtagande effekter på produktiviteten av information- och kommunikationsteknologi

Flera studier visar hur så kallade genombrottsteknologier, till exempel elektricitet och information- och kommunikationsteknologi (IKT), påverkar produktivitetstillväxten, se till exempel Löf (2012). Löf argumenterar för att genombrottsteknologier inledningsvis påverkar produktivitetstillväxten i ganska liten utsträckning för att sedan successivt öka innan den åter faller tillbaka. För Sveriges del bidrog IKT-branscherna med ca 1 procentenhet till den årliga produktivitetstillväxten i näringslivet under 1990-talet. Siffran ökade till ca 2 procentenheter under början av 2000-talet men har sedan minskat till ca 0,5 procentenheter (se diagram 47). Produktivitetstillväxten i IKT följer således ett förväntat mönster. Nedväxlingen i produktivitetstillväxten i de avancerade länderna beror enligt Dabla-Norris m.fl. (2015) delvis på en inbromsning efter en period av ovanligt hög produktivitetstillväxt driven av innovationer i IKT.

Avtagande tillväxt i de teknologiskt mest avancerade länderna

Tillväxten i de länder och branscher som har de mest avancerade teknologierna i världen, här benämnt produktivetsfronten, är en viktig drivkraft för produktivitetstillväxten globalt. Anledningen är att nya teknologier kan spridas från dessa länder till andra delar av världsekonomin. Många företag som befinner sig på produktivetsfronten har sin bas i USA, som är högteknologiskt och drivande vad gäller forskning och utveckling på många områden. Näringslivet i USA är därmed en viktig drivkraft för den globala produktivitetstillväxten. Vilket land som är ledande skiljer sig dock mellan olika branscher, se avsnittet ”Branschvisa jämförelser av produktivetsnivån mellan länder”.

Sedan början av 2000-talet har produktivitetstillväxten i USA och många andra avancerade ekonomier mattats av. Detta har

⁹¹ Se till exempel IMF (2015) och Dabla-Norris m.fl. (2015).

⁹² Se till exempel OECD (2014) och OECD (2015).

⁹³ Se även i fördjupningen ”Produktivitetstillväxten i Sverige” i Konjunkturinstitutet (2015c).

sannolikt spelat en viktig roll även för avmattningen i produktivitetstillväxten i Sverige.

Den teknologiska utvecklingen framöver kommer att spela en viktig roll för produktivitetstillväxten. Den teknologiska utvecklingen är av naturliga skäl mycket svårbedömd, och därmed även produktivitetstillväxten. I kölvattnet av det senaste decenniets avmattning i produktivitetstillväxten i många länder har det uppstått en debatt kring huruvida inbromsningen är temporär eller inte. Gordon (2014) argumenterar för att inbromsningen i produktivitetstillväxten i USA är ett permanent fenomen och att innovationstakten framöver kommer förbli ungefär samma som den genomsnittliga årliga ökningstakten de senaste 40 åren. Samtidigt finns andra forskare, till exempel Mokyr (2014) och Brynolfsson och McAfee (2011) som är mer optimistiska och menar att den teknologiska utvecklingen inte har stagnerat utan att IKT kommer att fortsätta att driva produktivitetstillväxten i de teknologiskt mest avancerade ledande länderna (se rutan ”Forskningens syn på den framtida teknologiska utvecklingen”).

Forskningens syn på den framtida teknologiska utvecklingen

Det finns en hel del litteratur om vad som kan tänkas driva den teknologiska utvecklingen framöver. Här redovisas delar av denna forskning.

Gordon (2014) anser att det är orealistiskt att produktivitetstillväxten kommer att växla upp till historiska ökningstakter den kommande tioårsperioden. Gordon framhåller att det skedde betydande innovationer (till exempel elektricitet) som medförde att produktivitetstillväxten i USA var hög en stor del av 1900-talet, fram till början av 1970-talet. Dätidens innovationer var mycket viktigare för produktivitetstillväxten än dagens innovationer inom informations- och kommunikationsteknologi (IKT). Produktiviteten kommer framöver enligt Gordon att fortsätta växa i ungefär samma takt som genomsnittet de senaste 40-åren. Bidraget till produktivitetstillväxten från IKT har enligt Gordon avtagit och kommer att förbli lägre.

En annan teori som redogörs för i en OECD-studie av Andrews m.fl. (2015) är att inbromsningen i produktivitetstillväxten inte observeras bland de mest produktiva företagen. De resonerar kring att den teknologiska utvecklingen i ledande globala företag fortfarande går snabbt men att teknologiöverföringen till företag med lägre produktivitet i länderna går långsamt.⁹⁴ Teknologin implementeras alltså inte på bred front. Det stämmer enligt studien med annan forskning som visar på långsam implementering av ny teknologi och på att ett fåtal företag går mycket bra, så kallade ”superstars”.

⁹⁴ I studien analyseras 100 företag i 23 länder, däribland Sverige. Dessa 100 företag antas i studien utgöra produktivitetsfronten 2001–2009.

Mokyr (2014) och Brynolfsson och McAfee (2011) menar å andra sidan att den teknologiska utvecklingen inte har stagnerat utan att bland annat IKT kommer att fortsätta att driva utvecklingen. Enligt Mokyr är några tänkbara drivande faktorer ”sakernas internet”, robotar och artificiell intelligens. Andra exempel är företag som kopplar samman säljare och köpare på nya sätt och som skapar nya marknader för tillgångar som en stor del av tiden inte används. Även Bransletter och Sichel (2017) för liknande resonemang och menar att teknologiska framsteg inom bland annat hälsovård och utbildning har stora möjligheter att driva utvecklingen framåt.

Lågkonjunkturen kan ha hämmat produktivitetshöjande investeringar

En annan möjlig förklaring till den låga produktivitetstillväxten i Sverige är att den utdragna lågkonjunkturen kan ha hämmat produktivitetshöjande investeringar. Exempelvis kan en varaktigt ökad osäkerhet om den makroekonomiska utvecklingen ha bromsat företagens investeringar. Även svårigheter för företag att få finansiering till rimlig kostnad kan ha haft betydelse.

Lågkonjunkturen kan ha fördröjt omallokeringen av resurser

En annan teori som framförts för andra länder av bland annat Barnett m.fl. (2014) är att den utdragna lågkonjunkturen har haft negativ inverkan på resursallokeringen, vilket i sin tur dämpat produktivitetstillväxten i näringslivet.⁹⁵

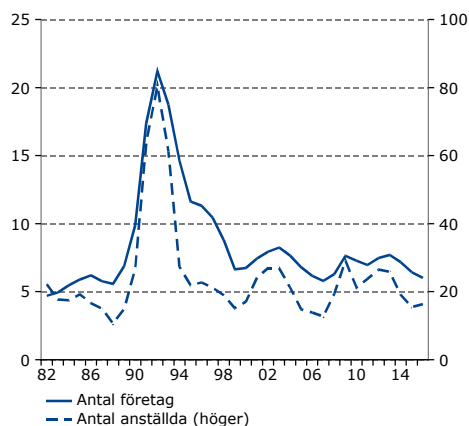
Enligt ekonomisk teori finns det ett omvandlingstryck som gör att innovativa och produktiva företag slår ut ineffektiva konkurrenter. Det kan ske både mellan företag inom samma bransch eller mellan företag i olika branscher. Över tid tvingas företag som är mindre effektiva antingen att bli effektivare eller gå i konkurs. Denna process driver på en mer effektiv resursallokering av både arbetskraft och kapital och leder till högre produktivitet i näringslivet. Denna process kan ha hindrats av olika faktorer.

Till exempel menar Barnett att denna omallokeringsprocess i Storbritannien kan ha fördröjts i samband med finanskrisen. Svaga företag har inte slagits ut i samma utsträckning som vid tidigare lågkonjunkturer. Bland annat visas i studien att antalet företagskonkurser inte steg påtagligt i Storbritannien i samband med krisen trots en djup lågkonjunktur. Att omallokeringsprocessen har störts skulle kunna ha orsakats av flera mekanismer. Några möjliga förklaringar som framförs är att företag på grund

⁹⁵ Se även Dabla-Norris m.fl. (2015) för en diskussion kring ineffektiv resursallokering.

Diagram 51 Konkurer i Sverige

Antal företag respektive anställda, tusental

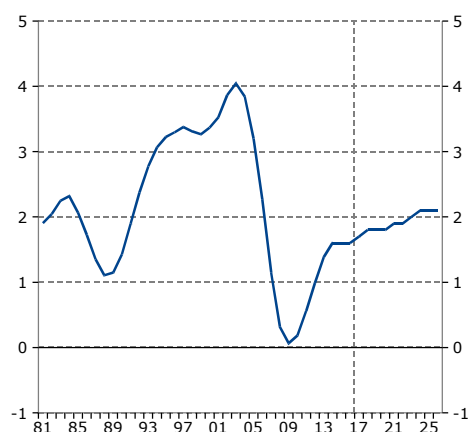

Anm. Antal anställda avser personer som blivit av med sina arbeten i samband med konkurser.

Källa: Tillväxtverket.

Diagram 52 Potentiell produktivitet i näringslivet

Procentuell förändring

Anm. Konjunkturinstitutets bedömning av potentiell produktivitet.

Källa: Konjunkturinstitutet.

av den ökade osäkerheten om den makroekonomiska utvecklingen kan ha blivit försiktigare med att investera, vilket har fördröjt omallokeringen av kapital och arbetskraft mot mer produktiva företag. Ett dysfunktionellt finansiellt system kan också ha hindrat omallokeringen av resurserna i ekonomin.

Huruvida omallokeringsprocessen kan ha fördröjts även i Sverige är svårt att avgöra. I Sverige steg inte heller antalet konkurser nämnvärt i samband med finanskrisen eller efterföljande år. Antalet anställda som blivit av med sina arbeten till följd av konkurser var dock något förhöjd 2009–2013 men inte i paritet med 1990-talskrisen (se diagram 51). Då slogs många företag i Sverige ut och många anställda blev av med sina jobb. Att inte fler företag än normalt har gått i konkurs sedan 2008 trots den djupa och utdragna lågkonjunkturen skulle kunna bero på att omvandlingstrycket har varit lågt även i Sverige och det kan ha dämpat produktivitetstillväxten i näringslivet.

PRODUKTIVITETSTILLVÄXTEN STIGER SUCCESSIVT KOMMANDE ÅR

Konjunkturinstitutet bedömer att den potentiella produktivitetstillväxten i näringslivet framöver successivt stiger från 1,7 procent i år till drygt 2 procent år 2024 (se diagram 52). Den ökningstakten motsvarar ungefär trendtillväxten för perioden 1982–2016, vilket inkluderar finanskrisen. Att produktivitetstillväxten förblir genomsnittlig och inte växlar upp till de ökningstakterna som rådde 1995–2005 beror på flera faktorer. Konjunkturinstitutet bedömer att informations- och kommunikationsteknologi (IKT) kommer att bidra mindre till produktivitetstillväxten framöver jämfört med i början av 2000-talet, då den snabba teknologikutvecklingen inom IKT-branschen var en viktig drivkraft för den höga produktivitetstillväxten i näringslivet.

I många avancerade ekonomier fortsätter produktiviteten att växa långsamt och det påverkar Sverige. Den långsammare ökningen av världshandeln sedan 2012 väntas också medföra att den teknologispredning och kunskapsöverföring som sker via handeln går relativt långsamt.⁹⁶ Sammantaget håller dessa faktorer tillbaka produktivitetstillväxten i Sverige kommande år.

DEKOMPONERING AV PRODUKTIVITETSTILLVÄXTEN I SVERIGE

För att vidare undersöka möjliga förklaringsfaktorer till den svaga produktivitetstillväxten i Sverige sedan finanskrisen kan produktivitetstillväxten i näringslivet delas upp i olika faktorer genom tillväxtbokföring (se förklaring i marginalen). Tillväxtbokföring kan göras på olika sätt. Här delas produktivitetstillväxten upp i en del som beror på kapitalförändring, en del som beror på arbetskraftens kompetens och förmågor (human-

⁹⁶ Se Vergara (2017).

kapital) och en resterande del som benämns total faktorproduktivitet (TFP). Syftet är att förstå vilken av komponenterna som har orsakat nedväxlingen i produktivitetstillväxten. För att förstå de bakomliggande orsakerna till nedväxlingen i en viss komponent krävs ytterligare, mera djuplodande, analyser. Beräkningarna som redovisas nedan baseras på tillväxtbokföring utförd av SCB.^{97, 98}

Diagram 53 visar produktivitetstillväxten i näringslivet och tillväxtbidragen från de tre komponenterna. Produktivitetstillväxten var hög fram till 2006 och alla tre komponenterna bidrog positivt till produktivitetstillväxten, med TFP som den viktigaste faktorn. Sedan 2007 har produktiviteten ökat långsammare och bidragen från TFP, kapitalfördjupningen och arbetskraftens sammansättning har alla varit lägre. Den komponent som har haft störst inverkan på inbromsningen sedan 2007 är TFP.

Tabell 7 visar produktivitetstillväxten samt tillväxtbidragen från de olika komponenterna under tre olika perioder: före krisen 1994–2006, under krisen 2007–2010 samt 2011–2016 när de största konjunkturella variationerna till följd av krisen hade klingat av.

Tabell 7 Dekomponering av produktivitetstillväxten i näringslivet i Sverige för olika perioder

Bidrag till tillväxten i produktiviteten i näringslivet

	1994–2006	2007–2010	2011–2016
Kapitalfördjupning	1,1	0,6	0,5
TFP	2,0	-1,4	0,8
Arbetskraftens kompetens och förmågor	0,5	0,1	0,3
Produktivitetstillväxt	3,5	-0,6	1,6

Anm. Genomsnittlig årlig procentuell förändring i arbetsproduktiviteten.

Källa: SCB.

Före krisen bidrog TFP med drygt hälften av produktivitetstillväxten, kapitalfördjupningen med knappt en tredjedel och resterande del kom från förbättrad kompetens och förmågor hos arbetskraften. Under krisen utvecklades de olika komponenterna på ett annat sätt. Den största avvikelsen från det tidigare mönstret var att TFP föll kraftigt och bidrog negativt till produktivitetstillväxten 2008–2009. Det var till största delen en följd av den stora konjunkturnedgången dessa år. År 2010 innebar den ekonomiska återhämtningen att TFP ökade snabbt och tog igen en stor del av det tidigare fallet. Under 2011–2016 har de tre komponenterna återgått till att ge ungefär samma relativa bidrag som före krisen, med skillnaden att samtliga bidrag har ungefär halverats.

⁹⁷ Uppgifterna för år 2016 är preliminära och kan komma att revideras.

⁹⁸ Se Hagén (2012) för en beskrivning av beräkningarna. SCB använder begreppet multifaktorproduktivitet som är en annan benämning på TFP. I denna analys används begreppet TFP.

Tillväxtbokföring

Produktivitetstillväxten kan dekomponeras i olika delar med hjälp av tillväxtbokföring. Med metoden kan till exempel produktivitetstillväxten delas upp i en del som beror på ökad insats av kapital per arbetad timme, en del som beror på ökad kompetens och förmågor hos arbetskraften och slutligen en residual som benämns total faktorproduktivitet (TFP). I ett långsiktigt perspektiv, det vill säga när man bortser från konjunkturella faktorer, bestäms produktivitetstillväxten av kapitalintensiteten i produktionen, arbetskraftens kompetens och förmågor samt av teknologiska framsteg. Beräkningarna kan göras på många olika sätt.

Kapitalfördjupning definieras som förändringen i flödet av kapitaltjänster som genereras av kapitalstocken per arbetad timme. Kapitaltjänstflödet kan approximeras med nyttjandekostnaden för den totala stocken av fysiskt realkapital och FoU-kapital. Nyttjandekostnaden beräknas som den totala kostnaden för kapitalet och bestäms av den riskfria räntan, riskpremien, hur snabbt realkapitalet förslits och prisutvecklingen för realkapitalet (se även rutan "Hur beräknas kapitaltjänsteflödet?").

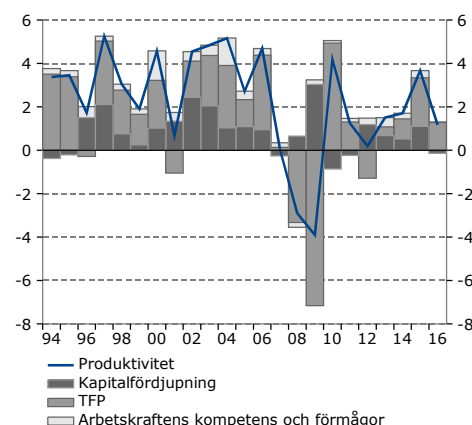
Arbetskraftens kompetens och förmågor

Mer kvalificerad arbetskraft, till exempel till följd av ökad genomsnittlig utbildningsnivå hos arbetskraften, ökar normalt produktiviteten.

TFP-tillväxt är den del av produktivitetsförändringen som inte kan förklaras av förändringar i övriga produktionsfaktorer. Högre TFP innebär att samma mängd och kvalitet av produktionsfaktorer (arbete och kapital) resulterar i mer produktion. Ökad TFP kan exempelvis vara ett resultat av teknologisk utveckling eller förbättrad förmågor att samordna och planera arbetet. I praktiken mäts TFP som en residual som fångar all förändring i produktiviteten som inte kan förklaras av kapitalfördjupning och förbättringar i arbetskraftens kompetens och förmågor. Det innebär att TFP fångar upp konjunkturella variationer i produktiviteten till följd av variationer i resursutnyttjandet, men även mätfel då det är svårt att mäta kvalitetsjusterat kapital, arbetskraftens kompetens och förmågor samt kvalitetsjusterad produktion.

Diagram 53 Dekomponering av arbetsproduktiviteten i näringslivet

Bidrag i procentenheter till arbetsproduktivitetstillväxten

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Bidraget från kapitalfördjupningen har minskat

Mängden realkapital i produktionen i förhållande till arbetsinsatsen har stor betydelse för arbetsproduktiviteten. Mer och bättre realkapital i form av till exempel maskiner, datorer och byggnader tenderar vanligen att höja produktiviteten.⁹⁹ Likaså kommer en ökad mängd FoU-kapital att öka produktiviteten, i alla fall på lite sikt. Med hjälp av bland annat uppgifter om kapitalstockar, investeringar och antalet arbetade timmar går det att beräkna betydelsen av kapitalbildningen för produktivitetstillväxten. Det som är avgörande för produktiviteten är det kapitaltjänsteflöde som kapitalstocken genererar. En ökning av kapitaltjänsteflödet per arbetad timme benämns kapitalfördjupning.¹⁰⁰

Hur beräknas kapitaltjänsteflödet?

Olika typer av realkapital har olika livslängd och olika prisutveckling. Detta innebär att kostnaden för att använda sig av olika former av realkapital skiljer sig åt. Exempelvis slits och/eller föråldras IKT-kapital betydligt snabbare än byggnader. Den så kallade nyttjandekostnaden för IKT-kapital är därför högre än för byggnader.

Nyttjandekostnaden μ uttryckt i procent av kapitalstock i (mätt i löpande priser) kan (approximativt) beräknas som:

$$\mu_i = r^* + \delta_i - \pi_i$$

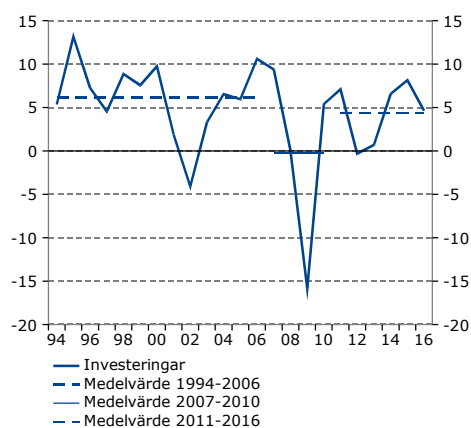
där r^* är den riskjusterade räntan, δ_i är deprecieringstakten för kapitalslag i och π_i är prisökningstakten.¹⁰¹

Nyttjandekostnaden avser mäta den samlade kostnaden för att använda olika former av realkapital och kan jämföras med en hyreskostnad. Kostnadsflödet måste motsvaras av ett (åtminstone) lika stort flöde av kapitaltjänster för att en investering ska vara motiverad. Kapitalslag med hög procentuell nyttjandekostnad måste alltså generera mer mervärde per investerad krona och tidsenhet än kapitalslag med låg procentuell nyttjandekostnad. Det så kallade kapitaltjänsteflödet S_i för en viss kapitalstock i kan approximeras som den procentuella nyttjandekostnaden för kapitalslaget μ_i multiplicerat med kapitalstockens värde i löpande priser K_i .

$$S_i = \mu_i * K_i$$

Diagram 54 Investeringar i näringslivet

Procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

⁹⁹ Kapital har en avtagande effekt på förädlingsvärdet och det finns en kritisk gräns efter vilken produktiviteten faller.

¹⁰⁰ För beräkningar relaterade till kapitalfördjupning se Hagén (2012) och SOU 2008:14.

¹⁰¹ Den riskjusterade räntan kan variera mellan olika branscher eftersom riskerna med olika verksamheter kan vara olika stora.

Det samlade kapitaltjänstflödet i en ekonomi, s , kan beräknas genom att summera kapitaltjänstflödena från alla olika kapitalslag.

$$s = \sum_i s_i$$

Investeringarna i näringslivet ökade snabbt 1994–2006, med undantag av några år under IT-krisen i början av 2000-talet (se diagram 54). I samband med finanskrisen 2007–2010 ökade inte investeringarna alls och 2011–2016 ökade de långsammare än före krisen. Kapitalstocken ökade snabbt 1996–2009, men har sedan ökat betydligt långsammare (se diagram 55). För att analysera hur en förändring i kapitalstocken påverkar produktivitetsutvecklingen måste även förändringar i kapitalstockens sammansättning studeras. Om kapitalets sammansättning skiftar i riktning mot kapital som har relativt hög nyttjandekostnad μ_i kommer detta att öka kapitaltjänstflödet s för en given nivå på kapitalstocken K . Från 1996 fram till 2002 ökade kapitalstocken för kapitalslaget ”övriga kapitaltyper” mycket snabbt (se diagram 56). Detta kapitalslag består till stor del av immateriella tillgångar, vilka i sin tur i huvudsak utgörs av genomförda investeringar i FoU och datorprogram/databaser. Nyttjandekostnaden är rimligen relativt hög och kapitalslaget ”övriga kapitaltyper” bidrog sannolikt mycket till det stigande kapitaltjänstflödet i näringslivet under perioden och därmed till kapitalfördjupningen. Under 2002–2011 har denna kapitaltyp ökat långsammare, vilket delvis skulle kunna förklara det lägre kapitalfördjupningsbidraget sedan 2007.

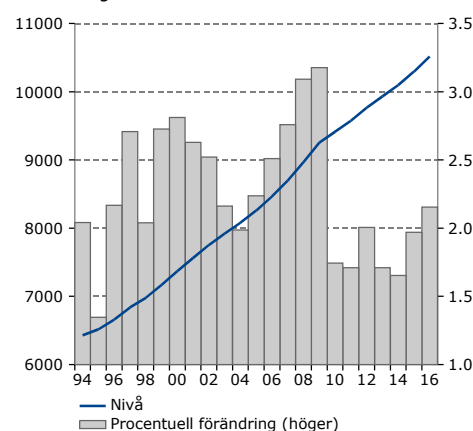
Kapitalfördjupningens bidrag till produktivitetstillväxten avser förändringen i kapitaltjänst per arbetad timme. Antalet arbetade timmar har, till skillnad från investeringarna, ökat något snabbare efter krisen jämfört med innan (se diagram 57). Sammantaget har utvecklingen av kapitaltjänsterna och arbetade timmar medfört att kapitalfördjupningens bidrag till produktivitetstillväxten har blivit mindre sedan 2007, se tabell 7.

Den långsammare kapitalfördjupningen sedan 2007 kan ha flera förklaringar. Som visades i tabell 7 har TFP ökat betydligt långsammare sedan 2007 än den gjorde före krisen. Detta beror sannolikt till viss del på att utvecklingen och implementeringen av ny teknologi gått långsammare än före krisen. Under det normala antagandet att den teknologiska utvecklingen är av arbetsbesparande karaktär talar detta i sig för att också kapitalfördjupningen går långsammare än tidigare.

Men det finns också andra tänkbara förklaringar. Barnett m.fl. (2014) beskriver olika faktorer som sannolikt påverkat investeringar i realkapital i den brittiska ekonomin efter krisen. Den förhöjda osäkerheten om den makroekonomiska utvecklingen kan ha bromsat företagens investeringar och i förlängningen kapitaltjänsterna per sysselsatt. Även försämrade tillgång till krediter för företag, det vill säga svårigheter för företag att få

Diagram 55 Kapitalstock i näringslivet

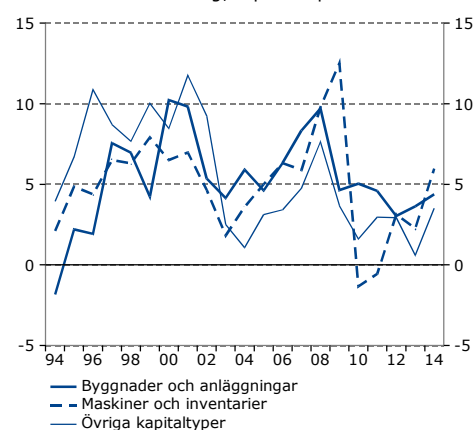
Fasta priser. Nivå respektive procentuell förändring

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 56 Kapitalstockar i näringslivet

Procentuell förändring, löpande priser

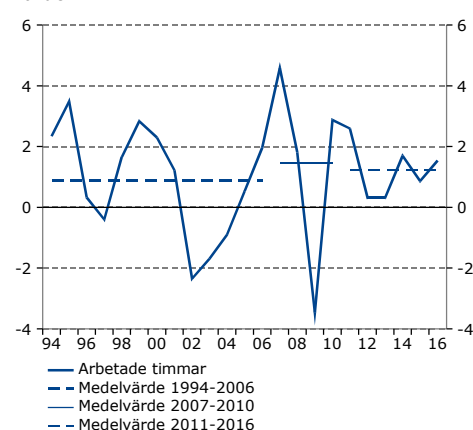

Anm. Övriga kapitaltyper avser immateriella tillgångar, vapensystem och odlade biologiska tillgångar.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 57 Arbetade timmar i näringslivet

Procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

finansiering till rimlig kostnad, kan ha haft betydelse. Det kan inte uteslutas att svårigheter att få krediter även har hämmat utvecklingen i Sverige, även om Riksbanken i en ekonomisk kommentar har konstaterat att det inte var någon allvarlig kreditåttstramning i samband med finanskrisen.¹⁰²

Arbetskraftens ökade kompetens och förmågor bidrar mindre till produktivitetstillväxten

Även arbetskraftens sammansättning har betydelse för produktivitetens utvecklingen. Om arbetskraftens kompetens och förmågor ökar bidrar det normalt till högre produktivitet. SCB beräknar en kvalitetskomponent för arbetskraften som visar hur dess sammansättning har bidragit till produktivitetstillväxten. Arbetskraften delas då upp i tre faktorer: ålder, utbildning och födelseland. Olika grupper av arbetskraften beräknas ha olika genomsnittlig produktivitet och genom denna uppdelning beaktas förändringar i arbetskraftens sammansättning över tid. Relativ lön används som approximation för relativ produktivitet mellan olika grupper. De tre faktorerna kan påverka produktiviteten på olika sätt. Till exempel kan ålder ha betydelse eftersom inte bara formell utbildning utan även arbetslivserfarenhet är viktig för en persons produktivitet. Med tilltagande ålder blir dock den formella utbildningen gradvis inaktuell och ålderns inverkan på produktiviteten är därför inte entydig. Vidare ger högre utbildning vanligen högre lön, vilket sannolikt avspeglar högre produktivitet. Födelseland kan också påverka eftersom det är möjligt att utrikes födda i genomsnitt har mindre relevant arbetslivserfarenhet för den svenska arbetsmarknaden än inrikes födda i samma ålder och med samma utbildningsnivå. Dessutom kan vissa utbildningar, till exempel inom juridik, vara svåra att tillämpa på svenska förhållanden. Även bristande kunskaper i det svenska språket skulle kunna minska utlandsföddas produktivitet.¹⁰³ Det är också möjligt att diskriminering på arbetsmarknaden leder till att utrikes födda i högre grad än svenskfödda inte lyckas få jobb som motsvarar deras kompetens och förmågor.

Förändringen i arbetskraftens sammansättning under perioden 1994 till 2006 bidrog i genomsnitt med 0,5 procentenheter per år till produktivitetstillväxten. Det innebär att arbetskraftens sammansättning förändrades i en riktning som möjliggjorde högre produktivitetstillväxt. Under perioden 2011 till 2016 var bidraget lägre och uppgick i genomsnitt till 0,3 procentenheter per år. Det lägre bidraget kan sannolikt delvis förklaras av att arbetskraftens sammansättning 2006–2014 påverkades av den dåvarande regeringens reformer på arbetsmarknaden. Den ekonomiska politiken gjorde det mer lönsamt att arbeta jämfört med att inte arbeta och gjorde det svårare att stå utanför arbetskraften, och arbetskraften ökade därför kraftigt.

¹⁰² Se Ekici m.fl. (2009).

¹⁰³ Se vidare i SOU 2008:14 där dessa exempel diskuteras.

Effekterna av dessa arbetsmarknadsreformer på produktiviteten beror på vilka grupper som tillkommit i arbetskraften. Konjunkturinstitutet bedömer att dessa arbetsmarknadsreformer haft störst effekt på arbetskraftsutbudet av personer med lägre produktivitet, vilket haft en dämpande effekt på produktiviteten hos den samlade arbetskraften.¹⁰⁴

Dessutom har utrikes födda som andel av arbetskraften ökat samtidigt som inrikes födda minskat. Utrikes födda har i genomsnitt lägre utbildningsnivå jämfört med inrikes födda. Ökningen av utrikes födda har därför sannolikt dämpat bidraget från arbetskraftens sammansättning till produktivitetstillväxten och kommer rimligen att ha en dämpande effekt även framöver.

Samtidigt har utbildningsnivån bland 25–34-åringar fortsatt att öka, vilket har verkat i motsatt riktning (se diagram 58). Det finns samtidigt tecken på svagheter i det svenska utbildningssystemet. Sverige tappade mark i den internationella PISA-studien 2012 som mäter och rankar 15-åringars kunskaper i naturvetenskap, läsförståelse och matematik. Detta kan komma att få en återhållande effekt på produktiviteten längre fram. I studien från 2015 återhämtades visserligen en del av detta.¹⁰⁵

TFP har ökat betydligt långsammare än tidigare

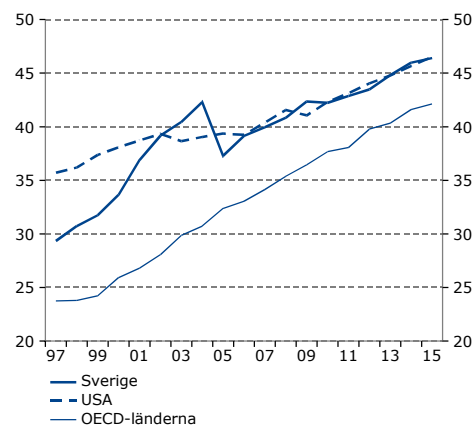
Total faktorproduktivitet (TFP) speglar bland annat den långsiktiga teknologiska utvecklingen i ekonomin. TFP-utvecklingen drivs bland annat av teknologiska framsteg och förbättrad organisation, vilket i sin tur påverkas av bland annat satsningar på FoU.¹⁰⁶ Utvecklingen av TFP i Sverige beror i hög grad på utvecklingen av teknologin i omvärlden. Den beräknade TFP-tillväxten varierar också med konjunkturen på grund av variationer i resursutnyttjandet inom företagen.

Under 1994–2006 var det teknologiska framsteg som till stor del drev produktivitetstillväxten. Men sedan 2007 är det i stället TFP som utgör den främsta förklaringen till den långsamma produktivitetstillväxten (se tabell 7). År 2015 var ett undantag och TFP-tillväxten var då hög (se diagram 59). Konjunkturinstitutet bedömer dock att detta berodde på tillfälliga faktorer.

Den långsamma TFP-utvecklingen är inte unik för Sverige. Bilden är snarlik i andra länder (se diagram 60). Många länder hade liksom Sverige stora svängningar i TFP i samband med krisen och har haft svag TFP-utveckling sedan dess. Till exempel hade Tyskland och Storbritannien volatil TFP-tillväxt under

Diagram 58 Utbildningsnivåer

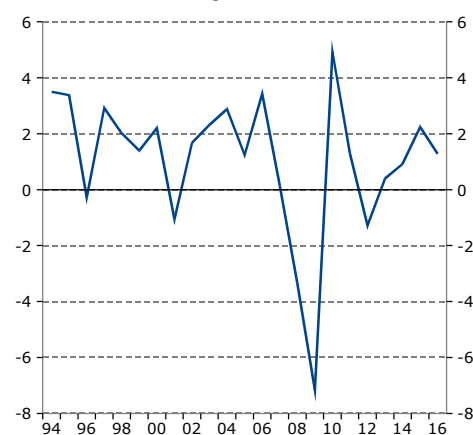
Andel med eftergymnasial utbildning, 25–34 år

Anm. Det finns tidseriebrott i serien 2001 och 2005 vilket beror på förändringar i datainsamlingen och på hur olika utbildningsnivåer klassificeras.

Källa: OECD.

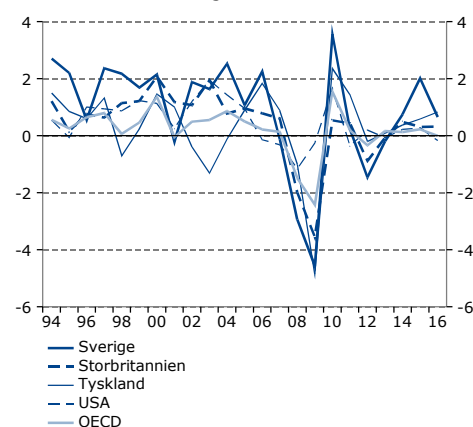
Diagram 59 TFP i näringslivet, Sverige
Procentuell förändring

Källa: SCB.

Diagram 60 TFP i hela ekonomin

Procentuell förändring

Källor: Conference Board och Macrobond.

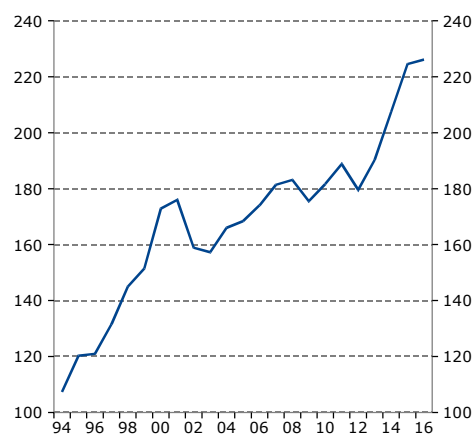
¹⁰⁴ De reformer som bedöms ha haft störst effekt är jobbskatteavdraget och förändringarna av sjukförsäkringen men även rut-avdraget, se fördjupningen "Uppdaterad bedömning av jämviktsarbetslösheten", Konjunkturinstitutet (2013) och fördjupningen "Ny politik får varaktiga effekter på arbetsmarknaden", Konjunkturinstitutet (2015b). Sannolikt har även etableringsreformen ökat arbetskraftsdeltagandet, se Konjunkturinstitutet (2014). Se även kapitel 1 om jämviktsarbetslösheten.

¹⁰⁵ Se Skolverket (2016).

¹⁰⁶ För mer diskussion kring TFP se SOU 2008:14.

Diagram 61 Immateriella investeringar i näringslivet i Sverige

Miljarder kronor, fasta priser

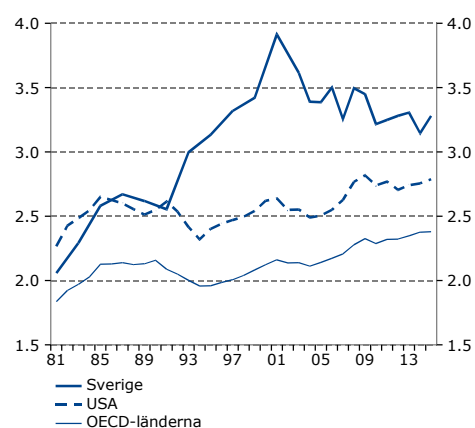

Anm. Immateriella investeringar avser FoU-investeringar, investeringar i dataprogram/databaser samt andra immateriella tillgångar.

Källa: SCB.

Diagram 62 FOU-investeringar i hela ekonomin

Procent av BNP

Anm. Före 2003 finns endast data för vartannat år för Sverige.

Källa: OECD.

2008–2010 varefter TFP har utvecklats svagt. Även i USA har TFP ökat långsamt de senaste åren.

Det är svårt att avgöra vad som har orsakat avmattningen i TFP-tillväxten. TFP-utvecklingen har påverkats av låg efterfrågan under ett antal år och TFP speglar således delvis att kapacitetsutnyttjandet varit lågt. Men att den genomsnittliga årliga TFP-tillväxten 2011–2016 har varit så pass låg förklaras sannolikt till stor del även av faktorer som inte är konjunkturella. Det är möjligt att osäkerheten förknippat med finanskrisen och den efterföljande skuldkrisen i euroområdet kan ha orsakat en långsammare utveckling och implementering av ny teknologi. Den långsammare ökningen av världshandeln sedan 2012 kan ha haft negativ inverkan på teknologispredningen, kunskapsöverföringen och även specialiseringen som vanligtvis sker via handel.¹⁰⁷ Det kan ha hållit tillbaka den teknologiska utvecklingen och påverkat TFP. Samtidigt finns argument för att digitaliseringen gör att teknologiöverföringen just nu går snabbt.¹⁰⁸

EU har tagit fram 25 olika indikatorer för att mäta ett lands innovationsklimat. Myndigheten Tillväxtanalys (2015) beskriver det svenska innovationsklimatet med hjälp av dessa indikatorer.¹⁰⁹ Utifrån indikatorerna rankas Sverige som det främsta innovationslandet i EU. Avståndet mellan Sverige och övriga innovationsledande länder har dock minskat sedan 2006.

Specifikt för Sverige är att investeringarna i immateriella tillgångar ökade svagt 2001–2012, vilket kan ha fått fördröjda negativa effekter på TFP-utvecklingen (se diagram 61). År 2014 och 2015 ökade dock dessa investeringar kraftigt, vilket borde gynna TFP-utvecklingen framöver. Sverige är ett av de mest FoU-intensiva länderna i OECD.¹¹⁰ Sverige har höga FoU-investeringar som andel av BNP, betydligt högre än genomsnittet av OECD-länderna (se diagram 62), och endast ett fåtal länder, såsom Sydkorea och Israel, har högre andelar.¹¹¹

EN MINSKANDE INDUSTRISEKTOR DÄMPAR PRODUKTIVITETSTILLVÄXTEN MARGINELLT

I föregående avsnitt visades med tillväxtbokföring att flera faktorer har bidragit till den låga produktivitetstillväxten i Sverige sedan 2007. Framför allt har en dämpad TFP-utveckling hållit tillbaka produktivitetstillväxten. Dessutom har kapitaltjänsterna per arbetad timme ökat långsammare än tidigare och därtill har

¹⁰⁷ Se Vergara (2017).

¹⁰⁸ Se Diermeier och Goecke (2017).

¹⁰⁹ Dessa indikatorer är bland annat antalet patentansökningar i relation till BNP, andelen sysselsatta i kunskapintensiva verksamheter, export av hög- och medelteknologiska varor och tjänster samt andelen sysselsatta i snabbväxande företag i innovativa sektorer.

¹¹⁰ Se SOU 2015:107.

¹¹¹ FOU-investeringarna från OECD har en annan källa och definition än FOU-investeringarna från SCB.

arbetskraftens sammansättning utvecklats på ett mindre fördelaktigt sätt än tidigare.

På aggregerad nivå kan produktivitetens utvecklingen även påverkas av sammansättningseffekter som uppstår när branscher med olika produktivitet och produktivitetstillväxt växer olika fort. I Sverige liksom i många andra avancerade ekonomier pågår en strukturomvandling från produktion i industrin till mer produktion i tjänstebranscherna.¹¹² Tjänstebranscherna står för en allt större andel av förädlingsvärdet i näringslivet samtidigt som industrins andel stadigt minskar sedan slutet av 1990-talet (se diagram 63).¹¹³ Sett till timandelar är minskningen inom industrin mer påtaglig (se diagram 64). Finanskrisen drabbade framför allt industrin och industrins andel av näringslivets produktion och arbetade timmar har fortsatt att minska sedan 2008.

Samtidigt är produktivetsnivån i industrin högre än i tjänstebranscherna (se diagram 65). Industrin har historiskt varit en viktig drivkraft för den svenska produktivitetstillväxten (se diagram 66). Tjänstebranscherna har historiskt haft en betydligt lägre genomsnittlig årlig produktivitetstillväxt än industrin. Att tjänstebranscherna växer och utgör en allt större andel av ekonomin samtidigt som industrin fortsätter att minska har därför en dämpande effekt på produktivitetstillväxten. Denna strukturomvandling har pågått sedan slutet av 1990-talet. I detta avsnitt är fokus på hur den pågående strukturomvandlingen har påverkat produktivitetstillväxten 2011–2016.

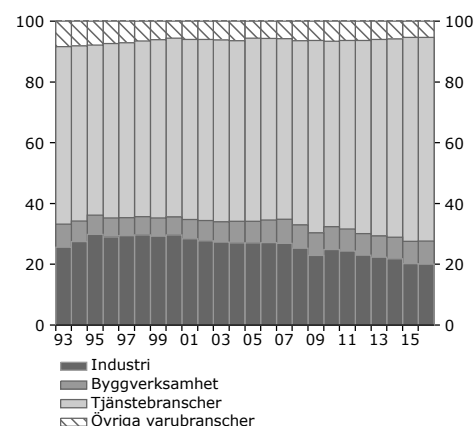
Hur beräknas sammansättningseffekter?

Påverkan av en ändrad branschammansättning på produktivitetens utvecklingen i näringslivet kan beräknas på olika sätt. En metod är att beräkna produktivitetens utvecklingen i ett alternativt scenario och sedan jämföra med utfallsdata. I det alternativa scenariot antas produktivitetens utvecklingen vara samma som utfallen i varje bransch, men branschammansättningen antas vara en annan. Skillnaden mellan den faktiska produktivitetens utvecklingen och produktivitetens utvecklingen i det alternativa scenariot visar då betydelsen av branschammansättningen för produktivitetstillväxten totalt sett. Beräkningen belyser effekten på total produktivitetstillväxt av att branschernas andel av totalt förädlingsvärde inte har varit konstanta.

I det alternativa scenariot kan vilken branschammansättning som helst väljas. Exempelvis, hur mycket högre eller lägre hade den totala produktivitetstillväxten blivit de senaste tre åren om industrins andel av näringslivets förädlings-

Diagram 63 Förädlingsvärdeandelar i näringslivet

Procent av näringslivets förädlingsvärde, löpande priser

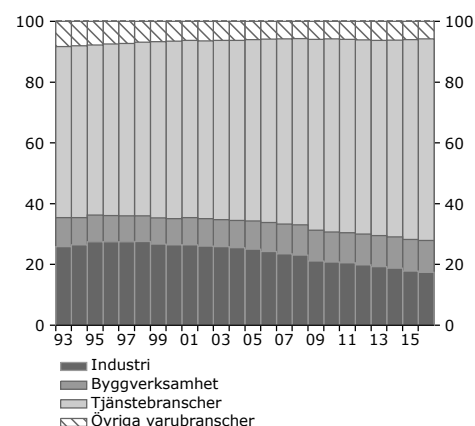

Anm. Se fotnot 113.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 64 Timandelar i näringslivet

Procent av näringslivets timmar

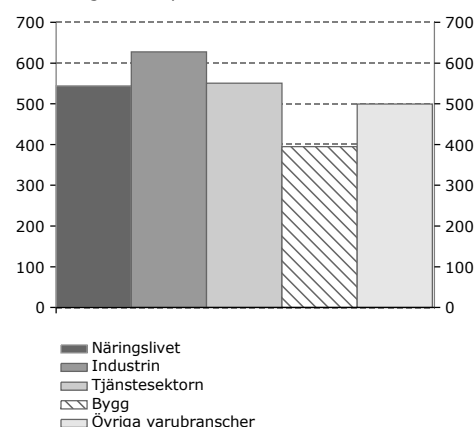

Anm. Se fotnot 113.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 65 Produktivetsnivåer i näringslivet 2016

Förädlingsvärde per timme

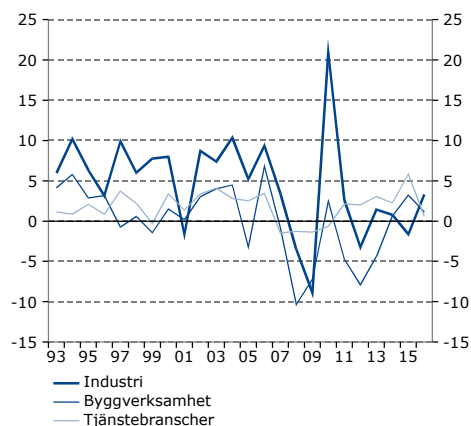

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

¹¹² Se Dabla-Norris m.fl. (2015).

¹¹³ Det finns ett tidsseriebrott 2015 på grund av förändringar i klassificeringen av Ericsson AB. Förändringen berör branscherna tillverkning av datorer, elektronikvaror och optik (C26), informations- och kommunikationsverksamhet (J58-63) samt vetenskaplig forskning och utveckling (M72). Branschaggregaten tjänste- respektive industriproduktion som innehåller dessa påverkas också.

Diagram 66 Produktivitet i näringslivet
Procentuell förändring

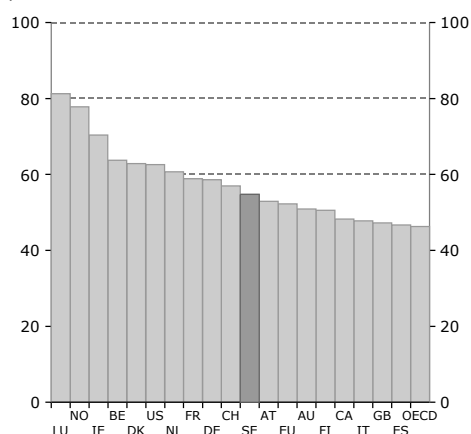

Anm. Se fotnot 113.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 67 Genomsnittlig produktivetsnivå 2013–2015 i utvalda OECD-länder

Fasta priser, USD, köpkraftsjusterad nivå, 2010 års priser. Avser OECD-länder med högst produktivitet.

Källa: OECD.

lingsvärde varit dubbelt så stor? Genom att välja en verklig branschammansättning som funnits en tidigare period så visar beräkningen hur produktivitetstillväxten påverkats av de sammansättningsförändringar som skett sedan dess. Exempelvis, hur mycket högre eller lägre hade produktivitetstillväxten varit de senaste sex åren om branscherna haft samma relativa storlek som de hade för sju år sedan?

Konjunkturinstitutets beräkningar av sammansättningseffekterna utgår från den branschammansättning som rådde år 2010. Det alternativa scenariot visar alltså hur stor produktivitetstillväxten i näringslivet hade varit om 2010 års branschammansättning hade bestått perioden 2011–2016. Tidsperioden är vald för att matcha tidsperioden i tillväxtbokföringen i föregående avsnitt där det konstaterades att produktivitetstillväxten var låg 2011–2016.

Beräkningarna visar att sammansättningseffekterna varit relativt små, men inte obetydliga. I beräkningarna delas näringslivet upp i 28 olika branscher (branschen små- och fritidshus exkluderas). De sammansättningsförändringar som skett under 2011–2016 har sänkt produktivitetstillväxten med i genomsnitt 0,2 procentenheter per år under perioden.¹¹⁴ Den genomsnittliga faktiska produktivetsutvecklingen var 1,6 procent per år 2011–2016. Om branschernas andel av total produktion i stället hade varit konstant hade den sammanvägda produktivitetstillväxten varit i genomsnitt 1,8 procent per år.

Sammantaget visar detta att sammansättningseffekterna är små, men inte försumbara. Produktivitetstillväxten i näringslivet var 1994–2006 i genomsnitt ca 3,5 procent per år. Motsvarande siffra för 2011–2016 var 1,6 procent. Bara en mindre del av nedväxlingen i produktivitetstillväxten beror alltså enligt beräkningarna på strukturomvandlingen.

Branschvisa jämförelser av produktivetsnivån mellan länder

I detta avsnitt jämförs produktivetsnivåer i olika branscher för Sverige och andra länder för att identifiera branscher där Sverige inte ligger på den internationella produktivetsfronten, det vill säga identifiera branscher i Sverige som har en lägre produktivetsnivå än den högsta nivån i en internationell jämförelse. På aggregerad nivå har Sverige en relativt hög produktivetsnivå jämfört med andra länder men inte den högsta (se diagram 67).

Det finns relativt få jämförelser av branschvisa produktivetsnivåer mellan länder på grund av bristfällig tillgång till data

Landsbeteckningar

AT	Österrike
AU	Australien
EU	EU19
BE	Belgien
CA	Kanada
CH	Schweiz
DE	Tyskland
DK	Danmark
ES	Spanien
FR	Frankrike
FI	Finland
GB	Storbritannien
IE	Irland
IT	Italien
LU	Luxemburg
NL	Nederländerna
NO	Norge
SE	Sverige
US	USA

¹¹⁴ Beräkningarna använder data från nationalräkenskaperna som publicerats före 13 september 2017. Det beror på att omklassificeringen av Ericsson mellan olika branscher som infördes från och med år 2015 medför ett tidsseriebrott som gör beräkningar av sammansättningseffekter missvisande.

för sådana jämförelser. Produktivitetjämförelserna brukar göras antingen av nivån på totalfaktorproduktiviteten (TFP) eller arbetsproduktiviteten. Om TFP-nivåer ska jämföras är det dock mycket viktigt att tillväxtbokföringen genomförs på samma sätt för alla länder.

Dabla-Norris m.fl. (2015) jämför branschvisa TFP-nivåer i ett antal länder. Enligt studien skiljde sig TFP-nivåerna i olika branscher markant mellan länder 2000–2007. Studien finner att i byggsektorn hade Sverige en av de lägsta produktivetsnivåerna av de inkluderade länderna. I branschen personliga tjänster¹¹⁵ hade Sverige lägst produktivetsnivå av länderna. Samtidigt utgjorde Sverige produktivetsfronten inom telekom och låg ytterst nära fronten i tillverkningsindustrin. Studien har samma problem med datatillgänglighet som de flesta andra jämförelser av den branschvisa produktiviteten mellan olika länder, och slutsatserna är mycket osäkra, i synnerhet beträffande byggbranschen. Studien använder data till och med 2007. En mer uppdaterad analys finns i en specialstudie från Konjunkturinstitutet (2017), som i huvudsak jämför arbetsproduktiviteten, härafter benämnt produktiviteten, och som till viss del använder samma typ av data som Dabla-Norris m.fl. (2015) men för perioden 2005–2015. En sammanfattning av specialstudien följer nedan.

ÄR SVERIGE PÅ PRODUKTIVITETSFRONTEN?

I Konjunkturinstitutets studie (2017) jämförs produktivetsnivån i svenska branscher¹¹⁶ med andra länder i Europa. I studien används tre olika metoder för att identifiera branscher som har en låg produktivitet relativt andra länder. Metodvalet beror på vilka data som ger en rättvisande jämförelse av produktivetsläget, vilket i sin tur beror på eventuella prisskillnader mellan länder, och hur användbart datamaterialet i nationalräkenskaperna är för jämförelsen.

Först jämförs produktivetsnivåer baserat på nationalräkenskapsdata i branscher som Konjunkturinstitutet bedömer vara särskilt utsatta för internationell konkurrens. Dessa konkurrensutsatta branscher är bland annat tillverkningsindustrin, jordbruk och informations- och kommunikationstjänster. För dessa branscher jämförs förädlingsvärdet per arbetad timme i gemensam valuta (euro). Jämförelsen av produktiviteten i löpande priser är rättvisande när priserna som företagen i branscherna möter är ungefär samma i alla länder. Så är sannolikt fallet för branscher som är utsatta för mycket hård internationell konkurrens. Det är dock möjligt att antagandet inte alltid håller och då är jämförelsen inte rättvisande. Vidare förutsätter jämförelsen att data från nationalräkenskaperna ger en rättvisande bild, vilket

¹¹⁵ Personliga tjänster avser hotell- och restaurangbranschen, andra samhällliga och personliga tjänster samt hushållens verksamhet.

¹¹⁶ Studien beaktar endast de branscher för vilka det finns tillgänglig relevant data. Dataunderlag och förutsättningar för att kunna dra rättvisande slutsatser finns bara för en del av alla branscher i ekonomin.

sannolikt inte är fallet för alla branscher i alla länder eftersom det är svårt att mäta förädlingsvärdet på bransch och att sammansättningen inom en bransch kan variera mellan länder. Därför bör resultaten för den branschvisa produktiviteten tolkas med stor försiktighet.

Studien visar att Sverige är nära den europeiska produktivetsfronten inom tillverkningsindustrin. Vad gäller informations- och kommunikationstjänster ligger Sverige också nära produktivetsfronten. En mer djupgående jämförelse av industrins delbranscher visar att Sverige är europaledande eller nästintill inom petroleumraffinering, skogsindustrin, datorer, elektronikvaror och optik, och informations- och kommunikationsbranschen. Men att produktiviteten i Sverige verkar vara lägre än i andra länder i branscherna textilindustri, gummi-, plast- och mineralproduktindustri, industrin för elapparatur, övrig maskintillverkning och möbelindustri inklusive övrig tillverkning och reparationer (se tabell 8). Även för mineralutvinning, jordbruk och fiske befinner sig Sverige en bra bit ifrån produktivetsfronten.

I branscher som inte är lika konkurrensutsatta kan priserna skilja sig mer mellan länder. Då behöver produktivetsnivåerna i löpande priser justeras för eventuella prisskillnader mellan länder.¹¹⁷ En sådan jämförelse för 2014 visar att Sverige har en lägre produktivetsnivå än flera andra länder inom hotell- och restaurangbranschen. I detaljhandeln är produktivetsnivån hög men i partihandeln befinner sig Sverige en bit från de ledande länderna. Beträffande transporttjänster ligger Sverige efter inom delbranschen landtransport men bra till inom sjötransport. Den svenska produktivetsnivån är också hög i branscherna företags-tjänster och finans- och försäkringsverksamhet. Osäkerheten vad gäller byggbranschen bedöms vara så pass stor att en jämförelse med andra länder inte är tillförlitlig.¹¹⁸

¹¹⁷ Nationalräkenskapsdata justeras då med hjälp av data från Groningen Growth and development Centre, som i sin tur delvis baseras på data över relativa köpkraftsindex från Eurostat.

¹¹⁸ Konjunkturinstitutet anser att det inte finns tillräckligt underlag för att verifiera om produktiviteten i Sverige är högre, lägre, eller lika den i andra länder. Byggbranschen exkluderas därför i denna analys. En anledning är svårigheten i att kvalitetsjustera förädlingsvärdet i byggandet. För ytterligare diskussion se Konjunkturinstitutet (2017).

Tabell 8 Branscher där Sverige inte är på produktivetsfronten

Metod och bransch
Metod 1: Analys baserad på nationalräkenskaper
Jordbruk och fiske
Mineralutvinning
Textilindustri
Gummi, plast och mineralproduktion
Elapparaturindustri
Övrig maskintillverkning
Möbler, reparationer med mera
Hotell- och restaurang
Partihandeln
Landtransport
Metod 2: Slutsatser från tidigare utredningar och indikatorer
Vårdbranschen

Källa: Konjunkturinstitutet (2017).

För vissa branscher ger inte nationalräkenskapsdata en adekvat beskrivning av produktionsvärdet. Då baseras analysen i stället i hög grad på slutsatserna av andra utredningar och forskningsresultat. Det gäller till exempel branschen hälso- och sjukvård. Flera internationella enkäter, forskningsstudier och utredningar genomförda av bland annat myndigheten Vårdanalys, indikerar att produktiviteten inom svenska vårdbranschen är låg i ett internationellt perspektiv.

MÖJLIGA FÖRKLARINGAR TILL ATT SVERIGE INTE ÄR PÅ PRODUKTIVITETSFRONTEN I VISSA BRANSCHER

Analysen tyder således på att det finns branscher i Sverige med lägre produktivitet än motsvarande branscher i andra länder. Det är mycket svårt att med säkerhet fastslå orsakerna till produktivitetsskillnaderna mellan länder.

För vissa branscher finns det dock troliga förklaringar. Inom exempelvis jordbruk och fiske beror det troligtvis på olika förutsättningar vad gäller geografi och klimat i förhållande till de ledande länderna. Det kan också vara så att branscherna mäts på en aggregerad nivå men att dess sammansättning är olika och att jämförelsen då inte blir helt rättvisande. Produktivitetsskillnader i mineralutvinningsindustrin beror sannolikt på de geologiska förutsättningarna. Länder med fyndigheter av fossila bränslen har en högre produktivetsnivå i mineralutvinningsbranschen jämfört med länder där mineralutvinningen består av till exempel järnmalmsfyndigheter.

Men det finns också i högre grad påverkbara orsaker till produktivitetsskillnader. Det kan vara utbildningsnivån och arbetskraftens kompetens, mängden realkapital i produktionen¹¹⁹, sats-

¹¹⁹ Det som är av stor vikt för produktiviteten är egentligen kapitaltjänsteflödet, se rutan "Hur beräknas kapitaltjänsteflödet?"

ningar på FoU och absorptionskapacitet. Absorptionskapacitet avser förmågan att tillgodogöra sig innovationer och kunskap från andras FoU-satsningar, både från andra företag och från andra länder. Kapitalintensiteten beror till viss del på branschens inriktning. Men oavsett inriktning kan produktiviteten i en bransch i regel höjas med en större insats av kapital i produktionen, och nivån på produktiviteten är därmed påverkbar. Satsningar på FoU kan påverka både TFP och kapitalintensiteten och därmed höja produktiviteten.

Dessutom kan politiska beslut påverka produktiviteten. Till exempel kan olika regleringar avseende djurhållning och miljöpåverkan påverka produktiviteten inom jordbruket. Politiska beslut som främjar kapitalbildning, utbildning samt FoU-satsningar kan höja produktivetsnivån.

Låg produktivetsnivå i delar av industrin och i vissa tjänstebranscher

Orsakerna till de lägre produktivetsnivåer som har identifierats i vissa delbranscher i industrin och i vissa tjänstebranscher är svåra att fastslå.¹²⁰ En möjlig förklaring är att den lägre produktiviteten i vissa delar av industrin skulle kunna orsakas av skillnader i investeringar i FoU och skillnader i innovationsgrad gentemot andra länder. Statistik visar att Sverige har en relativt hög andel företag med innovationsverksamhet, men att en hel del andra europeiska länder har ännu högre andelar.¹²¹ FoU i Sverige är koncentrerad till ett fåtal branscher, bland annat elektronik och transportmedel. Den lägre produktiviteten i andra branscher än dessa forskningsintensiva branscher, till exempel elapparatur, skulle kunna bero på att FoU-insatserna där är mindre.

I tjänstebranscher såsom hotell-och restaurang förklarar sannolikt inte FoU-insatser den låga produktivetsnivån eftersom dessa branscher har ett mer begränsat utrymme för innovation och teknologiska framsteg.

En annan förklaring till skillnaden i produktivetsnivåer kan vara att kapitalintensiteten i branscherna skiljer sig mellan länder. Kapitalintensiteten visar i flertalet branscher ett positivt samband med produktiviteten. Men även i detta fall är kapitalintensiteten inte hela förklaringen, eftersom Sverige har lägre produktivitet än flera länder med samma eller lägre kapitalintensitet i flera av industrins delbranscher.

Vad beträffar sambandet mellan arbetskraftens utbildning och produktiviteten så är ofta högutbildad personal komplement till kapitalinvesteringar och är på så sätt ofta mer produktiva. I den branschvisa jämförelsen i specialstudien har högskoleutbildning och produktivetsnivån i ett litet antal länder i ett fåtal branscher kunnat studeras. De data som funnits tillgängliga har

¹²⁰ En möjlig förklaring till produktivetskillnaderna är att data är missvisande.

¹²¹ Se Konjunkturinstitutet (2017).

inte visat något samband mellan formell utbildningsnivå och produktivitet. I de delbranscher där Sverige ligger efter produktivitetensmässigt har detta samband inte studerats.

Ytterligare analys av produktiviteten i dessa industri- och tjänstebranscher där Sverige enligt Konjunkturinstitutets analys inte befinner sig vid produktivetsfronten vore önskvärt för att utreda vad som ligger bakom den låga produktiviteten.

Låg produktivetsnivå i vårdbranschen

En bransch där politiska beslut kan ha mycket stor betydelse för produktivetsnivån relativt andra länder är vårdbranschen. Beträffande vårdbranschen har olika utredningar från myndigheten Vårdanalys och även den statliga utredningen ”Effektiv vård” (SOU 2016:2) visat att produktiviteten är lägre jämfört med andra länder och de har pekat på flera förklaringar till den lägre svenska produktiviteten. Förklaringar som nämns är dålig samordning mellan vårdgivare, en suboptimal arbetsfördelning mellan personalkategorier, bristande administrativa IT-verktyg och bristfällig utbildning i hur dessa ska hanteras, och att få patienter har en fast läkarkontakt. Detta indikerar att det på vissa områden i vårdbranschen finns utrymme för förbättringar som kan höja produktiviteten.

Kapitlet i korthet

- Produktivitetstillväxten har saktat in i Sverige och i andra länder. Denna utveckling påbörjades redan innan 2007 men inbromsningen har förstärkts sedan finanskrisen. Att utvecklingen i många avancerade ekonomier är likartad den i Sverige tyder på att det delvis finns gemensamma förklaringar till utvecklingen i olika länder.
- Analysen av produktivitetstillväxten på aggregerad nivå i Sverige visar att TFP, kapitalfördjupningen och arbetskraftens kompetens och förmågor har ökat långsammare jämfört med före 2007. Inbromsningen i TFP är den faktor som bidragit mest till den långsamma produktivitetstillväxten.
- Sammansättnings effekter av den pågående strukturomvandlingen på aggregerad produktivitetstillväxt bedöms vara små.
- En jämförelse av branschvisa produktivetsnivåer i olika länder visar att Sverige är ett av länderna med högst produktivitet i tillverkningsindustrin. En mer djupgående analys av industrins delar visar dock att Sverige har lägre produktivetsnivåer än i åtskilliga länder i vissa delbranscher.
- I vissa tjänstebranscher såsom hotell och restaurang, partihandeln och delar av transportsektorn är produktivetsnivåerna i Sverige också en bra bit från de ledande länderna.

Referenser

- Andrews, D., C. Criscuolo and P. Gal (2015), "Frontier Firms, Technology Diffusion and Public Policy: Micro Evidence from OECD Countries", OECD Mimeo.
- Barnett A, S. Batten, A. Chui, J. Franklin och M. Sebastià-Barriel (2014), "The UK productivity puzzle", *Bank of England Quarterly Bulletin*, 54(2), sid. 114.
- Bransletter, L. och Sichel, D. (2017), "The case for an American productivity revival", Policy Briefs PB17-26, Peterson Institute for International Economics.
- Brynjolfsson, E. och McAfee, A. (2011), *How the digital revolution is accelerating innovation, driving productivity, and irreversibly transforming employment and the economy*, Digital Frontier Press.
- Dabla-Norris, E., S. Guo, V. Haksar, M. Kim, K. Kochhar, K. Wiseman, och A. Zdzienicka (2015), "The New Normal: A Sector-Level Perspective on Productivity Trends in Advanced Economies", IMF Staff Discussion Notes 15/3, IMF.
- Diermeier, M. och Goecke H. (2017) Productivity, Technology Diffusion and Digitization. CESifo Forum. 18. 26-32.
- Ekici, B, G. Guibourg och P. Åsberg-Sommar (2009), "Ingen allvarlig kreditstramning i Sverige", Ekonomisk kommentar 2009:8, Sveriges Riksbank.
- Gordon, R. (2014), "The demise of U.S. Economic Growth: Restatement, Rebuttal, and Reflections", Working paper no. 19895, NBER.
- Hagén, H.-O. (2012), "Multifactor productivity growth in Sweden 1993–2010", i *Yearbook on Productivity 2012*, Statistiska centralbyrån.
- IMF (2015), "Where are we headed? Perspectives on potential output", kapitel 3 i *World Economic Outlook April 2015: Uneven Growth*, USA: IMF.
- Konjunkturinstitutet (2013), fördjupningen "Uppdaterad bedömning av jämviktsarbetslösheten" i *Konjunkturläget December 2013*.
- Konjunkturinstitutet (2014) *Lönebildningsrapporten 2014*.
- Konjunkturinstitutet (2015a) "En beskrivning av hur Konjunkturinstitutet beräknar potentiell BNP", promemoria, 2015-12-15, Konjunkturinstitutet.
- Konjunkturinstitutet (2015b) fördjupningen "Ny politik får varaktiga effekter på arbetsmarknaden" i *Konjunkturläget Juni 2015*.
- Konjunkturinstitutet (2015c), fördjupningen "Produktivitetsutvecklingen i Sverige" i *Lönebildningsrapporten 2015*.
- Konjunkturinstitutet (2017) Är Sverige på produktivetsfronten? Specialstudie 58.
- Lööf, H. (2012), Innovationsstudie. På uppdrag av SCB.
- Mokyr, J. (2014) Secular stagnation? Not in your life, i Baldwin, R. och Teulings, C. (red.), *Secular Stagnation: Facts, Causes and Cures*, London, CEPR Press, sid. 83-89.
- OECD (2014), "Growth prospects and fiscal requirements over the long term" i *OECD Economic Outlook*, 2014(1), sid. 213-253.
- OECD (2015), *The future of productivity*, Paris: OECD Publishing.

- Skolverket (2016), *PISA 2015, 15-åringars kunskaper i naturvetenskap, läsförståelse och matematik*, Rapport 450, Stockholm: Skolverket.
- SOU 2015:107, *Forskning, innovationer och ekonomisk tillväxt*, bilaga 8, Långtidsutredningen 2015, Stockholm: Finansdepartementet.
- Tillväxtanalys (2014), *Digitaliseringens bidrag till tillväxt och konkurrenskraft i Sverige*, rapport 2014:13, Tillväxtanalys.
- Tillväxtanalys (2015), *Innovationsklimatet i Sverige – en analys av Innovation Union Scoreboard*, rapport 2015:06, Tillväxtanalys.
- Vergara, S. (2017), "The Slowdown in Productivity Growth: A View from International Trade", Development Issues No.11, UN/DESA.

FÖRDJUPNING

Sysselsättning och konkurrenskraft i den svenska tillverkningsindustrin

I Lönebildningsrapporten 2016 gjorde Konjunkturinstitutet bedömningen att det svenska näringslivet stod sig väl i den internationella konkurrensen. I den här fördjupningen uppdateras analysen av tillverkningsindustrins konkurrenskraft i förhållande till viktiga konkurrentländer i Europa. Tillverkningsindustrins relativa arbetskostnadsandel har de senaste åren varit något högre än tidigare, vilket antyder att industrins konkurrenskraft har försvagats något. Företagens egna svar i Konjunkturinstitutets barometerundersökning visar dock att lönsamheten är tillfredställande. Dessutom är investeringarna i tillverkningsindustrin höga. Detta talar för att det finns en framtidstro och att tillverkningsindustrin är internationellt konkurrenskraftig. Vissa debattörer har lyft fram den minskande sysselsättningen inom tillverkningsindustrin som ett argument för att tillverkningsindustrins konkurrenskraft håller på att urholkas. Men trenden med en minskande sysselsättning i tillverkningsindustrin är tydlig i stora delar av Europa. Denna utveckling beror i grunden på att produktiviteten ökar relativt snabbt i tillverkningsindustrin. Den nedåtgående sysselsättningstrenden i den svenska tillverkningsindustrin bör därför inte tolkas som att den internationella konkurrenskraften är svag.

I denna fördjupning analyseras hur den svenska tillverkningsindustrins¹²² konkurrenskraft har utvecklats i ett europeiskt perspektiv och om den nedåtgående sysselsättningstrenden är en indikation på att konkurrenskraften är svag. Jämförelsen med andra europeiska länder är särskilt relevant eftersom viktiga konkurrentländer i Europa ofta används som referenspunkt i den svenska lönebildningen.

Internationell konkurrenskraft kan definieras på olika sätt (se faktaruta i marginalen). I den här fördjupningen ligger fokus på förmågan att konkurrera på internationella marknader. Tyvärr finns det inte uppdaterade data att tillgå för att göra en jämförelse av avkastningen på produktivt kapital (maskiner, byggnader, med mera) i tillverkningsindustrin i olika europeiska länder. Variationer i arbetskostnadsandelen speglar dock hur avkastningen på det produktiva kapitalet förändras över tiden. Arbets-

Internationell konkurrenskraft

Konkurrenskraft är till sin natur ett relativt mått som kan definieras på många olika sätt. Ur ett bredare samhällsekonomiskt perspektiv kan real BNI per person i arbetsför ålder i Sverige jämfört med i omvärlden ses som ett relevant mått, eftersom det speglar hur mycket konsumtionsutrymme som skapas per person i arbetsför ålder jämfört med i omvärlden.

I denna fördjupning ligger fokus på tillverkningsindustrins förmåga att konkurrera på internationella marknader. Avkastningen på produktivt kapital i den svenska tillverkningsindustrin i förhållande till i omvärlden är då en relevant indikator på den internationella konkurrenskraften. Med produktivt kapital avses fysiskt realkapital, såsom byggnader och maskiner, samt immateriella tillgångar som patent med mera.

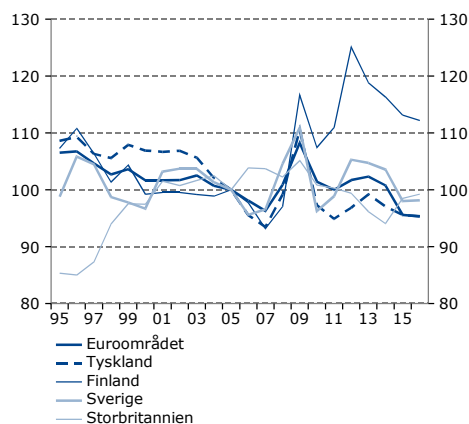
Skulle kapitalavkastningen vara lägre i den svenska tillverkningsindustrin än i omvärlden kan detta vara en indikation på att lönsamheten i den svenska tillverkningsindustrin är relativt låg. Det är dock viktigt att notera att avkastningskravet på kapital varierar mellan olika kapitalslag, bland annat beroende på hur snabbt kapitalet förslits och föråldras. Dessutom kan avkastningskravet variera mellan olika företag och branscher beroende på hur stort risktagande som verksamheten är förenad med.

För en utförlig genomgång av begreppet konkurrenskraft, se Tillväxtanalys (2009).

¹²² Tillverkningsindustrin (SNI-kod C) avser företag som framställer varor genom bearbetning, alltifrån livsmedelsberedning till produktion av motorfordon och möbler. Benämningen industri brukar användas för att beskriva tillverkningsindustrin tillsammans med mineralutvinningsindustrin (SNI-kod B). Byggbranschen (SNI-kod F) brukar normalt inte räknas som en del av industrin.

Diagram 68 Arbetskostnadsandel i tillverkningsindustrin

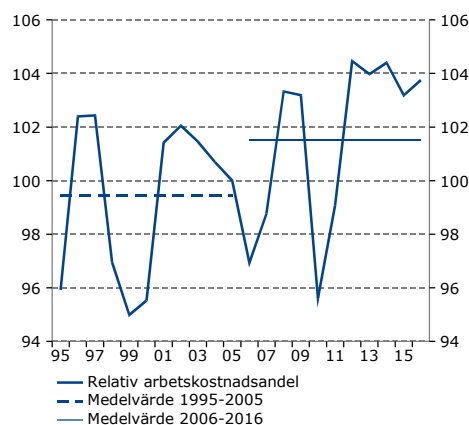
Index 2005=100

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 69 Relativ arbetskostnadsandel i tillverkningsindustrin

Index 2005=100

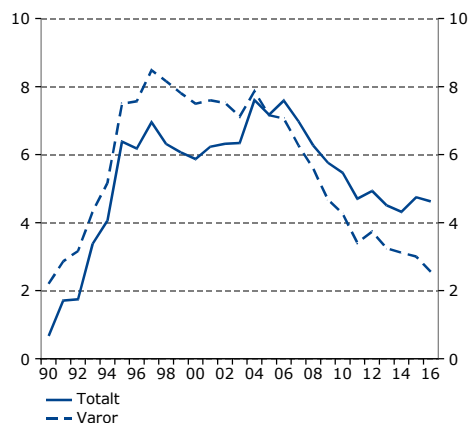

Anm. Relativ arbetskostnadsandel avser Sverige relativt KIX-vägd omvärld (euroområdet, Danmark, Norge och Storbritannien).

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 70 Sveriges handelsbalans

Procent av BNP

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

kostnadsandelen mäter hur stor andel av förädlingsvärdet (det mervärde som skapas i produktionen) som går åt till kostnader för arbetskraften.¹²³ Den resterande delen benämns vinstandel och kan ses som avkastningen på det produktiva kapitalet (före bolagsskatt). En högre arbetskostnadsandel indikerar alltså, allt annat lika, att avkastningen på det produktiva kapitalet är lägre. Data över arbetskostnadsandelar finns att tillgå bland annat från nationella statistikällor och Eurostat.

TILLVERKNINGSINDUSTRINS KONKURRENSKRAFT I ETT EUROPEISKT PERSPEKTIV

Tillverkningsindustrin utgör en stor del av den svenska exportnäringsen. Tillverkningsindustrin är särskilt hårt utsatt för internationell konkurrens och det är därför av stort intresse att följa utvecklingen just där.

I Lönebildningsrapporten 2016 drog Konjunkturinstitutet slutsatsen att den svenska tillverkningsindustrin som helhet står sig väl i den internationella konkurrensen. Till grund för detta låg bland annat en analys av hur arbetskostnadsandelen i den svenska tillverkningsindustrin utvecklats relativt viktiga konkurrentländer i Europa. Eftersom arbetskostnadsandelen kan vara olika hög i olika länder av strukturella skäl, till exempel till följd av skillnader i branschammansättning och lönestruktur, är det inte särskilt meningsfullt att jämföra arbetskostnadsandelar i absoluta tal. Förändringar över tid i den relativa arbetskostnadsandelen mellan olika länder kan däremot ge information om hur ett lands internationella konkurrenskraft utvecklas.

Sedan Lönebildningsrapporten 2016 har det tillkommit data för industrins arbetskostnadsandel i Sverige och i övriga Europa samtidigt som historisk data har reviderats. Som framgår av diagram 68 var arbetskostnadsandelen i den svenska tillverkningsindustrin i det närmaste oförändrad mellan 2015 och 2016. I några av konkurrentländerna minskade dock arbetskostnadsandelen något i följd, bland annat i Tyskland.

I diagram 69 visas hur arbetskostnadsandelen i tillverkningsindustrin i Sverige har utvecklats i relation till den KIX-vägd arbetskostnadsandelen för euroområdet, Danmark, Norge och Storbritannien.¹²⁴ Medelvärdet för den relativa arbetskostnadsandelen 2006-2016 är ca 2 procent högre än genomsnittet för 1995-2005. För en del av konkurrentländerna har arbetskost-

¹²³ Här används arbetskostnader exklusive löneskatter som betalas av arbetsgivaren och exklusive lönesubventioner, i enlighet med Eurostats definition. Löneskatter är en delmängd av den totala arbetsgivaravgiften som inte är öronmärkt till sociala försäkringar som kommer arbetstagarna tillgodo, exempelvis allmän ålderspension eller sjukförsäkring.

¹²⁴ KIX-vikter publiceras av Riksbanken och används bland annat för att väga samman den effektiva växelkursen för kronan.

nadsandelen reviderats ner för 2014 och 2015 jämfört med de data som användes i Lönebildningsrapporten 2016. Slutsatsen blir därför något annorlunda än i förra årets rapport då den relativa arbetskostnadsandelen bedömdes vara på en ungefär normal nivå. Det faktum att den relativa arbetskostnadsandelen har varit på en jämförelsevis hög nivå de senaste fem åren talar i sig för att den svenska tillverkningsindustrins konkurrenskraft har försvagats något på senare tid i ett europeiskt perspektiv. Osäkerheten är dock stor och det är ännu för tidigt att säga om den jämförelsevis höga relativa arbetskostnadsandelen 2012–2016 är av cyklisk karaktär eller om den kommer att bestå.

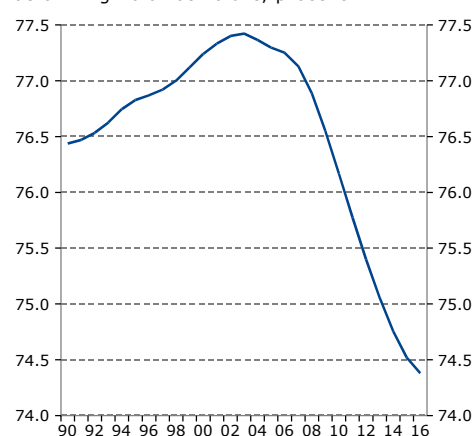
Samtidigt bör det noteras att Sveriges sparande mot omvärlden ökade kraftigt under andra halvan av 1990-talet. Detta tog sig uttryck i att handelsbalansöverskottet ökade till över 6 procent av BNP och nettoexporten av varor var än högre (diagram 70). Uppgången i sparandet gentemot omvärlden drevs bland annat av att de offentliga finanserna behövde konsolideras efter den djupa ekonomiska krisen i början på 1990-talet. Dessutom talade demografin i Sverige för ett högt finansiellt sparande mot omvärlden. Andelen av befolkningen som var i arbetsför ålder (20-64) steg till en hög nivå (diagram 71) och behoven av att spara inför pensionen var därför jämförelsevis stora under perioden. Överskotten i utrikeshandeln kvarstod under den första halvan av 2000-talet då den svenska ekonomin var nära konjunkturrell balans. De stora överskotten var alltså inget konjunkturrellt fenomen och en rimlig slutsats är därför att den svenska exportsektorn hade en hög internationell konkurrenskraft under perioden.

Den demografiska utvecklingen vände några år in på 2000-talet och de offentliga sparbehoven har minskat markant efter konsolideringen under 1990-talet. Det är därför naturligt att det finansiella sparandet gentemot omvärlden, och därmed handelsbalansen och nettoexporten av varor, har fallit tillbaka det senaste decenniet. Den svenska ekonomin var nära konjunkturrell balans 2016. Det faktum att handelsbalansen fortfarande var rejält positiv i föl indikerar att den svenska exportsektorn som helhet fortfarande står sig ganska väl i den internationella konkurrensen. Det betydande överskottet i nettoexporten av varor tyder på att detta även gäller för tillverkningsindustrin.

Företagens egna svar i Konjunkturinstitutets företagsbarometer ger stöd åt en sådan tolkning (diagram 72). Lönsamhetsomdömena för företagen i tillverkningsindustrin har de senaste tre åren varit i paritet med genomsnittet sedan 1996. Detta tyder på att lönsamheten är tillfredställande. En stor del av det som produceras i tillverkningsindustrin exporteras och mycket av det som produceras för hemmamarknaden möter internationell

Diagram 71 Befolkning 20–64 år

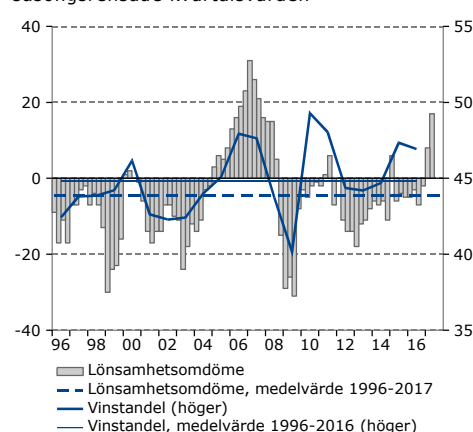
Befolkning 20–64 år som andel av total befolkning 20 år och äldre, procent

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 72 Lönsamhet i tillverkningsindustrin

Procent, årsvärden respektive netttotal, säsongsrensade kvartalsvärden

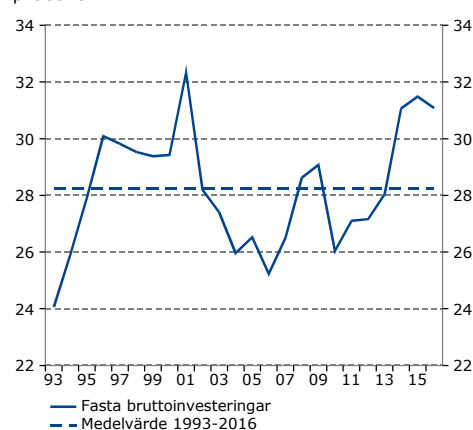

Anm. Vinstandelen avser tillverkningsindustrin och utvinning av mineraler.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

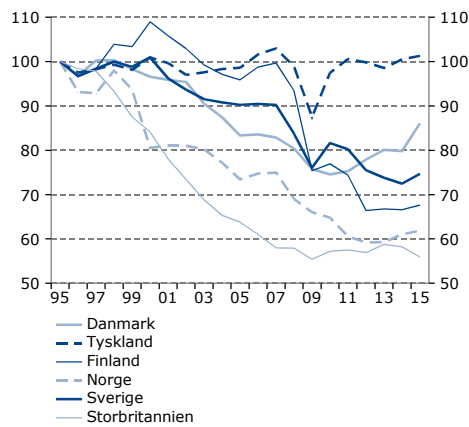
Diagram 73 Fasta bruttoinvesteringar i tillverkningsindustrin

Andel av tillverkningsindustrins förädlingsvärde, procent

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

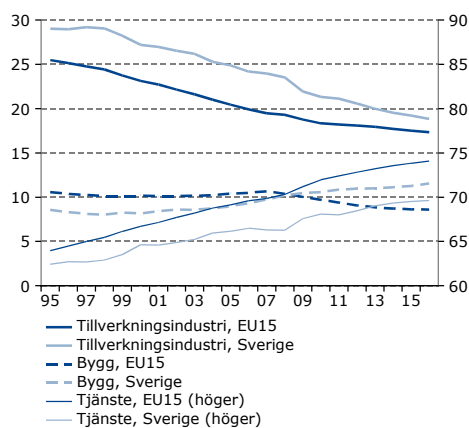
Diagram 74 Tillverkningsindustrins andel av näringslivets förädlingsvärde
Index 1995=100

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 75 Sysselsatta i olika delar av näringslivet

Andel av totala antalet sysselsatta, procent

Anm. Privat produktion av välfärdstjänster är inte inräknade i tjänstesektorn.

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

konkurrens på hemmaplan. Lönsamhetsomdömena talar därför för att tillverkningsindustrin står sig någorlunda väl i den internationella konkurrensen.

Dessutom talar de senaste årens starka uppsving i de fasta bruttoinvesteringarna i tillverkningsindustrin (se diagram 73) för att det finns en betydande framtidsoptimism och att konkurrenskraften är tillräckligt bra för att man ska fortsätta att utveckla verksamheten i Sverige.

TILLVERKNINGSINDUSTRIN MINSKAR I BETYDELSE PÅ MÅNGA HÅLL I EUROPA

Sysselsättningen i den svenska tillverkningsindustrin har sedan länge minskat som andel av den totala sysselsättningen i näringslivet. En del debattörer har det senaste året argumenterat för att detta är ett utslag av att industrins internationella konkurrenskraft håller på att försämrast.¹²⁵

I diagram 74 visas hur tillverkningsindustrins andel av förädlingsvärdet i näringslivet som helhet har utvecklats sedan 1995 i Sverige och några viktiga konkurrentländer. För Sveriges del finns det en tydlig nedåtgående trend sedan millennieskiftet. Men även i flertalet av de andra länderna har tillverkningsindustrins andel av näringslivets förädlingsvärde fallit tillbaka. Det stora undantaget är Tyskland där tillverkningsindustrin inte har minskat i betydelse sedan 1995. Samtidigt har överskotten i den tyska handelsbalansen ökat kraftigt från ca 2 procent 1995 till ca 8 procent 2016. Som visades ovan har utvecklingen i Sverige varit den omvända och överskotten i den svenska nettoexporten av varor har fallit tillbaka sedan mitten av 2000-talet, bland annat som en följd av ett minskat sparbehov mot omvärlden. Det är därför inte överraskande att tillverkningsindustrin successivt har minskat i betydelse i Sverige.

Tillverkningsindustrins minskande andel av förädlingsvärdet i näringslivet har gått hand i hand med en minskande andel av det totala antalet sysselsatta i ekonomin. Som framgår av diagram 75 föll den svenska tillverkningsindustrins sysselsättningsandel från knappt 30 procent 1995 till knappt 20 procent 2016. I relativa termer är nedgången i sysselsättningsandelen något större än minskningen i förädlingsvärdeandelen. Detta avspeglar att produktivitetstillväxten är relativt hög i tillverkningsindustrin. Utvecklingen i EU15-länderna¹²⁶ har varit snarlik och tillverknings-

¹²⁵ Se "Industrin går inte alls bra" (DI-debatt 2016-10-25).

¹²⁶ I EU15-länderna ingår Belgien, Danmark, Frankrike, Tyskland, Grekland, Irland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Portugal, Spanien, Storbritannien, Österrike, Finland och Sverige.

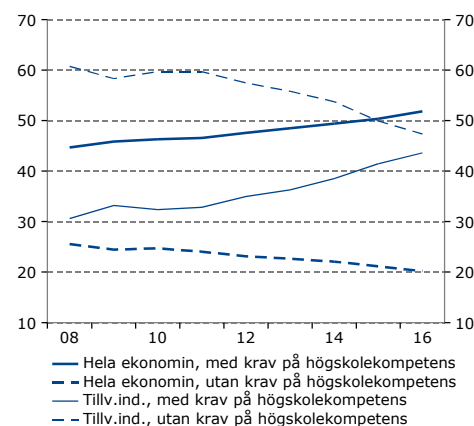
industrins sysselsättningsandel var 2016 fortsatt något lägre än i Sverige.

Även om den svenska tillverkningsindustrins krympande sysselsättningsandel följer trenden i EU15 finns det andra aspekter av sysselsättningsutvecklingen som sticker ut. I diagrammen diagram 76¹²⁷ och diagram 77 framgår att det är stor skillnad på vilka yrkeskategorier som jobbar i tillverkningsindustrin i Sverige och i EU15-länderna. I den svenska tillverkningsindustrin krävdes det 2008 högskolekompetens för 30 procent av tjänsterna (stödfunktioner såsom administration, kundtjänst och service exkluderade). År 2016 hade andelen ökat till 44 procent. Uppgången var därmed betydligt snabbare än i ekonomin som helhet. Kraven på högskoleutbildning har inte ökat lika snabbt i EU15-länderna. Inom tillverkningsindustrin i EU15-länderna ökade andelen tjänster med krav på högskoleutbildning från 29 procent 2008 till 35 procent 2016.

Den relativt snabba ökningen av kraven på högskoleutbildning i den svenska tillverkningsindustrin avspeglar delvis att automatiseringsprocessen går relativt snabbt i Sverige jämfört med i andra EU-länder. I Heyman m.fl. (2016)¹²⁸ noteras att företag i det svenska näringslivet, och då framför allt inom tillverkningsindustrin, har varit framgångsrika i att utnyttja digitaliseringen. Företag med hög andel lågutbildade är de som i störst uträkning har genomdrivit automatiseringen, vilket har lett till att sysselsättningen hos framför allt dessa företag har minskat.

Diagram 76 Yrkesfördelning inom tillverkningsindustrin och hela ekonomin, Sverige

Andel av samtliga sysselsatta inom tillverkningsindustrin respektive hela ekonomin, kvartalsvärden, procent

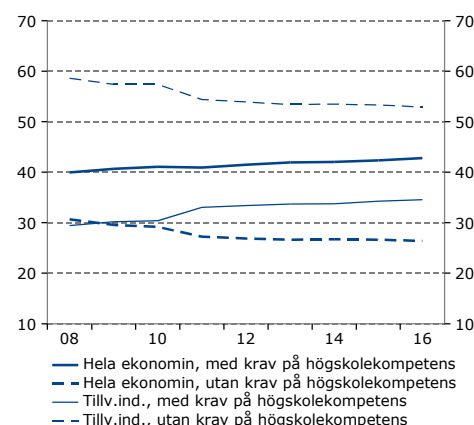

Anm. Se fotnot 127.

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 77 Yrkesfördelning inom tillverkningsindustrin och hela ekonomin, EU15

Andel av samtliga sysselsatta inom tillverkningsindustrin respektive hela ekonomin, kvartalsvärden, procent

Anm. Se fotnot 127.

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

¹²⁷ Standard för svensk yrkesklassificering, SSYK, är ett system för att gruppera individers yrken eller arbetsuppgifter. Inplacering av ett yrke baseras på arbetsuppgift, arbetserfarenhet samt kvalifikationsnivå. Ett arbete definieras främst utifrån de arbetsuppgifter och göromål som utförs eller ska utföras av en person som anställd eller egenföretagare. I diagram 76 och Diagram 77 avser "krav på högskolekompetens" i tillverkningsindustrin SSYK-grupperna 1, 2 och 3 medan "utan krav på högskolekompetens" avser SSYK-grupperna 7, 8 och 9.

¹²⁸ Heyman, F., P.-J. Norbäck och L. Persson (2016), "Digitaliseringens dynamik – en ESO-rapport om strukturuomvandlingen i svenskt näringsliv", Rapport till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2016:4, Finansdepartementet.

FÖRDJUPNING

Utländsk arbetskraft i Sverige

Antalet sysselsatta i Sverige begränsas i officiell arbetsmarknadsstatistik till de folkbokförda. Omfattningen av utländsk arbetskraft som arbetar i Sverige utan att vara folkbokförd här är okänd. De uppgifter som finns tillgängliga är begränsade men visar att den utländska arbetskraften som är anställd av svenska eller utländska arbetsgivare har legat på en konstant nivå de senaste åren. Såväl omfattningen som trenden är dock osäker med tanke på svårigheterna att på ett säkert sätt mäta förekomsten av utländsk arbetskraft.

Om utbudet av arbetskraft på den svenska arbetsmarknaden är större än vad som kan mätas i officiell statistik kan stramheten på arbetsmarknaden vara lägre än vad Konjunkturinstitutet beräknar. För viss verksamhet där det råder personalbrist finns möjligheten att lägga ut vissa uppgifter till utländska företag som erbjuder sina tjänster på den svenska marknaden, att rekrytera via arbetskraftsinvandring, eller att anställa personer som bor kvar i ett grannland.

Analysen av den utländska arbetskraften¹²⁹ i Sverige försvåras emellertid av att den endast delvis täcks av officiell sysselsättningsstatistik eller finns i myndighetsregister. Omfattningen av och egenskaper hos den utländska arbetskraft som inte folkbokförs är okänd. Denna fördjupning redovisar befintliga data för den utländska arbetskraft i Sverige som inte ingår i officiell sysselsättningsstatistik.

Uppgifter utöver officiell sysselsättningsstatistik för utländska medborgare som arbetar i Sverige beror bland annat på tid för uppehålle och ursprungsland. Medborgare från länder utanför EU/EES behöver, till skillnad för medborgare från länder inom EU/EES, ansöka om uppehållsrätt och arbetstillstånd hos Migrationsverket (se tabell 9). Vidare kan skattelagstiftningen påverka hur arbetsgivare och arbetstagare lämnar uppgifter till myndigheter. Gränsöverskridande arbetstagare ska i huvudsak omfattas av arbetslandets lagstiftning även om arbetstagaren är skriven i ett annat land.¹³⁰ Den utländske arbetstagaren kan dock antingen påverkas negativt, genom att förknippas med dubbla sociala avgifter, eller positivt genom att få ersättningar från flera stater samtidigt.¹³¹

¹²⁹ Med utländsk arbetskraft avses icke-folkbokförda individer på arbetsmarknaden.

¹³⁰ Inspektionen för socialförsäkringen (2015, s.22).

¹³¹ Det kan även bli administrativt komplicerat att helt låta svensk lagstiftning vara styrande för personalen i de fall en utländsk arbetsgivare vill utföra verksamhet i Sverige. Därutöver, om exempelvis sociala avgifter och bolagsskatter är lägre i andra länder, kan utstationering ge upphov till konkurrensfördelar.

Tabell 9 Utländska medborgares förutsättningar för arbete i Sverige

Förutsättning	EU/EES-medborgare	Övriga världen
Identitetshandling	Krävs.	Krävs.
Arbetsstillstånd	Krävs inte.	Krävs.
Uppehållsrätt	Krävs inte.	Krävs.
Skriftligt anställningsavtal	Krävs.	Krävs.
Lägsta lön	13 000 kronor i månaden före skatt.	13 000 kronor i månaden före skatt.
Inkomstbeskattning	Vid arbete i Sverige längre tid än sex månader krävs skatteregistrering och inkomstdeklaration med svenska skatter.	Vid arbete i Sverige längre tid än sex månader krävs skatteregistrering och inkomstdeklaration med svenska skatter.
	Arbete under sex månader eller övriga undantag ger möjlighet till schablonmässig beskattning genom s.k. SINK ¹ .	Arbete under sex månader eller övriga undantag ger möjlighet till schablonmässig beskattning genom s.k. SINK ¹ .
Arbetsgivaravgifter	Betalas i Sverige och omfattas av svensk socialförsäkring. Vid undantag krävs intyg. ²	Betalas i Sverige och omfattas av svensk socialförsäkring. Vid undantag krävs intyg. ²

Anm. Bygger på tabeller i Skatteverket (2014), bilaga 1. ¹⁾ Särskild inkomstskatt för utomlands bosatta. Om inte SINK är godkänt ska arbetsgivaren dra skatt enligt skattetabellen (där arbetsgivaren har sitt säte) plus ytterligare tio procent.

²⁾ Intyget visar att arbetstagaren tillhör socialförsäkringssystemet i annat land. Arbetsgivaren betalar därmed arbetsgivaravgifter i annat land. För arbetstagare från länder inom EU/EES heter intyget *A1-intyg*, annars heter det *utsändningsintyg*.

Källa: Skatteverket.

Utländska sysselsatta i Sverige som inte ingår i officiell sysselsättningsstatistik kan delas in i tre grupper. För två av dessa grupper finns statistik att tillgå från olika källor. För den tredje gruppen är det svårare att erhålla uppgifter. Den första gruppen är *utstationerade*, vilket är utländska arbetstagare anställda i utländska företag som tillfälligt bedriver verksamhet i Sverige. Den andra gruppen är *utländsk arbetskraft hos svenska arbetsgivare*. Gruppen består av utländska medborgare som finns i svenska arbetsgivares lönelistor men som inte är folkbokförda och därmed saknar svenskt personnummer. Det kan vara personer som är tillfälligt i Sverige för att arbeta en kortare period eller personer med mer permanenta anställningar trots att arbetsstillstånd saknas. Den tredje gruppen är *oregistrerade*, och består av arbetstagare som varken är registrerade hos arbetsgivare eller myndighet.

Denna fördjupning fokuserar på befintliga data och därmed beskrivs inte sistnämnda grupp närmare.¹³²

Utstationerade

Begreppet utstationerade härrör från det så kallade *utstationeringsdirektivet*¹³³. Detta antogs år 1996 för att motverka en osund konkurrens inom EU. Direktivet reglerar situationer när en utländsk arbetsgivare sänder en arbetstagare till ett annat land för att tillfälligt utföra ett arbete där (utstationering). Det mottagande landets regler ska enligt direktivet alltid gälla för exempelvis semester, arbetstid och lägstalön.¹³⁴ Men under vissa förutsättningar omfattas arbetstagaren av lagstiftningen i den utsändande staten. Även utländska företag med säte utanför EU kan ansöka om att utstationera arbetskraft i Sverige.

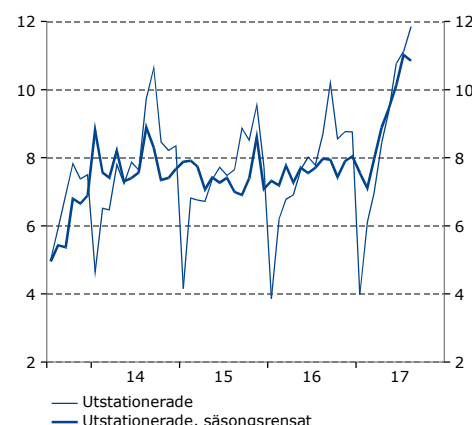
KNAPPT 8 000 UTSTATIONERADE ARBETSTAGARE PER MÅNAD RAPPORTERAS IN AV FÖRETAGEN

Arbetsmiljöverket sammanställer antalet utstationerade personer som har en aktuell utstationering registrerad den första dagen varje månad.¹³⁵ De senaste åren har det genomsnittliga antalet personer i en pågående utstationering månadsvis uppgått till knappt 8000 (se diagram 78). Det är relativt stor variation under året, med klara toppar under hösten, det vill säga under bärsäsongen, samt relativt få utstationeringar i början av året. En majoritet av utstationeringarna är kortare än två månader.¹³⁶ Den vanligaste utstationeringsperioden är 10-29 dagar och endast 10 procent av utstationeringsperioderna är längre än ett år.

Den officiella sysselsättningsstatistiken utgår antingen från personer som är folkbokförda i Sverige eller som arbetar i svenska företag, det vill säga utstationerade ingår inte alls i sysselsättningsstatistiken.¹³⁷

Diagram 78 Utstationerad arbetskraft den 1:a varje månad

Tusental, månadsvärden

Källor: Arbetsmiljöverket och Konjunkturinstitutet.

¹³² Även om det kan finnas uppskattningar om totalt antal personer utan uppehållstillstånd i Sverige saknas uppgifter helt om arbetsmarknadssituationen för dessa personer. Det finns uppskattningar på mellan 30 000 och 50 000 personer inklusive ej arbetande, se Fackligt Center för Papperslösa (2017).

¹³³ Europaparlamentets och rådets direktiv 96/71/EG av den 16 december 1996 om utstationering av arbetstagare i samband med tillhandahållande av tjänster.

¹³⁴ Se Inspektionen för socialförsäkringen (2015, s.22) och Arbetsmiljöverket (2017b).

¹³⁵ Uppgifterna rapporteras in av företagen själva via ett webbformulär.

¹³⁶ Arbetsmiljöverket (2017).

¹³⁷ Om arbetstagaren arbetar under lång tid i Sverige i sådan utsträckning att arbete i Sverige är den huvudsakliga sysslan är det inte längre aktuellt att vara utstationerad, dvs. arbetstagaren ska då ansöka om arbetstillstånd i Sverige i samband med flytt till Sverige och därmed folkbokföras.

INRAPPORTERADE UTSTATIONERADE UTGÖR 1 PROCENT AV SYSSELSÄTTNINGEN INOM BYGGBRANSCHEN

Enligt de inrapporterade uppgifterna är utstationerad personal i Sverige framförallt verksam inom byggbranschen. Drygt 3 000 personer per månad rapporterades som utstationerade inom byggbranschen 2016.¹³⁸ Det motsvarar endast 1 procent av alla sysselsatta inom den svenska byggbranschen.

SANNOLIKT UNDERSKATTAS ANTALET UTSTATIONERADE

Det finns sannolikt betydligt fler utstationerade i Sverige än vad som inrapporteras till myndigheterna. Ansvaret att rapportera in uppgifter om utstationerad personal ligger uteslutande hos den enskilde utländske näringsidkaren.¹³⁹ Köparen av det utländska företagets tjänster har ingen skyldighet att upplysa myndigheterna om att utstationerad arbetskraft utför de köpta tjänsterna. Det är inte orimligt att anta att en betydande andel av de utländska företagen inte känner till lagstiftningen. Det finns därutöver ingen informationskanal som per automatik når alla företag som vill verka i Sverige.¹⁴⁰ Om ett företag undandrar sig att rapportera om utstationerad arbetskraft, eller rapporterar felaktiga uppgifter, kan företaget föreläggas med vite. Vitet uppgår till en fast summa om 20 000 kronor och avser alltid en enskild utstationering, som i sig kan bestå av ett godtyckligt antal personer. Som ekonomiskt incitament torde sanktionen i vissa fall kunna anses vara marginell. Vidare är sannolikheten för inspektion oklar. Arbetsmiljöverket gjorde ca 12 500 inspektioner totalt 2016.¹⁴¹ Bland arbetsställen som rapporterat utstationering genomfördes fyra inspektioner, medan det vid 19 inspektioner påträffades förmodade utstationerade arbetstagare utan att det rapporterats in.¹⁴²

En indikation på underrapportering till Arbetsmiljöverket är resultaten från en enkätundersökning som LO låtit göra. Denna visade att antalet utstationerade, trots begränsning till enbart LO-området, överträffar antalet personer totalt i Arbetsmiljöverkets sammanställning under motsvarande period.¹⁴³ LO be-

¹³⁸ Arbetsmiljöverket (2017).

¹³⁹ Förordning (2013:352) om anmälningsskyldighet vid utstationering av arbetstagare.

¹⁴⁰ Den 1 juli 2017 får dock Arbetsmiljöverket utökat informationsansvar för att bistå utländska företag, se Prop. 2016/17:107.

¹⁴¹ Arbetsmiljöverket (2017c).

¹⁴² Arbetsmiljöverket (2017d).

¹⁴³ Enkätundersökningen skickades till 216 avdelningar inom LO:s avtalsområden. Svarsinsamlingen skedde i huvudsak 22 april till den 14 maj. Vissa svar inkom mellan 14 och 28 maj. Se LO (2014).

räknar utifrån enkätsvaren att ca 18 000 arbetstagare, varav knappt 15 000 byggarbetare, var verksamma en knapp månad våren 2013. Det är mer än dubbelt så många som inrapporterats totalt per månad till arbetsmiljöverket de efterkommande åren.¹⁴⁴ Antalsuppgifterna som baseras på enkäten är dock behäftad med betydande osäkerhet.¹⁴⁵

Utländsk arbetskraft med svenska arbetsgivare

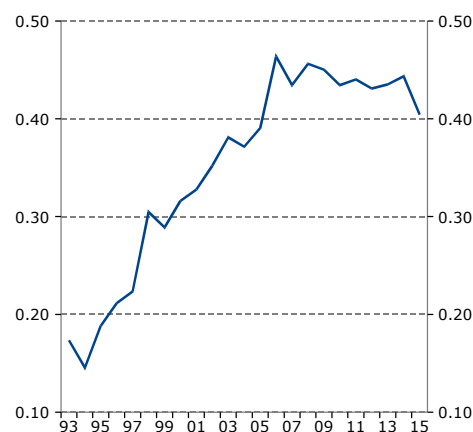
Det finns ingen statistik över antalet personer som är anställda i svenska företag men som inte är folkbokförda i Sverige. I detta avsnitt beskrivs uppgifter som kan ge indikationer på omfattningen.

KNAPPT EN HALV PROCENT AV SVENSKA ARBETSGIVARES LÖNESUMMOR TILL UTLÄNDSK ARBETSKRAFT

En uppskattning av antalet anställda i svenska företag men som inte folkbokförts kan göras genom att utgå från svenska arbetsgivares utbetalning av löner för utländsk arbetskraft. Som andel av den totala lönesumman ökade lönesumman för gruppen kraftigt mellan 1993 och 2005 (se diagram 79). Sedan dess har andelen varit nära 0,45 procent, men sjönk tillbaka till 0,40 procent 2015. Om de ej folkbokförda arbetstagarna antas ha samma medelarbetstid och genomsnittslön som folkbokförda arbetstagare skulle de därmed uppgå till ca 20 000 sysselsatta i genomsnitt per vecka under den senaste tioårsperioden.¹⁴⁶

I ovan nämnda grupp ingår arbetstagare som bor i grannländerna. Dessa uppgår, enligt senast tillgängliga uppgift, till omkring 5 000 personer.¹⁴⁷ Övriga arbetstagare antas både bo och arbeta i Sverige.

Diagram 79 Lön till ej folkbokförda arbetstagare hos svenska arbetsgivare
Procent av total lönesumma

Källa: SCB

¹⁴⁴ Arbetsmiljöverkets redovisning av utstationerade påbörjades först under andra halvan av 2013.

¹⁴⁵ Svarsfrekvensen var hög, med en svarsandel på 80 procent. I enkätrapporten betonas dock osäkerhet om antalsuppgifter: "Flera avdelningar har besvarat frågorna om antalet utstationerade företag och arbetare som ett spann. Rapportens siffror bygger i de fallen på den högre siffran. Orsaken till det är att i princip samtliga avdelningar konstaterat att det existerar ett stort mörkertal utöver det rapporterade".

¹⁴⁶ För 2015 gäller att $0,004 \times 4,9 \text{ milj. sysselsatta} = 19\,600$ sysselsatta i genomsnitt per vecka.

¹⁴⁷ Den senaste sammanställningen av gränspendling som inkluderar Danmark, Norge och även Finland gjordes för tio år sedan. Det finns uppgifter för Norge och Danmark men inte Finland 2006–2012. Ungefär hälften av gränspendlingen 2006 bestod av boende i Finland. Boende i Norge som gränspendlar till Sverige för att arbeta minskar trendmässigt över tid. Källor: Nordiska ministerrådet (2009, 2013).

ANTALET EJ FOLKBOKFÖRDA SYSSELSATTA SAKNAS I OFFICIELL STATISTIK

För att komplettera den ovan gjorda beräkningen av antalet ej folkbokförda arbetstagare följer här en genomgång av hur tillgängliga antalsuppgifter bekräftar bilden eller inte.

Personer som kommer till Sverige för att arbeta över ett år ska folkbokföra sig och kan därmed ingå i delar av den officiella sysselsättningsstatistiken.¹⁴⁸ Personer som ska jobba en kortare period, i exempelvis säsongsbetonat arbete eller arbeta för ett utländskt företag som utstationerad, behöver inte folkbokföra sig och kommer därmed inte med i den delen av den officiella sysselsättningsstatistiken som mäter den folkbokförda befolkningen.

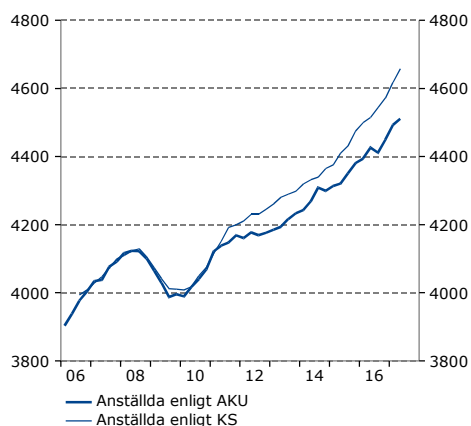
I registerbaserad sysselsättningsstatistik återfinns alla folkbokförda i Sverige. Den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken publiceras dock med eftersläpning. Mer aktuell, urvalsbaserad, sysselsättningsstatistik är dels Arbetskraftsundersökningarna (AKU), och dels Kortperiodisk sysselsättningsstatistik (KS). I AKU ingår de folkbokförda arbetskraftsinvandarna.¹⁴⁹ Det betyder att endast de arbetskraftsinvandrare som arbetar en längre tid i Sverige kommer med i AKU.

EJ FOLKBOKFÖRDA SYSSELSATTA INGÅR I VISS SYSSELSÄTTNINGSTATISTIK

I KS, som är en arbetsgivarundersökning, redovisas alla anställda oavsett om de är folkbokförda eller ej. Denna statistik täcker emellertid uteslutande svenska arbetsgivare. Det är inte möjligt att redovisa hur många anställda som inte är folkbokförda i KS eftersom det saknas uppgifter om folkbokföringsstatus i undersökningen. En indikation på om anställda totalt blir fler än enbart folkbokförda anställda är om anställda enligt KS ökar snabbare än AKU, som enbart mäter sysselsättningen i den folkbokförda befolkningen.¹⁵⁰ Sedan 2011 har en synbar skillnad mellan anställda i KS och AKU uppstått och ökat med åren (se diagram 80). Under andra halvan av 2016 var 120 000 fler personer anställda enligt KS jämfört med anställda enligt AKU. Byggbranschen står för en fjärdedel av den ökade skillnaden

Diagram 80 Anställda enligt AKU och KS

Tusental, säsongsrensade kvartalsvärden

Källa: SCB.

¹⁴⁸ Beroende på om individen är folkbokförd och/eller arbetar i ett svenskt företag kan individen ingå i en eller flera källor: i registerbaserad sysselsättningsstatistik såsom RAMS, i Arbetskraftsundersökningarna (AKU), eller i Kortperiodisk sysselsättningsstatistik (KS).

¹⁴⁹ Se rutan "Nyanlända i AKU" i Konjunkturinstitutet (2017).

¹⁵⁰ Notera att det inte finns något säkert sätt att ta reda på detta utan att uppgift om folkbokföring börjar samlas in till KS.

mellan 2010 och 2016.¹⁵¹ Eftersom de båda statistikällorna har olika syfte, mätmetod och målpopulation går det inte att slå fast hur stor andel av den ökande skillnaden mellan undersökningarna som består av icke-folkbokförda arbetstagare.¹⁵²

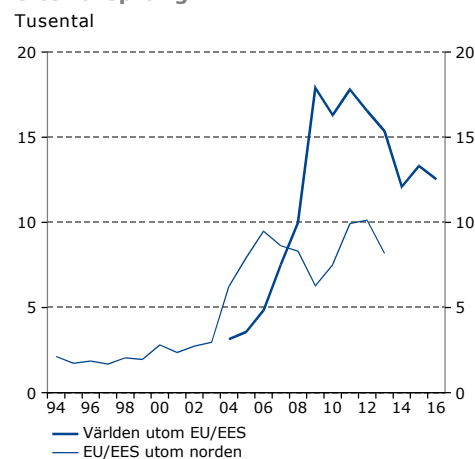
UTFÄRDAD ARBETSTILLSTÅND KAN GE INDIKATION PÅ UTVECKLINGEN AV VISS UTLÄNDSK ARBETSKRAFT

Antalet utfärdade arbetstillstånd kan inte översättas till antalet som utnyttjar dessa vid en given tidpunkt, men kan ge en indikation på den utländska arbetskraftens utveckling. Fram till och med 2013 behövde personer från EU/EES utom norden ansöka om uppehållstillstånd från Migrationsverket. Omkring 8 000 arbetstillstånd per år utfärdades till denna grupp (se diagram 81).¹⁵³ En stor ökning skedde 2004, då flera länder i Östeuropa gick med i EU. Sedan 2014 har dock medborgare från EU/EES-land automatiskt uppehållsrätt i Sverige och rätt att börja arbeta direkt efter inresan till Sverige.¹⁵⁴ Nordisk arbetskraft har däremot aldrig behövt söka om arbetstillstånd och uppgifter om denna grupp saknas helt i Migrationsverkets ärendestatistik. Sedan några år saknas därmed tillgängliga uppgifter om ärenden för båda dessa grupper.

ARBETSTILLSTÅND TILL UTOMEUROPEISK ARBETSKRAFT HAR AVTAGIT PÅ SENARE ÅR

De senaste åren har antalet arbetstillstånd till personer utanför EU/EES uppgått till omkring 12 000 per år, vilket är betydligt fler än för tio år sedan (se diagram 81). I december 2008 ändrades utlänningslagen (2005:716) så att arbetsgivares möjligheter att anställa utomeuropeisk arbetskraft underlättades.¹⁵⁵ Men antalet utomeuropeiska arbetskraftsinvandrare ökade snabbt även åren innan lagen ändrades. På senare år är dock trenden för arbetskraftsinvandring från personer utanför EU/EES vikande.

Diagram 81 Utfärdade arbetstillstånd efter ursprung

Anm. Avser nya tillstånd, dvs. förlängningar av tillstånd är exkluderade.
Källa: Migrationsverket.

¹⁵¹ Jämfört med 2010, då det var små skillnader mellan källorna har skillnaden ökat med 30 000 personer inom byggsektorn och med cirka 20 000 vardera inom handeln respektive hotell- och restaurangbranschen.

¹⁵² Exempelvis kan en person som har två anställningar hos olika arbetsgivare räknas som två anställda enligt KS. Motsvarande fall räknas enligt AKU som en anställd, och då enbart i huvudsysslan. Skillnader i sysselsättningsutvecklingen mellan källorna är normalt små, se SCB (2003).

¹⁵³ Notera att utan att veta hur lång period som tillstånden gäller går det inte att säga hur tillstånden utnyttjades i genomsnitt per månad under året.

¹⁵⁴ Skatteverket (2014).

¹⁵⁵ Innan lagändringen låg ansvaret för prövning av rekryteringsbehov hos Arbetsförmedlingen. Se Prop. 2007/08:147.

Utvecklingen i Sverige är därmed i linje med den trendmässigt minskade arbetskraftsinvandringen till hela OECD.¹⁵⁶

Antalet arbetstillstånd kan, som nämnts ovan, inte översättas till antalet personer som har aktiva tillstånd vid en given tidpunkt. Riksrevisionen (2016) har dock gjort beräkningar som visar att cirka 20 000 medborgare från länder utanför EU/EES hade aktiva arbetstillstånd i december 2015.¹⁵⁷ Av dessa var ungefär två tredjedelar folkbokförda¹⁵⁸ och ingår i den officiella sysselsättningsstatistiken.¹⁵⁹ Den resterande tredjedelen, cirka 7 000 personer, var således ej folkbokförda. Det är oklart i vilken grad dessa arbetar för svenska arbetsgivare och samtidigt inte är folkbokförda. Förvisso anger Riksrevisionen att 80 procent av gruppen är kopplad till koncerner eller arbetsgivare i utlandet,¹⁶⁰ men det är inte utrett i vilken mån dessa i sin tur bedriver verksamhet i Sverige och skickar in kontrolluppgifter till skatteverket.

KONTROLLUPPGIFTER SÄKRASTE INDIKATORN FÖR EJ FOLKBOKFÖRDA HOS SVENSKA ARBETSGIVARE

En samlad och säker bild över det totala antalet utländska arbetstagare som arbetar för svenska arbetsgivare men som inte är folkbokförda är inte möjlig att framställa med tillgängliga uppgifter. Lönesummor baserat på kontrolluppgifter kan fanga omfattningen av hela gruppen arbetstagare som inte är folkbokförda, förvisso baserat på antaganden om lika timlön och arbetstid. Givet dessa uppgifter och antaganden verkar omfattningen av den utländska arbetskraften bland svenska arbetsgivare ha legat på en konstant nivå det senaste decenniet.

Osäker omfattning av den utländska arbetskraften

Det totala antalet som arbetar i Sverige utan att vara folkbokförda är okänt. Statistikuppgifter samlas in beroende på individuella faktorer som bland annat ursprungsland, vistelsetid, anställningsform, arbetsgivarens egenskaper, egen inrapportering till myndigheter samt myndigheternas möjlighet att utföra kontroller gällande individers sysselsättning. Mätbara uppgifter till

¹⁵⁶ Se OECD (2016).

¹⁵⁷ Beräkningen baseras på bearbetning av individdata med information om start- respektive slutdatum för arbetstillståndet från Migrationsverket.

¹⁵⁸ Riksrevisionen (2016, s. 9).

¹⁵⁹ 1 december 2017.

¹⁶⁰ Riksrevisionen (2016, s. 9).

myndigheterna tyder på att i storleksordningen 28 000 personer per månad direkt eller indirekt inrapporterats som arbetande i Sverige utan att vara folkbokförda. En tredjedel av dessa är utstationerade i utländska företag. Totalt utgör gruppen ca 0,6 procent av de 5 miljoner sysselsatta bland den folkbokförda befolkningen (se tabell 10). Till dessa kan läggas arbetstagare som inte finns registrerade hos någon arbetsgivare eller myndighet, men omfattningen av dessa är okänd.

Tabell 10 Ej folkbokförda sysselsatta i genomsnitt per månad

Antal och procent

	Sysselsatta 2016	Andel av sysselsatta i Sverige 2016 ²
Ej folkbokförda hos svenska arbetsgivare (beräknat ¹)	20 000	0,4
Utländsk arbetskraft hos utländska arbetsgivare (utstationerade)	7 700	0,2
Oregistrerade	i.u.	i.u.

Anm. ¹) Baserat på antagande om samma genomsnittliga timlön och medelarbetstid som inhemsk arbetskraft. ²) Avser totalt antal sysselsatta i genomsnitt per vecka i åldern 15-74 år som arbetar i Sverige. Folkbokförda sysselsatta som arbetar utomlands (ca 40 000 personer) är därmed borträknade.

Källor: SCB, Arbetsmiljöverket och Konjunkturinstitutet.

INGEN STIGANDE TREND KAN SKÖNJAS

Det verkar ha skett en nivåökning av ej folkbokförd arbetskraft det senaste decenniet jämfört med åren innan enligt de uppgifter som finns tillgängliga. Däremot verkar den utländska arbetskraftens omfattning ha planat ut bland svenska och utländska arbetsgivare. Men särskilt uppgifterna om den utstationerade arbetskraftens omfattning präglas av hög osäkerhet.

I byggbranschen utgör inrapporterade utstationerade arbetstagare endast en procent av de sysselsatta. Trots detta är det en fem gånger högre andel än samtliga utstationerades andel sysselsättningen. Det är dock värt att notera att även om utstationerad personal är koncentrerad till byggbranschen arbetar 95 procent av alla sysselsatta i Sverige i andra branscher. För att utstationeringar ska bli ett mer genomgripande inslag på den svenska arbetsmarknaden krävs att fenomenet i högre grad sprids till delar av ekonomin.

Referenser

- Arbetsmiljöverket (2017), "Helårsrapport - register för företag som utstationerar arbetstagare i Sverige. 1 januari-31 december 2016", Rapport 2017:2, Arbetsmiljöverket, 2017.
- Arbetsmiljöverket (2017b), "Vilka regler gäller för utländska arbetstagare och arbetsgivare?", på www.av.se, Arbetsmiljöverket, 2017.
- Arbetsmiljöverket (2017c), "Årsredovisning 2016", Arbetsmiljöverket, 2017.
- Arbetsmiljöverket (2017d), "Återrapportering av regeringsuppdrag: Förvaltning av register för företag som utstationerar arbetstagare i Sverige", 22 februari 2017, på www.av.se.
- Fackligt Center för Papperslösa (2017), www.fcfp.se.
- Inspektionen för socialförsäkringen (2015), "Intyg om socialförsäkringstillhörighet och den fria rörligheten inom EU", Rapport 2015:11, Inspektionen för socialförsäkringen, 2015.
- Konjunkturinstitutet (2017), *Konjunkturläget mars 2017*.
- LO (2013), "Gäst i verkligheten – om utstationerad arbetskraft i praktiken", rapport, LO, 2013.
- Nordiska Ministerrådet (2009), "Nordisk pendlingskarta 2009: baserat på senaste statistiken från 2009", 26 augusti 2009, Nordiska Ministerrådet.
- Nordiska Ministerrådet (2013), "Nordisk pendlingskarta 2012: baserat på senaste statistiken från 2009", 9 april 2013, Nordiska Ministerrådet.
- OECD (2016), *International Migration Outlook*, OECD, 2016.
- Riksrevisionen (2016), "Ett välfungerande system för arbetskraftsinvandring?", RiR 2016:32, Riksrevisionen, 2016.
- SCB (2003), "Jämförelse mellan Kortperiodisk sysselsättningsstatistik(KS) och Arbetskraftsundersökningen (AKU) perioden 1999:3-2002:4", AMFT0301, SCB, 2003.
- SFS 2005:716. *Utlänningslag*.
- Skatteverket (2014), "Regler för dig som vill arbeta som anställd i Sverige", SKV 345, Skatteverket, 2014.

